

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ
KOMBINOVANÉ STUDIUM
2012–2014

DIPLOMOVÁ PRÁCE

AHMET EMRE KOCABAS

HNUTÍ OSOBNOSTI FETHULLAHA GULENA , JEHO
FILOZOFIE , UČENÍ A ANALÝZA VZDĚLÁVACÍCH A
KULTURNÍCH AKTIVIT

PRAHA 2014

VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE:
ThDr. et PhDr. RADEK MEZULÁNÍK, PhD

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER

FULL-TIME STUDIES

2012-2014

DIPLOMA THESIS

AHMET EMRE KOCABAS

THE GÜLEN MOVEMENT, HIS PHILOSOPHY, LEARNING AND
ANALYSIS OF EDUCATIONAL AND CULTURAL ACTIVITIES

PRAGUE 2014

THE DIPLOMA THESIS WORK SUPERVISOR:

ThDr. et PhDr. RADEK MEZULÁNÍK, PhD

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce Kdo je Fethullah Gülen a Co je Gülenovo Hnutí, jeho filozofie, učení a analýza vzdělávacích a kulturních aktivit je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora: Ahmet Emre Kocabas

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce ThDr. et PhDr. Radkovi MEZULÁNÍKOVI, PhD za jeho vysoce odbornou pomoc při vedení mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá kdo je Fethullah Gülen a Co je Gülenovo Hnutí, jeho filozofie, učení a analýza vzdělávacích a kulturních aktivit. Fethullah Gülen je významným představitelem mezináboženského dialogu už více než třicet let. Jeho aktivity týkající se mezináboženského a mezikulturního dialogu. Dále prezentují Gülenovo hnutí vznik vývoj a mezinárodní rozšíření, rovněž jeho principy, iniciativy a hodnoty i získávání financí. Následně zde zmiňují významné postoje F. Gülena k otázkám státu, demokracie, sekularizmu, ke členství Turecka v Evropské unii, k úloze žen ve společnosti. Práce se zaměřují na důležitost vzdělání z pohledu Gülena, Konfuciana Platóna, vzdělání je obecný základ všech snah o rozvinutí plné nebo ideální lidskosti.

Klíčové pojmy

Gülenovo hnutí, sufismus, dialog, náboženství, islám, školství, učitel, vzdělání, Turecko, svoboda, kultura, demokracie

Annotation

This thesis dealt with who Fethullah Gülen is and what a Gülen Movement is, his philosophy, learning and analysis of educational and cultural activities. Fethullah Gülen is an important representative of interreligious dialogue for over thirty years - his activities concerning interreligious and intercultural dialogue. It also presents: the Gülen movement; the creation and development of international spreading; its principles, initiatives and values as well as financing. Then, we mention significant positions of Fethullah Gülen on questions of law, democracy, secularism, the Turkish membership in the European Union. The thesis focuses on the importance of education in terms of Gülen, Confucius and Plato. Education is the general basis of all efforts to integrate full or ideal humanity.

Key words

Gülen Movement, sufism, dialog, religion, Islam, education, teacher, Turkey, freedom, democracy, culture

OBSAH

1.	ÚVOD.....	8
2.	CO JE GÜLENOVO Hnutí.....	10
2.1	KDO JE FETHULLAH GÜLEN	10
2.2	HLAVNÍ MYŠLENKY	11
2.3	AKTIVITY MEZINABOŽENSKÉHO A MEZIKULTURNÍHO DIALOGU	12
2.4	CO JE GÜLENOVO Hnutí?	14
2.5	ZÍSKÁVÁNÍ FINANCI: HIMMET	21
2.6	VÝZNAMNÉ POSTOJE GÜLENA	23
2.7	ZALOŽENÍ ŠKOL INSPIROVANÝCH GÜLENEM.....	30
2.8	GÜLENOVO Hnutí A TURECKÁ INTEGRACE V NĚMECKU	32
3	GÜLEN A KANT O NEZCIZITELNÉ HODNOTĚ ČLOVĚKA A MORÁLNÍ DŮSTOJNOSTI.....	35
4	GÜLEN A MILL O SVOBODĚ.....	47
4.1	SÚFISMUS JAKO ŽIVOTNÍ STYL	60
4.2	SKUTEČNÝ MUSLIM NEMŮŽE BÝT TERORISTA	61
4.3	DŽIHÁD V ISLÁMU	62
4.4	LÁSKA SPOJUJE BYTÍ.....	62
4.5	BOŽÍ SLUŽEBNÍCI	64
4.6	STYL ISLÁMU	65
5	GÜLEN, KONFUCIUS PLATÓN A SOKRATES O VZDĚLÁNÍ.....	66
5.1	PROČ VZDĚLÁNÍ?.....	77
6	NEW YORK TIMES - PLNÉ ZNĚNÍ ROZHOVORU BRIANA KNOWLTONA S FETHULLAHEM GÜLENEM	92
7	ZAVĚR.....	99
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	102

1 ÚVOD

Od počátku historie lidstva docházelo k jeho neustálým migračním přesunům. Lidé měli potřebu hledat stále nová území pro svou obživu nebo byli donuceni násilím k přesídlování a nedobrovolnému opouštění svých domovů, aby se vyhnuli represím, pronásledování, válkám či přírodním katastrofám.

Postupující globalizace s sebou přináší mimo jiné i masivní migrační nárůst. Ekonomicky vyspělejší země přitahují další a další přistěhovalce, kteří zde přicházejí především za lepší nebo zajímavější prací, lepším životem, někteří tu hledají politický azyl, či mají k tomu jiné osobní důvody.

Obrovským migračním útokům pomáhají v poslední době i další faktory jako je nebývalý rozvoj moderních komunikačních technologií. Mnohem lepší dopravní možnosti, bohatá informovanost masmedií, rozvoj turistiky atd.

Lidé, kteří přicházejí do nových zemí, přinášejí s sebou svou kulturu, náboženství, svůj jazyk.

Integrace cizinců a jejich následný život v novém domově je v současné době stále aktuálnějším tématem. Vlády vyspělých zemí sice podporují svými sociálními programy nové přistěhovalce, ale někdy zase chybí dostatečná multi-kulturní výchova, která by vedla k lepšímu poznávání, k porozumění rozdílných kultur, výchova k toleranci a vzájemné úctě.

Cílená mediální politika může přispívat k odbourávání bariér vytvořených vzájemnou neznalostí či neporozuměním a pomáhat k odstraňování předsudků. Jako cizinec, který se narodil a vyrůstal v Turecku a nyní žije kvalitní život už 11 let v České republice, považuji za prioritní otázku integrace cizinců v nové zemi.

Univerzity mají velký potenciál formovat schopné intelektuály, zabývající se mezikulturní a mezináboženskou problematikou.

Velkým vzorem pedagoga, který vždy zdůrazňoval nesmírný význam vzdělávání a vedl mladou generaci k harmonii mezi intelektem a náboženskou tradicí, je Fethullah Gülen.

Jeden z nejvlivnějších muslimských intelektuálů a duchovních vůdců dnešního islámského světa.

Myšlenky a názory tohoto průkopníka a zastávce mezináboženského dialogu jsou mi velmi blízké, proto jsem si je zvolil jako téma své diplomové práce.

2 CO JE GÜLENOVO Hnutí

Nyní se podíváme na to, kdo je Fethullah Gülen, na jeho hlavní myšlenky, hnutí, významné postoje a na další související otázky.

2.1 Kdo je Fethullah Gülen

Fethullah Gülen, který se narodil v roce 1941 v Erzumu na východě Turecka, je islámský vzdělanec a myslitel, plodný spisovatel a básník. Náboženské vědy studoval pod vedením řady proslulých muslimských akademiků a duchovních vůdců. Zabýval se také principy a teorií moderních sociálních a přírodních věd. Díky svým výjimečným schopnostem a neustálému sebevzdělávání brzy dokázal překonat své vrstevníky. V roce 1958 získal díky skvělým výsledkům zkoušek státní osvědčení pro činnost duchovního a začal působit v Izmiru, třetí největší provincii Turecka. Tam začal krystalizovat svá témata a rozšiřovat počet svých posluchačů. Ve svých kázáních a proslovech zdůrazňoval sociální problémy své doby: jeho zvláštním cílem bylo motivovat mladou generaci, aby našla soulad intelektuálního osvícenectví, moudré spirituality a angažovaného aktivismu. Neomezil se však na působení v jednom městě. Cestoval po anatolských provinciích a přednášel nejen v mešitách, ale také na náměstích nebo v kavárnách. To mu umožnilo zasáhnout reprezentativní průřez populace a přitáhnout pozornost akademické komunity, především studentů. Témata jeho projevů, formálních i neformálních, nebyly jen otázky náboženské: mluvil také o vzdělávání, vědě, darwinismu, ekonomice a sociální spravedlnosti. Hloubka a kvalita jeho projevů týkajících se takové palety témat oslnily akademickou obec a získaly Gülenovi pozornost a respekt. V roce 1981 odešel Gülen na odpočinek, do té doby ale inspiroval celé generace studentů. Jeho snahy sahající do 60. let, zvláště o reformě vzdělávání, z něj učinily jednu z nejznámějších a nejrespektovanějších osobností Turecka. Mezi lety 1988 a 1991 uskutečnil několik projevů jako

emeritní kazatel v neznámějších mešitách nejlidnatějších sídel a nepřestával se účastnit úspěšných konferencí v Turecku i v Západní Evropě.¹

2.2 Hlavní myšlenky

Ve svých projevech a textech Gülen vyslovuje vizi 21. století, které by mělo prožít zrod spirituální dynamiky, jež oživí dlouho spící morální hodnoty, které by mělo být věkem tolerance, pochopení, mezinárodní spolupráce, která skrze mezikulturní dialog povede k jediné, inkluzivní civilizaci. Na poli vzdělávání se stal průkopníkem založení několika důležitých charitativních organizací, které pracují pro dobro komunit uvnitř i vně Turecka. Inspiroval využívání médií, zejména televize, k informování veřejnosti o problémech, které jsou pro ni podstatné individuálně i kolektivně. Gülen věří, že cesta ke spravedlnosti pro všechny závisí na poskytnutí adekvátního a správného univerzálního vzdělání. Jen tak je možné dostatečné pochopení a tolerance, které zajistí respekt právům ostatních. Proto celé roky podporoval společenské elity i vůdce společenství, silné průmyslníky i malé obchodníky, aby podporovali kvalitní vzdělávání. Díky darům z těchto zdrojů mohla být založena řada škol v Turecku i v zahraničí.

Gülen prohlásil, že jediný způsob, jak je možné usilovat o to, aby byly naše názory přijaty, je přesvědčování. Popisuje ty, kteří ostatním své názory vnucují, jako intelektuální zkrachovalce. Lidé budou vždy požadovat svobodu výběru v řízení svých životů i vyjadřování duchovních a náboženských hodnot. Demokracie je podle Gülena navzdory mnoha nedostatkům nyní jediným myslitelným systémem a lidé by měli usilovat o modernizaci a konsolidaci demokratických institucí, aby vytvořili společnost, která respektuje a ochraňuje individuální práva a svobody, společnost, v níž jsou rovné příležitosti pro všechny víc než sen².

¹ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 19.

² GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 20.

2.3 Aktivity mezináboženského a mezikulturního dialogu

Od svého odchodu na odpočinek soustředí Gülen svou energii na vytvoření dialogu mezi různými ideologiemi, kulturami, náboženstvími a národy. V prosinci roku 1999 byl v Kapském městě na půdě Rady světových náboženství prezentován jeho text Nezbytnost mezináboženského dialogu. Tvrdí v něm, že dialog je nezbytný a že lidi, bez ohledu na národní nebo politické hranice, spojuje víc, než kolik je rozděljuje. Gülen tak považuje za vhodné a nutné, aby byl vytvořen upřímný dialog, který prohloubí vzájemné porozumění. Pomáhal proto vytvořit Nadaci spisovatelů a novinářů (1994), jejíž aktivity podporující dialog a toleranci byly vřele přijaty ve všech vrstvách společnosti. Proto navštěvuje a přijímá návštěvy významných osobností, nikoli jen z Turecka, ale z celého světa. Mezi lidmi, s nimiž diskutoval o dialogu, jsou přední představitelé světových náboženství jako papež Jan Pavel II., newyorský arcibiskup John O'Connor nebo John Levy, bývalý ředitel Ligy proti pomluvám (Anti-Defamation League). V Turecku se často setkával s vatikánským velvyslancem, pravoslavným patriarchou, patriarchou arménské komunity, hlavním rabínem židovského společenství; všichni o něm hovoří jako o příkladu toho, jak upřímný dialog může být navázán mezi lidmi víry. Při svém setkání s Janem Pavlem II. ve Vatikánu (1998) Gülen prezentoval návrh jasných kroků, které mohou zastavit konflikt na Blízkém východě skrze spolupráci na půdě, odkud pochází tři náboženství. Ve svém návrhu také zdůraznil skutečnost, že věda a náboženství jsou jen dva různé aspekty, které vycházejí ze stejné pravdy: „Lidstvo odmítalo náboženství ve jménu vědy i vědu ve jménu náboženství s argumentem, že představují neslučitelné pohledy. Všechno vědění náleží Bohu a náboženství pochází od Něj. Jak by tedy mohly být v konfliktu? Tak mohou naše společné snahy mířící k mezináboženskému dialogu, pochopení a toleranci mezi lidmi dojít velmi daleko.“ Gülen vydal tiskové prohlášení odsuzující teroristické útoky z 11. září, které vidí jako obrovskou ránu světu míru, jež poskvřnila kredit věřících: Terorismus nemůže být použit, aby bylo dosaženo jakéhokoli islámského cíle. Žádný terorista se nemůže

nazývat muslimem a žádný skutečný muslim nemůže být teroristou. Islám požaduje mír a Korán žádá po každém pravém muslimovi, aby byl symbolem míru a práce, která podporuje zachovávání základních lidských práv.“ Gülenovy snahy o celosvětový mír našly ohlas na konferencích a sympoziích. Na Sympoziu hrdinů míru (11.-13. dubna 2003) na University of Texas v Austinu vznikl Seznam 500 bojovníků za mír napříč lidskou historií. Gülen byl zmíněn mezi hrdiny míru na seznamu, který obsahuje jména jako Ježíš, Buddha, Mahatmá Ghándí, Martin Luther King junior nebo Matka Tereza. Gülen přispívá do mnoha časopisů a magazínů. Pro několik titulů píše editorially. Jeho články jsou publikovány v The Fountain, Yeni Ümit, Sizinti nebo Yagmur, nejpopulárnějších magazínech o Spiritualitě a filozofii v Turecku. Napsal víc než 40 knih, stovky článků, nahrál více než tisíc audio a videokazet. Hovořil o nesčetných sociálních a náboženských tématech. Některé z jeho knih - z nichž se mnohé staly v Turecku bestsellery jsou k dispozici i v anglickém překladu: Prorok Muhammad: aspekty jeho života, Otázky a odpovědi o víře, Perly moudrosti, Základy islámu, Vstříc ztracenému ráji, Klíčové koncepty sufismu. Mnoho jich bylo přeloženo také do němčiny, ruštiny, albánštiny, japonštiny, indonéštiny a španělštiny. Vzdělávací organizace inspirované Gülenem založily nespočet dobrovolnických uskupení - nadací a sdružení - které v Turecku i v zahraničí poskytují stipendia. I když je Gülen známou veřejnou osobností, vždy se vyhýbal zapojení do politiky. Má své obdivovatele mezi novináři, akademiky, politiky, tureckými i zahraničními státníky. Vidí v něm skutečného reformátora, který žije tím, co učí. Vidí v něm mírového aktivistu, intelektuála, básníka náboženského myslitele a vůdce, který zasvětil svůj život hledání řešení společenských nemocí a spirituálních potřeb. Hnutí, které pomáhal inspirovat, vidí jako hnutí zasvěcené vzdělání, vzdělání srdce a duše, stejně jako myslí, jehož cílem je oživení a posílení celé bytosti k tomu, aby dokázala být prospěšná ostatním.³

³ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 21-22.

2.4 Co je Gülenovo hnutí?

Níže si můžete přečíst neupravený přepis prezentace Gülenova hnutí, který ho představuje a poskytuje stručný přehled:

Gülenovo hnutí: Přehled

- Pokus o popis a stručný historický přehled vývoje hnutí.
- Hodnoty a ideály účastníků hnutí.
- Pole působnosti, instituce a organizace, která jsou součástí hnutí.
- Mechanismus účasti a získávání financí.
- Kulturní a společenská dynamika, která je základem růstu hnutí.
- Pohledy účastníků Gülenova hnutí na klíčové záležitosti, jako je demokracie, sekularismus, členství Turecka v EU, role žen, kurdská a alevská problematika, náboženské menšiny a dialog mezi vírami, nenásilnost, věda a umění.⁴

Popis a historické pozadí

Takzvané Gülenovo hnutí je občansko-společenským hnutím. Začalo jako místní skupina služeb sestávající ze studentů, učitelů, rodičů a malých podnikatelů kolem tureckého učence a kazatele Fethullaha Gülena ve městě Izmir. Pro jednoduchost je dneska nejvíce označováno jako Gülenovo hnutí, zvláště západními učenými, a to kvůli svému hlavnímu zdroji inspirace. Svými účastníky je ale také nazýváno *hizmet* nebo dobrovolná služba (hnutí). Pokud jde o Gülena, ten dává přednost označovat je jako "hnutí lidí sjednocených kolem ušlechtilých lidských hodnot".⁵

Hnutí vzniklo v Turecku na konci 60. let jako iniciativa založená na víře (nebo inspirovaná islámem) v souvislosti s vytvářením vzdělávacích příležitostí ve formě stipendií, internátů, škol a výukových center. V průběhu následujících čtyř dekád se rozrostlo do mezinárodního hnutí zabývajících se vzděláváním, různými kulturami a vírou, s milióny účastníků, sestávající ze stovek nadací,

⁴ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

⁵ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

společností, profesních asociací, formálních a neformálních, ale legálních, sdružení všech druhů.

První skupina lidí spojená s Gülenem byli studenti středních škol docházející do mešity, publikum, které navštěvovalo všem otevřená shromáždění, semináře a setkání u kávy.

Studenti ze studentských kolejí/výukového centra Kestane Pazari v Izmiru, kde Gülen působil jako ředitel, měli rovněž velmi důležitou roli v úvodní fázi vývoje hnutí. V této fázi, kromě veřejných proslovů, navštěvoval Gülen rozpravy u čaje. Tam lidé diskutovali o hodnotách a ideálech, jako je podpora a investice do dobrého vzdělávání.⁶

Další fází je založení institucí pedagogy a podnikateli inspirovanými neustálým Gülenovým povzbuzováním ohledně investic do vzdělávání. Příklady těchto institucí zahrnují internáty, školy K-12 a výuková centra.

V další fázi byly založeny mediální organizace. V této fázi začínáme pozorovat média jako pokračování vzdělávacích iniciativ pro obyčejné lidi. V další fázi jsou vytvářeny profesní asociace a intelektuální/kulturní organizace v různých lokalitách podobně smýšlejícími lidmi.

Po pádu železné opony na konci 80. let, kdy byly v těch místech založeny a provozovány vzdělávací instituce, hnutí se stalo mezinárodním, proniklo zvláště do států střední Asie s tureckým kulturním pozadím.

Souběžně s vytvářením institucí a mezinárodním šířením se hnutí silně zaměřilo na dialog mezi vírami, na předjímání a prevenci takzvaných rozporných teorií, které by mohly být po chvíli někým jiným prosazované.

Jelikož neexistuje žádná centrální evidence, odhaduje se na základě mediálního pokrytí, že v Turecku existují stovky škol kromě řady podobných institucí na pěti kontinentech. Všechny jsou inspirovány Gülenovým mírumilovným životem a prací.

⁶ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

V každém tureckém městě a městečku je možné se setkat s nějakým vzdělávacím zařízením nebo jinou kulturní aktivitou, která může být spojena nebo inspirována hnutím.

Hnutí vyrostlo z hrstky jednotlivců kolem Gülena na konci 60. let do miliónů v roce 2000 a dál, z nichž většinu Gülen ani nemohl znát nebo potkat. Jak k tomu došlo?

Co bylo pro turecké obyvatele, kteří přišli do kontaktu s hnutím, tak přitažlivé?

Poslání a přitažlivost

Na konci 60. let, nebo na začátku let 70., bylo Gülenovo poslání hluboké a praktické víry, altruismu a činu předáváno na pozadí bídy, korupce a morálního úpadku. Šířily se nedemokratické útoky na demokracii, omezování náboženského vyznání ve veřejném životě, politické a ideologické střety. Napětí mezi sunnity a Alevii, Turky a Kurdy, a praktikujícími muslimy proti světsky žijícím obyvatelům bylo vysoké. Co je však důležité, politické a ideologické střety mezi "komunisty", "fašisty" a radikálními náboženskými stoupenci měly za následek smrt tisíců mladých lidí na ulicích. Navíc předpokládané napětí mezi moderním a tradičním a velké množství dalších problémů dopadaly na vzdělávací systém.⁷

To, co se prvnímu publiku zamlouvalo, byl Gülenům komplexní přístup k jednotlivci, společnosti, národu a lidstvu obecně. Jako hlavní problémy sužující národ identifikoval Gülen bídu, řevnivost (rozvrat v Turecku) a nedostatek dobrého vzdělávání. Konkrétně Gülen ztělesňoval a učil následující:

a. Napravit sám sebe a stát se tak lepším věřícím a praktikujícím víru. Při bližším nahlédnutí je zřejmé, že se Gülenova rétorika zaměřila na tento aspekt nejvíce.

b. Sloužit něčemu důležitějšímu než sám sobě. Nesluž pouze svým zájmům, ale usiluj o důležitější vizi. Proč nemít prestižnější Turecko? Proč nemít pro lidstvo mír?

⁷ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

Podle Aydina Bolaka, posledního předsedy Tureckého ropného fondu a Tureckého vzdělávacího fondu, Gülen dal novou vizi mladým tureckým lidem, kteří se připravovali na plnění svých osobních zájmů/cílů.

c. Vzdělávání je klíčem k řešení našich hlavních problémů: ignorace, rozpory, bída. A klíčem pro lepší vzdělávání je mít učitele a správce, kteří "reprezentují" (*temsil* v turečtině) hodnoty, kterých si lidé váží. Investujte do vzdělávání. Pokud jste mladí, schopní a ochotní, vyberte si učitelství jako svoji profesi. Pokud jste podnikatel, podporujte školu finančně. Pokud jste rodič, podporujte kvalitní vzdělávání a pomáhejte vybudovat školy ve vaší lokalitě. Ve stručnosti, každý může něco pro jakýkoli vzdělávací projekt udělat. Později byly zahájeny další projekty v oblasti médií, nemocnic, pomoci při katastrofách a v bídě a apelovaly na všechny segmenty populace.

d. Neočekávat všechno od vlády.

Jako účastníci občanské iniciativy udělejte něco sami a nepředávejte svoji odpovědnost zcela vládě, v podobném znění jako Kennedyovo známe prohlášení "neptejte se, co země může udělat pro vás, ale co můžete vy udělat pro svoji zemi".

Pokud jste podnikatelé, podnikajte, vytvářejte partnerství a fondy, staňte se bohatými a vlídně dávejte své komunitě bez očekávání, že se vám to vrátí.

e. Jako protiklad k izolaci nebo zpátečnictví ve vztahu k veřejnému životu, buďte přítomní ve všech institucích naší společnosti s úmyslem sloužit, včetně soudnictví, byrokracie, armády, médií, umění a obchodu. Disciplinovaní obyvatelé země se straní těchto institucí z důvodu předpokládaných obav. Přiklání se k posílání svých dětí většinou do qur'ánských a imamských kazatelských škol. Následkem toho jejich očekávání nebo světový názor je zřídka ceněn nebo reprezentován ve státních nebo veřejných institucích.

f. Úspěšné sloučení či integrace náboženství, modernosti, patriotismu, demokracie, vědy, umění, sekularismu a konstruktivních činů. Podle Bolaka, Gülenova kombinace víry, duchovnosti a vědy nabídla to nejlepší vyjádření tureckého chápání islámu.

g. Aktivní pomoc, vše zahrnující, vstřícný pohled, integrace. Od komunity ke hnutí, od mezinárodního hnutí k celému lidstvu. Přijetí každého takového, jaký je, v jeho postavení.⁸

Co se týká úspěchu hnutí klíčovou roli hrají určité faktory:

a. Podstata hlavního proudu: Účastníci hnutí nejsou odlišní od hlavního proudu turecké populace ve smyslu etniky, kultury, náboženství, společenské třídy a vztahu k násilí. Vstup a vystoupení je volné a možné pro všechny. Je to projekt otevřený každému, kdo se chce stát jeho součástí. Začlenění se do hnutí nebo vystoupení z něho jsou naprosto dobrovolné.

b. Určité principy účastníků hnutí byly velice přitažlivé pro průměrného občana.

Ty zahrnují:

- Altruismus a nepřítomnost jakéhokoli osobního zájmu. Gülen byl příkladem jak nevlastnit žádné bohatství nebo majetek. Od pořizování majetku dokonce zrazoval své příbuzné (viz. Faruk Mercan).
- Důvěra a nezávislost. Nikdy neexistovalo věrohodné podezření ohledně osobního finančního zájmu nebo cizí pomoci či zásahu.
- Dodržování zákonů bylo vždy klíčovým principem. Respekt vůči státu (jako protiklad k zapříčinění "selhání státu") a demokracii, jako protiklad ke kategorickým útokům na stát, byly rovněž významné pro jeho publikum, které nahlíželo na svůj stát v zásadě jako legitimní i přes znepokojení způsobené korupcí a represivní politikou.
- Další důležitý princip byla neexistence předpojatosti. Nebylo dovoleno vytváření útvarů z jakýchkoli politických důvodů. Hnutí vždy mělo takový všeobecný pohled, ve kterém každý spoluobčan byl viděn jako potenciální budoucí účastník. Gülen odmítal návrhy podporovat určitou politickou stranu nebo při nějaké příležitosti kandidovat.⁹

⁸ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

⁹ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

Hodnoty a ideály

Hodnoty, o kterých Gülen diskutoval a které propagoval, září z titulků sérií článků, které napsal pro populární časopisy nebo z titulků přepisů jeho kázání a proslovů. Některé z těchto hodnot zahrnují hluboce si uvědomělou víru, altruismus, rovnost, toleranci, lásku, skromnost, kavalírství, doplňující se vědu, rozum a duchovno, dialog mezi vírami a svobodu myšlenky.

Pohled na seznam sérií Gülenových kázání je rovněž poučný:

- Sociální spravedlnost - *Ictimai Adalet*
- Etika a mravnost: hodnoty a ctnosti (*Ahlak*)
- Rodina a výchova dítěte
- Rituální modlitba
- Posmrtný život
- Metafyzický svět ve světle Qur'ánu
- Ctnosti povznášející lidstvo
- Život proroka Mohameda
- Náboženská pouť
- Osud a svobodná vůle
- Půst
- Poslové boží
- Štědré dary Zakaha
- Víra v jednotu boží
- Svět srdce
- Qur'an a věda
- Úvahy o obchodu, ekonomice a hospodárnosti

Kniha nazvaná "Socha našich duší" je dobrým představitelem těchto hodnot, které byly prosazovány Gülenem.

Obory činnosti, instituce a organizace inspirované a založené účastníky hnutí.

Účastníci hnutí inspirovaní Gülenovými vědomostmi, jeho přednáškami, písemnostmi a činy založili charitativní nadace a společnosti, které jsou aktivní

na poli vzdělávání, médií, zdravotní péče, pomoci při katastrofách a podnikání. Všechny jsou "decentralizované":

- Vzdělávací instituce: Podle některých odhadů bylo po celém světě založeno více jak tisíc vzdělávacích institucí jako jsou školy K-12, výuková centra a čítárny inspirované Gülenovými myšlenkami a životem. Nejsou náboženské a denominační, jsou to světské školy sponzorované místními podnikateli, altruistickými pedagogy a oddanými rodiči. Bez ohledu na jejich umístění jsou tyto školy symboly harmonického vztahu odlišné víry a kultury, úspěšného sjednocení víry a rozumu a oddanosti službě pro komunitu.
- Mediální instituce: Noviny, časopisy, národní a místní televizní stanice, internetové stránky, rozhlasové stanice.
- Pomoc při katastrofách a humanitární pomoc: Pomocná organizace "Kimse Yok Mu", která byla založena na Gülenův popud, je nápomocná při poskytování pomoci obětem katastrof po celém světě, jako jsou například oběti tsunami v jihovýchodní Asii, záplav v Bangladéši, zemětřesení v Pákistánu a Peru a etno-politického násilí v Darfuru. Organizace převzala na sebe podporu vesnice Darfur při znovuvybudování jejích škol a nové lékařské kliniky.
- Zdravotní péče: Nemocnice a zdravotní služby.
- Profesní sdružení: Úředníci, dělníci, jiní.
- Podnikatelská sdružení v malých a velkých městech.

Mechanismus účasti a získávání financí

Noví účastníci hnutí se dozvídají o hnutí různými způsoby.¹⁰

Ty zahrnují následující:

a. Osobní nebo mezilidské vztahy, sociální síť. Setkáváním s podnikateli, ženami nebo lidmi různých profesí, kteří jsou účastníky hnutí. Některá z těchto

¹⁰ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

setkání sestávají z pozvání na posezení u čaje konaná jednou týdně, kde jsou diskutována duchovní témata.

b. Na středních školách, v přípravných centrech středních škol, při pobytech se spolužáky v domech a internátech.

c. Setkáváním se členy profesních organizací založených účastníky hnutí.

d. Prostřednictvím publikací, audiokazet a videí, mediálních institucí, jako je soukromá televizní stanice STV, národní nebo místní televizní kanály, noviny *Zaman* nebo rozhlasové stanice.

e. Účastí v kampaních sociálních služeb, jako je pomoc při katastrofách, nebo zdravotních prohlídek nebo činností spojených s udělováním stipendií organizovaných pomocnou organizací Kimse Yok Mu.

2.5 Získávání financí: Himmət

Hnutí je velice opatrné a odmítá jakoukoli pomoc ze strany vlády nebo finanční prostředky od zahraničních nadací, aby si uchovalo nezávislost a občanskou povahu svých projektů. Mechanismus získávání financí hnutí je prostřednictvím setkání nazývaného "*himmət*", které lze přeložit jako "závazek daru". Velice se to podobá představě večere s příležitostí získat financování v západním smyslu. Je obvykle pořádáno v průběhu měsíce ramadánu, kdy, jak se věří, ctnostné charitativní činy mají větší hodnotu. Na takovém setkání činí účastníci finanční závazky nebo závazky o příspěvcích vůči institucím jako jsou nadace. (Společenská studie procesu darování - viz. kniha Dr. Helen R. Ebaughové)¹¹

Ostatní mechanismy získávání financování zahrnují různé závazky ohledně studijních stipendií, zvířecích obětí, *kermes* nebo akce organizované ženami, kdy se prodává napečené cukroví.

Každý dává: To je princip v rámci hnutí, kdy každý přispívá trochou svého času a něčím ze svých finančních zdrojů. Pro podnikatele typická výše příspěvku

¹¹ EBAUGH, Helen Rose, *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*. 1 st ed. SpringerDordrecht Heidelberg London New York, 2010. ISBN 978-1-4020-9893-2 s. 78

10% může znamenat milión dolarů ročně. Kromě finančních závazků jsou podnikatelé podněcováni navštěvovat jiné podnikatele a představovat jim projekty hnutí. Pro dělníka 5% závazek může znamenat padesát dolarů měsíčně. Nikdo není povinen nebo nucen něco dávat. Všechny dary a příspěvky jsou dobrovolné a zaznamenává je instituce, které byly uděleny, na ústředním vedení celého hnutí se záznamy nevedou.¹²

Účast na aktivitách hnutí je naprosto dobrovolná a neexistuje členství.

Dobrovolníci se účastní:

- Finančními příspěvky,
- Dobrovolným věnováním svého času nebo vykonáváním své profese po nějakou dobu bez nároku na odměnu,
- Prostřednictvím ženských organizací kermes,
- Návštěvami nabízejícími pomoc,
- Pořádáním setkání ve svých domovech.

Kulturní a sociální dynamika, která tvoří základ růstu hnutí

Rychlý růst hnutí od několika jednotlivců k milionům během několika dekád může být přisuzována tomu, co nazývá "krystalizační efekt". Jestli si pamatujete dny strávené na střední škole a pokus s nasycením, pak pochopíte, co tím myslím. Pokud je hrnek vody postupně zahříván, může absorbovat stoupající množství cukru. Pokud je pak hrnek ochlazen a kostka cukru je podržena uprostřed něho, začnou se kolem tohoto jádra vytvářet krystalické struktury. Rostou, dokud všechen cukr ve vodě, který je schopen krystalizace, nezkrystalizuje kolem jádra. Gülenův vliv na lidi v Turecku může být přirovnán k tomuto procesu. Hodnoty prosazované Gülenem nejsou pro jeho publikum nové. Hodnoty jako víra, altruismus, chápání prorokova života jako příkladu, vážení si víry, dialog, tolerance, bratrství-sesterství, společný boj za lepší společnosti jsou hodnoty drahé tureckému srdci. Dokonce mechanismy jako sdružení a účast jako je sohbet a himmet nejsou nové. Jejich kořeny mohou být

¹² <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

sledovány v takových náboženských hodnotách jako *adanmislik*, *zakah*, *sadagah*, *karz-l hasen*, *sohbet* (motivační nebo inspirativní pozesení u čaje či kávy).

Povaha organizace

Hnutí může být popsáno jako soubor milionů jednotlivců v množství dobrovolných sdružení ve stovkách a tisících nadacích, společnostech, profesních sdruženích, intelektuálních a kulturních organizacích. Sjednocující téma těchto institucí, jinými slovy co z nich dělá "organizaci hnutí", je jejich sdílení hodnot a ideálů.

Některé z těchto institucí spolupracují, aby zvýšily svoji efektivitu. Například nadace v určitém městě se mohou setkávat, aby určily oblasti své činnosti a vyhnuly se jejímu zdvojení nebo neefektivnosti.

2.6 Významné postoje Gülena

- Veřejné odsouzení 9/11, mediálních rozhovorů, knih a BinLadenu.
- Podpora vzdělávání dokonce i na úkor šátků pro děvčata.
- Členství Turecka v EU. Spolupráce kultur
- Žádná cesta zpět z demokracie
- Ženy mohou mít jakoukoli roli ve společnosti včetně soudkyně nebo prezidentky
- Nenásilí od počátku hnutí, tj. od 70. let
- Podnět k dialogu mezi vírami
- Duchovní hloubka víry. Nazývaná Sefikem Canem moderním dnem Rumi
- Věda a víra v harmonii

Pohledy účastníků hnutí na klíčové záležitosti ¹³

¹³ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

Stát

Účatníci hnutí vidí stát jako garanci pořádku ve společnosti, práv jednotlivce, lidských práv, spravedlnosti a rovnosti.

Demokracie

Fethullah Gülen opakoval při mnoha příležitostech svoje přesvědčení, že od demokracie nebude návratu. Citát: "Ateista by měl být schopen žít beze strachu a věřící by měl být schopen žít plně svůj náboženský život." (Viz. rozhovor s Mehmeten Gundem 2005). Ukazoval, že demokracie je nejlepší formou vlády vytvořenou lidstvem. Demokracie se bude stále zdokonalovat a pro země jako Turecko, kde demokracie ještě není zcela dobře zavedená, posilování demokracie umožní nejlepší příležitost pro rozvoj, svobodu a zlepšování podmínek pro lidstvo.¹⁴

Sekularismus

Bylo by správné říci, že účastníci hnutí by rádi měli takovou politiku sekularismu, jakou mají ve Spojených státech. Ti, kdo žijí v Evropě a Spojených státech, jsou obyvatelé ochotně přispívající svým patřičným společnostem.

Členství Turecka v EU

Účastníci hnutí jsou z velké části pro EU, protože očekávají posílení demokracie na úkor nedemokratické politické manipulace, zvýšení transparentnosti a snížení korupce, lepší ekonomickou konkurenceschopnost a zlepšení životních standardů.

Role žen

Gülen vyjádřil při mnoha příležitostech, že v tureckém výkladu islámu, které je formováno především školou Hanefi, ženy mohou být ve společnosti čímkoli

¹⁴ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

včetně soudkyň, ministryň, předsedkyň vlády a prezidentek. Neexistuje profese, která by byla nad možnostmi žen. Ale jistě cítíme, že některé profese, jako boj v armádě, nejsou pro ženy ideální. Ženy se podílejí na práci v každé instituci spojené s hnutím jako učitelky nebo administrativní pracovnice ve školách, redaktorky, producentky nebo ředitelky mediálních institucí, doktorky v nemocnicích.

Kurdská otázka

V kurdské otázce může být Gülenův pohled shrnut jako kombinace čtyř faktorů:

1. Projev pocitu křivdy populace
2. Důraz na společné kulturní prvky
3. Rozvoj vzdělávání a ekonomiky
4. Vůdci myšlenek
5. Rovnováha mezi diplomacií a použitím síly

Aleviská otázka

Gülen prosazuje stavbu *cemevis* vedle mešit tam, kde žije aleviská komunita. Gülen také prosazuje zdokumentování ústní aleviské tradice jako ochranu proti zneužívání z politických důvodů.

Náboženské minority a dialog mezi vírami

Gülen je průkopníkem dialogu mezi vírami v Turecku a v zahraničí. Vzpomeňme na skutečnost, že Turecko získalo svoji nezávislost po první světové válce, po problematickém období tvorby státu a po válce proti okupaci, ve které všichni nepřátelé byli křesťané. V 90. letech několik dní před 9/11 prosazoval Gülen dialog mezi vírami prohlášením, že je potřeba, aby vedoucí osobnosti věřících komunit projevíli solidaritu a ukázali tím, že náboženství není a nemá být příčinou konfliktu. Spoluorganizoval akce s vedoucími osobnostmi ortodoxních řeckých, arménských a židovských věřících a dalších věřících komunit v Turecku. Až do dnešního dne zůstal s nimi v přátelském vztahu.

Gülenova snaha posloužila jako zahájení nového vztahu mezi vírami v Turecku, posun od nedůvěry ke spolupráci. Vládní Úřad pro náboženské záležitosti založil oddělení pro dialog mezi vírami. Úřad předsedy vlády, univerzity a městské úřady se po zahájení těchto iniciativ účastnily aktivit mezi vírami. Díky důležitosti své iniciativy obdržel osobní audienci u papeže Jana Pavla II. Tyto odvážné činy měly svoji cenu. Gülen byl kritizován radikálními kruhy jako utajený křesťan, nebo jako utajený římský kardinál.

Nenásilí

Gülenův postoj k násilí je od 70. let neměnný. Během let politické anarchie Gülen neustále veřejně odsuzoval teror, anarchii a násilí a vybízel své publikum, aby nikdy na jakékoli projevy násilí nereagovali. Během první války v zálivu protestoval proti Saddámovým raketám zaměřeným na izraelské civilní obyvatele během obřadů v mešitách za přítomnosti tisíců muslimů. Po 9/11 odsoudil útok oznámením ve *Washington Post*. Společně s lidmi kolem sebe nazval Bin Ladena zrůdou. Odsoudil aktivity Bin Ladena jak na poli humanitárním, tak náboženském.

Věda a umění

Gülen prosazoval vědu a umění v množství děl. V jeho práci nazvané "Socha našich duší" popisuje nové horizonty pro umění a vědu jako ideály pro nové generace.

Nacionalismus

Vlastenectví, ne rasismus. Vše zahrnující, pozitivní, na spřízněnosti založená hrdost, ne antagonistická. Jsou tam kurdští účastníci. Obecně pozitivní role tureckého národa včetně všech etnik Anatolie.¹⁵

¹⁵ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

Dějiny vzdělávacích projektů hnutí Gülen

Pan Gülen spolu s administrativními pracovníky Kestanepazariské instituce za podpory místních podnikatelů organizoval letní kempy pro studenty středních i vysokých škol. Tyto kempy pořádaly světské kurzy v oblastech jako jsou historie a biologie, ale nabízely také náboženské diskuse na témata jako například role islámu ve veřejných debatách. Pan Gülen často zmiňoval život Mohameda a období Otomanské říše jako dobré příklady, kdy oddanost mravním zásadám islámu podporovala jeho význam.

Vedle letních kempů začali v 70. letech posluchači pana Gülena formovat nový *cemaat* kolem jeho učení podobný *cemaatu* inspirovanému Nursim, který pan Gülen navštěvoval dříve. Nicméně, co lidi přitahovalo k poselství pan Gülena, byla jeho rozsáhlá veřejná kázání před tisíci posluchači a veřejné přednášky, které byly nahrávány a prodávány po celé zemi. Jeho posluchači sestávali většinou z podnikatelů s nižšími a středními příjmy včetně malého množství bohatých podnikatelů a univerzitních studentů. Přitahoval lidi, kteří podporovali jeho myšlenky nejen navštěvováním jeho přednášek, ale také finančně a svojí prací. V pozměněné formě Nurského hnutí *dershanes* pomáhal pan Gülen studentům, jejich rodičům a dárcům založit "domy světla", kde probíhalo islámské vzdělávání na základě písemných podkladů Nursiho a jeho vlastního učení. Tyto "domy světla" se staly zdrojem pro tisíce pedagogů, kteří později vytvořili fakultní školy podle vzdělávací filozofie pana Gülena. Toto je období v kariéře pan Gülena, kdy skupina čítající asi jedno sto lidí začala být viditelná jako skupina poskytující službu, to jest skupina sestavená na základě jeho chápání služby pro komunitu.¹⁶

Jsouc si vědom toho, jak jsou mladí lidé v Turecku přitahováni extremistickými, radikálními ideologiemi, včetně ateistického komunismu a materialismu, pokoušel se kazatel Gülen vychovávat mladé ve smyslu tradičních morálních hodnot a odtáhnout jejich pozornost od destruktivních a škodlivých myšlenek. Fethullah Gülen také prosazoval islámské ideály jako protiklad k radikálnímu

¹⁶ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

marxismu, leninismu a maoismu, které přitahovaly mnohé mladé lidí regionu. Často používal jeho vlastní peníze pro nákup a distribuci materiálů, které vystupovaly proti militantnímu ateismu a komunismu. Rozpad mravních hodnot mezi mládeží viděl jako příčinu kriminality a sociálních konfliktů. Byl rozhodnut udělat všechno, co mohl, aby mládež nasměroval směrem, který považoval za zdravější a produktivnější.¹⁷

V roce 1970 následkem vojenského převratu množství předních muslimů v regionu, kteří podporovali náboženské aktivity a přednášky pro tamní mládež, byli uvězněni. Pan Gülen byl mezi nimi. Byl bez žaloby zadržován po dobu šesti měsíců. Byl propuštěn pod podmínkou, že už nebude veřejně přednášet. Po svém propuštění opustil pan Gülen svoji oficiální pozici v Izmiru, ale ponechal si status státem uznávaného kazatele. Pokračoval ve vyzývání dárců a rodičů, aby zakládali studovny a internáty v celé egejské oblasti. V Izmiru organizoval letní kempy a ubytovny, kde mohli univerzitní studenti pobývat, studovat a rozvíjet svoje vědomí identity jako turečtí muslimové. V těchto ubytovnách bydlely spolu malé skupiny studentů stejného pohlaví, navzájem si pomáhaly se studiem, četly písemnosti Qur'ana, Nursiho a Gülena, společně se modlily a rozvíjely mocné vědomí solidarity. Studenti se učili a vštěpovali si islámské hodnoty sebeobětování a společenské odpovědnosti. Ubytovny sloužily jako útočiště proti požívání alkoholu a drog, předmanželským sexuálním stykům a účasti v komunistickém, ultra-nacionalistickém a dalších radikálních hnutích. Mnoho konzervativních a nábožensky orientovaných rodičů vybízelo své děti, aby pobývaly v těchto ubytovnách, protože studovaly na univerzitách ve velkých městech v Turecku.

Izmir byl městem, kde nikdy nevládl politický islám a kde podnikatelská a profesní střední třída nelibě nesla omezení způsobená státní byrokracií. Místo toho podporovala tato skupina tržně orientovanou politiku a pro-západní myšlenky. Příklon pana Gülena k volnému trhu a jeho podpora podnikatelů k růstu jejich podnikání je činí konkurenceschopnými v globálním měřítku a pak

¹⁷ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

přispívá částí jejich bohatství k podpoře projektů služby odvolávajících se na tento podnikatelský duch. Internáty a soukromé školy jsou financovány místními podnikateli, kteří podporují Gülenovo poslání vzdělávat mladé jak ve světských předmětech, tak v mravních principech. Byl to Izmir, kde se začalo krystalizovat mocné mezinárodní hnutí kolem pana Gülena, které dnes zahrnuje tisíce samostatných sítí podobně smýšlejících jednotlivců.

Mezi roky 1972 a 1975 vykonával pan Gülen činnost kazatele v různých městech v egejské a marmarské oblasti, kde pokračoval v kázáních a prosazování myšlenek o vzdělávání a službě komunitě. V době, kdy možnosti vzdělávání byly pro obyčejné turecké obyvatele málo dostupné, a někteří občané se domnívali, že pro většinu, vzdělávání bylo infiltrováno radikálními politickými prvky, jak zleva, tak zprava. Rodiče, jejichž děti úspěšně vykonaly požadované přijímací zkoušky na střední školy a univerzity, byli chyceni do dilematu: chtěli vzdělání pro své děti, ale zároveň se báli vysoce politizované atmosféry ve školách. K vyřešení tohoto dilematu povzbudil pan Gülen malé podnikatele, aby založili internátní domy, kde by se studenti mohli věnovat studiu v atmosféře, která, jak doufal, nebude dotčena politickým prostředím.

Pro podporu těchto domů a příležitostí ke vzdělávání místní lidé, kteří sdíleli Gülenovou etiku služby, založili "stipendium", účty podporující tyto aktivity. Opět to byli místní lidé, kdo si uvědomil potřebu kvalitního vzdělávání, kdo byl ovlivněn Gülenovou etikou služby a kdo nabídl zdroje pro uskutečnění jeho myšlenek.

V průběhu času se studenti žijící v internátních domech stali hlavními obhájci Gülenových myšlenek služby a vrátili se do svých vesnic a měst, aby informovali o svých zkušenostech a možnostech. Vyzbrojeni dobrým vzděláním stali se z nich obchodníci, podnikatelé a profesní odborníci ve svých komunitách a začali se sdružovat, aby poskytli finanční podporu pro udržení internátních domů a následně i dalších projektů služby. Současně byly rozhovory a přednášky pana Gülena nahrávány na audiokazety a distribuovány do všech komunit v Turecku. Byl prvním kazatelem, jehož přednášky byly k

dispozici veřejnosti v Turecku ve formě audio a videokazet. Prostřednictvím činnosti jeho studentů v jejich komunitách a prostřednictvím nové komunikační technologie se Gülenova kázání o službě šířila po Turecku.

V roce 1974 byl pan Gülen umístěn do Manisu, kde začal s prvními přípravnými univerzitními kurzy v pokusu připravit obyčejné turecké děti na vyšší studium. Do té doby to byly téměř výhradně děti z bohatých rodin, které byly schopny jít na univerzitu. Poskytnutím přípravných kurzů vysoké kvality bylo větší množství dětí ze střední a pracující třídy připraveno úspěšně vykonat povinné zkoušky k přijetí na univerzity a poté tam úspěšně studovat.¹⁸

2.7 Založení škol inspirovaných Gülenem

V prostředí neo-liberální politiky (tehdejšího předsedy vlády) na začátku 80. let a větších možností pro založení soukromých škol byly v roce 1982 založeny první dvě střední školy inspirované Gülenem, jedna v Izmiru a druhá v Istanbulu. V průběhu dalších dvou dekad byly následovány stovkami podobných škol po celém v Turecku, dále v tureckých republikách bývalého Sovětského svazu a poté v ostatních nástupnických státech Sovětského svazu, na Balkáně, v Jižní Africe a nakonec na Západě. Na Světovém ekonomické fóru v Davosu v roce 2000 předseda vlády Ecevit ve své řeči poukázal na celosvětový význam škol inspirovaných Gülenem a na to, jak tyto školy přispívají kultuře a blahobytu v Turecku a jiných zemích.

Pan Gülen povzbuzoval své posluchače, aby investovali do soukromých světských elitních škol, kde, jak doufal, budou islámské morální zásady skloubeny se světskými vědomostmi. Tyto školy jsou založeny na světském studijním plánu schváleném státem a vyučovacím jazykem je angličtina. Jediné islámské učení, které je formálně v těchto školách vyučováno, je hodina povolená státem pro výuku náboženství v komparativním studiu náboženství s

¹⁸ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

učebnicemi vybranými státem. Všechny školy, stejně jako ostatní instituce inspirované Gülenem, jsou nezávislé jednotky spravované a financované místními skupinami. Přesto jsou zaměstnanci těchto škol spojeni v tom, co Agai nazývá "vzdělávání sítí ctností" založené na skutečnosti, že vedoucí osobnosti jsou společensky aktivní v *cemmatu*, účastní se života *cemmatu* a jsou navzájem propojeny prostřednictvím úzkých mezilidských vztahů v *cemaatu* vytvořených. Mnoho principů a učitelů v těchto školách, jak v Turecku, tak mimo něj, pocházejí z řad pedagogů, kteří se významně účastní *cemaatu*. *Cemaat* zajišťuje, že kvalifikovaní a motivovaní lidé se v rámci sítě přesunují tam, kde jsou potřeba.

Ve školách jsou však i učitelé, kteří se Gülenova hnutí neúčastní a možná nikdy o Fethullahovi Gülenovi neslyšeli. Avšak bez oddanosti učitelů inspirovaných Gülenem, kteří vidí svoji práci jako službu náboženství, by tyto kvalitní školy neexistovaly. Mnoho rodičů posílá své děti do těchto škol, protože je uznávají jako tu nejlepší možnost vzdělávání pro své děti. Jak poznamenává Agai, panu Gülenovi se podařilo posílit vliv jeho *cemaatu* prostřednictvím jeho otevření se a včlenění do většího celku vzdělávacích sítí. Zatímco instituce se spoléhají na *cemaat* ohledně motivovaných učitelů a lidí poskytujících finanční zdroje, pan Gülen zaměřil své myšlenky na širší publikum zajímající se o vzdělávání a modernizaci.¹⁹

¹⁹ <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, President of Alliance for Shared Values - June 17, 2009)

2.8 Gülenovo hnutí a turecká integrace v Německu

Jill Irvine²⁰

Záležitost integrace turecké komunity do německé společnosti získala na důležitosti od událostí dne 11. Zář 1999 a v souvislosti s "válkou proti terorismu". V současném Německu jsou dvě, možná protichůdné, síly týkající se rozsáhlé, převážně turecké, muslimské populace. Na jedné straně v Německu roste strach z muslimské komunity, na straně druhé je smysl pro integraci, ke kterému se musí přistupovat s vážností a jinak, než tomu bylo dosud. Gülenovo hnutí se v současnosti opatrně pokouší nalézt svoji cestu mezi těmito dvěma silami prosazováním své vize integrace.

Vize integrace přijatá účastníky hnutí je založena na prvním místě na vzdělávání.

V poslední dekádě vybudovalo Gülenovo hnutí v Německu vzdělávací infrastrukturu, jejímž cílem je zlepšit socioekonomickou situaci obyvatel tureckého původu a prosadit jejich integraci do německé společnosti. Se stovkami výukových center, kulturními centry a školami působícími po celé zemi se pokouší zavést své ideály "dialogu, vzdělávání a společenské angažovanosti" do praxe. Jelikož velká část debaty ohledně integrace se točí

²⁰ Jill Irvine vyučuje kurzy náboženství a násilí; náboženství, nacionalismus a etický konflikt; ženy a světová politika; ženy, náboženství a sekularismus; teorie feminismu.

Je autorkou Chorvatské otázky: Partyzánská politika a formování Jugoslávského socialistického státu (1995) a spolu-editorkou publikace Vztahy stát-společnost v Jugoslávii, 1945-1991 (1997). Publikovala články ve Východoevropské politice a společnosti, Problémech postkomunismu a politice a přispěla kapitolami do pojednání Extrémní práva v západní a východní Evropě (1995), Ženy v politice postkomunistické východní Evropě (1999) a Zánik Jugoslávie (2005). Zájem jejího bádání se zaměřil na vztahy mezi pohlavími, demokratizaci a etno-náboženské konflikty po celém světě

kolem vzdělávací politiky, práce těchto vzdělávacích center má sice diskrétní, ale značný účinek.

Vzdělávání nabízené v těchto výukových institucích má dva směry. Prvním je poskytování podpory vzdělávání tureckých studentů zapsaných v německých školách ve všech jejich hlavních předmětech, zvláště v německém jazyce. Tato podpora se týká i rodičů, kteří dostávají rady nejen, jak prosazovat vzdělávání jejich dětí, ale také ve složitých situacích vznikajících kvůli kulturní propasti, která se někdy mezi nimi a jejich dětmi objeví. Význam zakládání soukromých škol v budoucnosti nepochybně poroste, neboť hnutí se pokouší adaptovat svůj úspěšný model soukromého vzdělávání v Turecku na podmínky v Německu. Ať už nahlíženo jako druh přechodného opatření nebo jako trvalejší prvek, cíl škol Gülenova hnutí je stejný: prosadit vzdělávací úspěch tureckých studentů prostřednictvím jejich přípravy na vstup na univerzity a dosažení profesního úspěchu.

Druhý aspekt vzdělávání nabízeného školami a centry Gülenova hnutí se týká německé populace. Cílem výukových center a škol a zvláště mezikulturních center je prosazování lepšího pochopení bohatství turecké kultury, náboženství a jazyka.

Práce center přesahuje hranice komunity nabízením kurzů v tureckém jazyce, organizováním výletů do Turecka, pořádáním kulatých stolů na témata týkající se islámu, turecké historie a kultury, zváním Němců na večeři do tureckých rodin, včetně pozváním místních úředníků na náboženské oslavy a jiné události. Tato vzdělávací práce zamýšlí vyjádřit vizi integrace, která je založena na dvousměrném pochopení kultury, a potlačit kulturní stereotypy o Turcích, které jsou rozšířeny mezi mnohými Němci. Je stále těžší pro mnoho tureckých komunit tolerovat takový přístup, zvláště pro druhou a třetí generaci v Německu narozených Turků, kteří se cítí jako druhořadí občané ve své německé vlasti.

Proto je vize integrace prosazovaná centry Gülenova hnutí spíše jedním ze způsobů kulturního obohacení než asimilace. Navzdory popírání některými

německými úředníky, že v Německu existují turecká gheta, mnoho, ne-li většina, Turků žije značnou část svého života odděleně od rodilých Němců. Centra Gülenova hnutí se pokoušejí postavit most mezi těmito dvěma komunitami. Avšak ředitelé a učitelé, se kterými jsem mluvil trvají na tom, že toto nemůže být dosaženo asimilací. Takový přístup by nebyl účinný a byl by ponižující pro minoritní populaci. Ředitel Mezikulturního centra v Mnichově a jiní použili vyobrazení "Noemova pudingu" pro popis procesu integrace, kterou podporují. Tento puding je složen z mnoha přísad, které, přestože zvýrazňují chuť pudingu, neztrácejí svoji typičnost, protože nejsou spolu semlety. Němci jednoduše nemohou doufat, že Turci budou nakonec zcela stejní jako oni. Integrace také znamená ochotu na straně hostující populace pochopit a přijmout hodnoty a zkušenosti turecké minority.

Gülenovo hnutí se skládá z týmu dobře vzdělaných mužů a žen, odborníků na život v německé společnosti, kteří jsou schopni zastupovat zájmy turecké populace v Německu. Účastníci Gülenova hnutí v Německu se vyhnuli sporným politickým aktivitám (a kontaktu s jinými tureckými skupinami, které se v nich angažovaly) a zaměřili se na poskytování vzdělávacích a kulturních vědomostí. Přestože islám může být součástí tohoto vzdělávání, je prezentován v rámci turecké kultury a historie. Účastníci Gülenova hnutí zdůrazňují, že tato kultura a historie nabízí více kosmopolitní, tolerantnější a umírněnější formu islámu než mnoho jiných současných modelů. Touto vizí střední cesty, jak doufají, mohou dosáhnout integrace muslimské populace v Německu.²¹

²¹Toto je závěrečná část přednášky "*Gülenovo hnutí a turecká integrace v Německu*" prezentované na Druhé mezinárodní konferenci o islámu v současném světě: Hnutí Fethullah Gülena v myšlenkách a praxi. 3.-5. listopadu 2006, Univerzita v Oklahomě, Norman, Oklahoma, USA, Jill Irvine.

3 GÜLEN A KANT O NEZCIZITELNÉ HODNOTĚ ČLOVĚKA A MORÁLNÍ DŮSTOJNOSTI

Pojem „humanismus“ staví do centra svého zájmu člověka jednotlivce, skupinu jednotlivců, druh i způsob existence. Sdělením humanismu je, že lidskému životu obecně i životům konkrétních jednotlivců náleží nezcizitelná hodnota. V mnoha humanistických systémech je ohled k této hodnotě dokonce východiskem nebo základem morálky. Nikdo nevyslovuje tuto skutečnost silněji a koherentněji než německý filosof 18. století Immanuel Kant. V knize *Základy metafyziky mravů*, publikované poprvé v roce 1785, Kant definuje „nejvyšší princip morality“²².

„Usiluje o vystavění tohoto principu na zcela racionální, nikoli empirické, bázi, aby vyloučil závislost morálního jednání na jakýchkoli podmínkách, okolnostech, pocitech nebo rozmarech. Nemáme bohužel prostor pro zvážení všech otázek Kantovy metody, závěrů, které činí o protikladu racionální a empirické etiky, nebo adekvátního sumarizování jeho argumentů. Proto se zaměříme jen na momenty podstatné pro jeho úvahy o lidské bytosti jako účelu, které z její podstaty přísluší nezcizitelná hodnota. Kantovy argumenty představené v *Základech metafyziky mravů* jsou založeny na třech základních konceptech: rozumu, vůli a povinnosti. Tyto koncepty jsou specificky provázány a Kant na jejich základě vytváří kontext své etické filosofie. Na jeho počátku stojí vůle. Vůle, zvláště dobra vůle, je předpokladem každé představy o morálce. To Kant prohlašuje hned v první části své eseje:“²³

„Ve světě, ba ani vůbec mimo něj, nelze myslet nic jako možné, co by se bez omezení mohlo považovat za dobré, mimo dobrou vůli. Rozvažování, důvtip, soudnost, a jak se ještě jinak nazývají všechny talenty ducha, nebo odvaha, rozhodnost, vytrvalost v záměru jako vlastnosti temperamentu, jsou bezpochyby

²² KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990 s. 55

²³ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010.18 ISBN 978-1-59784-477-2. s. 18.

v mnohém ohledu dobré a žádoucí, ale mohou být i krajně zlé a škodlivé, jestliže vůle, která má používat tyto dary přírody, a jejíž specifická povaha se proto nazývá charakterem, není dobrá. Není třeba se vůbec zmiňovat o tom, že rozumný nestranný divák, ikdyž pozoruje neustálý zdar nějakého člověka, jejíž nezdobí ani náznak čisté a dobré vůle, nemůže v něm nijak najít zalíbení; a tak se dobrá vůle zdá být nezbytnou podmínkou i toho, aby byl šťastný, kdo je toho hoden.²⁴

„Nic dobrého tedy není možné bez dobré vůle, zcela bez ohledu na další nadání nebo možnosti, které člověk může mít. Dobrá vůle je základní a nedílnou vlastností každého morálního jednání.

Kant se ve své analýze přesouvá dál ke konceptu rozumu. Rozum, podle jeho názoru, odlišuje lidské bytosti od zvířat a osvětluje i rozdíly mezi lidmi a dalšími živými bytostmi. Kant operuje s principem přirozeného utváření každé organizované bytosti tak, že například žádný její orgán neexistuje bez toho, aby nenaplňoval účel, k jehož naplnění je určen, v nejvyšší a nejlepší míře. Jinými slovy každý orgán má svůj účel a plní jej lépe než jakýkoli jiný. Za takový orgán považuje Kant i rozum a ptá se, jaký je jeho účel pro lidskou bytost. Říká:²⁵

„Kdyby pak u bytosti, která je nadána rozumem a bylo vlastním účelem přírody její zachování, její blaho, jedním slovem její blaženost, pak by k tomuto účelu příroda byla velice špatně zvolila svá opatření, jestliže si vyhlédla rozum lidského tvora za vykonatele svého záměru. Neboť všechna jednání, která má vykonat onen tvor za tímto účelem, rovněž tak všechna pravidla jeho chování by mohla být daleko přesněji předznačena v instinktu a onen záměr by mohl být daleko bezpečněji zajištěn, než jak se to kdy může stát skrze rozum.“²⁶

Zde Kant prohlašuje, že dosažení štěstí, definovaného jako vlastní zachování nebo blaho, není funkcí rozumu lidí nebo jiných bytostí, které vůli a rozum vykazují. Blaho, zachování nebo štěstí mohou být dosaženy pomocí instinktů

²⁴ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990. s. 57.

²⁵ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010.18 ISBN 978-1-59784-477-2. s. 19

²⁶ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990 s. 58-59

stejně, nebo dokonce mnohem snadněji než skrze rozum, jako je tomu u zvířat. Proto Kant říká, že kvůli ideji o „jiném a mnohem důstojnějším záměru s jejich existencí, pro který a nikoli snad pro blaženost je rozum vlastním způsobem povolán“²⁷. Kantovým závěrem je, že rozum slouží k vývoji dobré vůle. Podle něj „jeho pravým účelem musí být vytvářet vůli nikoli jako prostředek k jinému účelu, nýbrž jako dobrou vůli samu o sobě“.²⁸

„Co je však dobrá vůle? Jak může být definována? Ve zkratce Kant popisuje dobrou vůli lidských bytostí jako Schopnost jednat pouze na základě povinnosti, nikoli okolností nebo citů. Tato definice nás upozorňuje na možná nejvýznamnější otázku Kantovy eseje, jíž je hledání pevného základu morálky. Z jeho pohledu nej sou morální Systémy zaměřené na potěšení, štěstí nebo city dostatečně, protože se mohou měnit vzhledem k různým okolnostem v lidském životě. Změnit se mohou naše city i to, co považujeme za zdroj potěšení. V každodenním životě mají tyto proměnné minimální dopad, ve sféře morálky je však jejich dopad obrovský. Protože morálka vede naše činy vůči ostatním lidem, principy, jimiž se řídíme, se mohou, pokud jsou založeny na citech nebo potěšení, měnit podle nálady, rozmarů nebo okolností; nemusíme mít například chuť říci pravdu, projevit soucit nebo být spravedliví. Spatřovat základy morálky v pocitech nebo potěšení znamená pro Kanta budovat dům na pohyblivém písku, tedy riskovat vše. Proto pro ni Kant hledá bezpečnější základy a věří, že je může nalézt ve správném pochopení toho, jak rozum, vůle a povinnost společně působí v lidském životě.“²⁹

Shrneme-li naše poznatky, pro Kanta neexistuje možnost, aby dobro existovalo bez dobré vůle, a důvodem, proč tuto vůli vyvíjíme, je naše schopnost jednat výhradně na základě vůle jako takové bez ohledu na pocity, okolnosti nebo potěšení, které lze získat. Kant věnuje většinu své pozornosti vysvětlení tří základních principů: rozumu, vůle a povinnosti, a jejich roli v metafyzice

²⁷ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990 59-60

²⁸ Tamtéž, s. 60

²⁹ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 19

morálky, která se může stát východiskem kodifikování nejvyššího principu morality. Tento nejvyšší princip označovaný jako kategoriický imperativ, má v Kantových pracích několik formulací, z nichž nejčastější je: „nemám postupovat nikdy jinak než tak, abych mohl současně chtít, aby se má maxima stala obecným zákonem.“³⁰

Jak to, co bylo řečeno, souvisí s nezcizitelnou hodnotou člověka? Podle Kanta přísluší lidem jako z jejich podstaty racionálním bytostem nejpůvodnější základ morálky a jako takoví mají lidé nezcizitelnou hodnotu. Bez lidí jako racionálních činitelů neexistuje morální dobro, protože žádná jiná bytost je nedokáže rozumem rozpoznat a univerzálně aplikovat. Racionální bytost Sama, ve vlastním nitru, rozpozná, co je univerzálním morálním zákonem. Taková bytost je Sama o sobě hodna dobra. Řečeno Kantovými slovy „rozumná přirozenost je účelem sama o sobě“.³¹

„Kant mimochodem představuje i verzi kategoriického imperativu, podle níž „rozumné bytosti jsou všechny podřízeny zákonu, že žádná z nich nemá nikdy považovat sebe ani žádnou jinou pouze za prostředek, nýbrž vždy zároveň za účel sám o sobě“³². Předpokládá tak „říši účelů“, komunitu organizovanou těmito morálními principy, v níž lidská bytost jako racionální aktér i účel, vytváří zákony univerzální morálky. S ohledem nikoli na prostředek, jímž se může stát, ale na účel, kterým člověk je. Uprostřed Kantovy říše má vše svou cenu nebo důstojnost. Kant vysvětluje“:

„Namísto toho, co má cenu, lze klást i něco jiného jako ekvivalent, ale co naproti tomu je povzneseno nad jakoukoli cenu, a co proto nepřipouští žádný ekvivalent, má důstojnost.

Co se vztahuje k obecným lidským náklonnostem a potřebám, má cenu; to, co je, aniž bychom předpokládali nějakou potřebu, přiměřené jistému vkusu, tzn. zálibě v pouhé neúčelné hře našich duševních sil, má afektivní cenu; ale to, co tvoří podmínku, za níž výhradně může být něco účelem samým o sobě, nemá

³⁰ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990. s. 65.

³¹ Tamtéž, s. 69

³² Tamtéž, s. 96

pouze relativní hodnotu, tzn. nějakou cenu, nýbrž vnitřní hodnotu, tzn. důstojnost.

Tak je moralita podmínkou, za níž výhradně může být rozumná bytost účelem samým o sobě, protože jen na jejím základě je možné, aby rozumná bytost byla zákonodárným členem v říši účelů. A tak tedy jediné mravnost a lidství, pokud je lidstvo k ní způsobilé, mají důstojnost. Zručnost a pracovní píle mají tržní cenu; důvtip, živoucí fantazie a rozmary afektivní cenu; naproti tomu věrnost ve slibu, přání dobra druhým vycházející ze zásad (nikoli z instinktu) mají vnitřní hodnotu.³³

Hodnota člověka není předmětem vyjednávání ani obchodu, není závislá na situaci trhu.

V Kantových definicích je lidská bytost schopna takového způsobu myšlení, který záleží v důstojnosti a klade jej nekonečně nad jakoukoli cenu, takže jej nelze vůbec podle ní odhadovat nebo s ní srovnávat, aniž bychom se prohřešili proti jeho posvátnosti“. Kant dále uvádí: „Rozumná přirozenost se liší od ostatní přírody tím, že sama sobě ukládá účel“. Proto je další dimenzi kategorického imperativu to, že rozumná bytost sama nesmí být nikdy kladena pouze jako prostředek, nýbrž jako nejvyšší omezující podmínka pro užití všech prostředků, tzn. vždy zároveň jako účel“³⁴.

„Jak bylo uvedeno výše, lidé jsou ve své podstatě účelem, nikoli pouze prostředkem. Nemohou být využíváni jako nástroj k zajištění potřeb, realizování politických programů nebo ideologii. Jakkoli mohou být lidé do těchto snah zapojení, nemohou jim být podřízeni. Vždy jsou totiž sami o sobě účelem, nositeli nezcizitelné hodnoty a důstojnosti bez ohledu na výhody nebo zisk, které mohou přinést někomu jinému. Kant se na svou dobu vyjadřuje velmi radikálně. V určitém smyslu pokračuje v diskusích, které na západě zahájili filozofové předchozí generace jako John Locke, který argumentoval pro vládní struktury založené nikoli na božském právu nebo monarchii, ale na svrchované

³³ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990. s. 97

³⁴ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 20

vůli těch, kterým vládnou, tedy lidem dané politické komunity. To, na čem je založena přípustnost a logická konzistentnost, je signifikantní hodnota připisovaná lidským bytostem jako lidem. Je důležité poznamenat, že Kantova formulace lidské hodnoty nevychází z náboženství, jakkoli Kant sám byl křesťan. Ani Lockovy argumenty nejsou, navzdory jeho vlastní víře, křesťanské. Oba se snaží založit své argumenty lidské hodnoty na nenáboženské terminologii, aby byly odolné i vůči tomu, co oba považovali za rozmarny náboženství. Musíme si uvědomit, že oba muži žili v obdobích náboženských válek, v nichž lidé po celé Evropě umírali, protože jejich vyznání se neshodovalo s vyznáním monarchy vládnoucího z boží vůle, proti jehož vůli neměli žádné odvolání. Kant si byl navíc dobře vědom, že kvůli emocionalismu, který často náboženství provází, není náboženské přesvědčení dostatečně pevný základ pro morální principy, tedy ani pro hodnotu všech lidí. Napsal celou knihu, nazvanou Náboženství v mezích čistého rozumu, v níž se pokusil oddělit náboženskou praxi a přesvědčení od rituálu a spojit je výhradně s udržováním morálního charakteru a principiálním mravním jednáním. Jeho prvořadým zájmem v této práci je, v té nejuniverzálnější možné míře, tedy skrze rozum vlastní všem lidem, podtrhnout nezcizitelnou hodnotu lidských bytostí, která umožňuje stabilitu morálky bez ohledu na náhody, jako střídání vládců, náboženství nebo individuálních preferencí. Západní osvícenectví, jehož byl Kant součástí, bojovalo za názory o nezcizitelné hodnotě člověka, které v 18. století a později přinesly radikální sociální změny. Tyto myšlenky samozřejmě nejsou vlastní jen západnímu osvícenectví, myslitelé a spisovatelé z mnoha částí světa artikulovali podobná stanoviska v rámci vlastních kultur, náboženských a filosofických oblastí. Například vzdělanci z prostředí islámu po řadu století a na řadě míst světa interpretovali Korán jako zdroj názorů o nezcizitelné hodnotě člověka a morální důstojnosti. Gülenova práce je příkladem vzdělanosti zdůrazňující „hlas“ Koránu trvajícím na rozlišování mezi krásou a hodnotou lidské bytosti. Gülen nachází v Koránu a dalších pramenech islámu výroky o výsadním postavení lidské důstojnosti. Když odpovídá na otázky týkající se džihádu, násilí, teroru a respektu k lidskému životu obecně (ne jen v životě muslimů), znovu a znovu odkazuje na jeho pasáže. V těchto

momentech je Gülenova shoda s myšlenkami Kanta zcela jasná, ačkoli oba své názory. O nezczitelné lidské hodnotě a morální důstojnosti staví na zcela odlišných perspektivách. Gülen hovoří o transcendentní hodnotě lidské bytosti. Jeden ze svých textů zahajuje silným prohlášením:³⁵

„Lidé, zrcadla jmen, atributů a skutků Boha, jsou zářícím odrazem, skvělým plodem života a zdrojem pro celý vesmír, mořem v malé kapce, sluncem vytvořeným jako skromné semeno, mohutnou melodií odporující své fyzické nedůležitosti, zdrojem existence. Lidé jsou nositeli posvátného tajemství, kterým se vyrovnávají celému vesmíru bohatstvím svého charakteru, bohatstvím, které se může rozvinout v dokonalost.“³⁶

Pokračuje tvrzením, že „existence se stává knihou dědictví, pouze pokud [lidé] pochopí a nahlédnou, že lidé - a vše kolem nich jsou svědky svého Pána“.

svůj výklad v této části zakončuje takto:³⁷ „Když se celý nekonečný vesmír se Svým bohatstvím, součástmi, historií spojí s lidskostí, je jasné, proč hodnota lidstva přesahuje vše. (. . .) Podle islámu jsou lidé nadřazení zejména proto, že jsou lidé“³⁸. V těchto pasážích deklaruje Gülen nejvyšší cenu člověka, v protikladu k andělům nebo zvířatům, protože jen člověk se stává svědkem a interpretem vesmíru. Jako takový je v některých ohledech zrcadlem Boha, odrazem posvátné knihy vesmíru. Bez něj není vesmír poznán, neexistuje totiž nikdo, kdo by jej poznat mohl.

Na jiném místě Gülen znovu připomíná, že centrem a významem vesmíru jsou lidé a jako takoví mají hodnotu vyšší než andělé. Lidé svými činy a chápáním dávají světu jeho podstatu. Gülen říká:

„Lidská bytost je esencí a živým prvkem bytí, základním elementem vesmíru. Lidské bytosti jsou v centru stvoření, všechny ostatní živé i neživé věci jsou uspořádány kolem nich. (...). Zvážíme-li čest, která byla lidstvu prokázána ve

³⁵ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 20

³⁶ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990 s. 112

³⁷ Tamtéž, s. 113.

³⁸ Tamtéž, s. 116.

srovnání se všemi ostatními stvořeními, musíme vidět lidskost jako hlas vyjadřující povahu věcí, povahu událostí a samozřejmě povahu Všemohoucího, Toho, kdo stojí za vším, a chápat ji jako srdce zosobňující celý vesmír. S lidskou bytostí nachází stvoření svého vykladače, podstata je přeměněna jeho poznáním a duchovním významem.³⁹

„Zatímco Kant argumentuje pro nezcizitelnou hodnotu lidské bytosti založenou na faktu, že člověk je racionální činitel, skrz který se morální zákony uvádějí v život, hovoří Gülen o hodnotě člověka odvozené od jedi nečného postavení jediných bytostí, které mohou poznat zázrak knihy Božského stvoření a vyjádřit její zázraky. V obou případech jsou ale lidské bytosti, jako jedinci i skupiny, nepostradatelným základem existence, v jednom případě morality skrze racionalitu, v druhém veškerého poznání, moudrosti a lásky, protože jsou zrcadly jmen a atributů Boha. Navíc Gülen stejně jako Kant považuje lidskou hodnotu a důstojnost za základ definování legitimního i nelegitimního chování vůči lidem ve společnosti, jakkoli Gülen na rozdíl od Kanta zakládá svá prohlášení na Koránu, nikoli na rozumu samotném. V textu týkajícím se lidských práv v islámu uvádí, že islám poskytuje nejvyšší koncepci univerzálních lidských práv, kterou jiná náboženství nebo myšlenkové systémy nemohou překonat. Říká že „islám považuje zabití jednoho člověka za vraždu celého lidstva, protože zabití jednoho člověka znamená, že zabit mohl být kdokoli“. Gülen doplňuje tento výrok způsobem běžným pro většinu náboženských a filosofických myslitelů, tedy tak, že je patrně přípustné zabití v případě těch, kteří se například sami dopustili vraždy nebo se pokoušejí zničit společnost. V takovém případě není ale zabití vraždou; je trestem nebo sebeobranou. Jiny uvádí, že podle islámu:⁴⁰

„Je lidská bytost, muž nebo žena, mladík nebo stařec, běloch nebo černocho, respektována a ochraňována. Její majetek nesmí být odcizen, její pověst nesmí být dotčena. Nesmí být vyhnána ze své země, nesmí jí být upírána její nezávislost. Nikdo jí nesmí bránit žít v souladu s jejími principy. I jí je zakázáno

³⁹ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990. s. 169

⁴⁰ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 21

páchat na jiných zločin. Nemá právo poškodit tento dar [lidskost] od Boha, je jen dočasným držitelem tohoto bohatství; pravým vlastníkem všeho je Bůh. (...) Lidé musejí tento dar opatrovat a chránit. Je pro ně Svatý; nepoškodí jej a nedovolí, aby byl poškozen. Pokud to bude nutné, budou pro něj bojovat a mohou pro něj zemřít.“⁴¹

Gülen zde znovu připisuje hodnotu člověka Bohu. Humanita nebo lidskost je darem, který nemůže být překročen nebo pošpiněn. Jako taková je základem závazného chování, například povinnosti ochraňovat ostatní nebo zákazu poškozovat majetek nebo životy jiných. Podle Gülena je toto škodlivé chování v přímém protikladu k duchu lásky, kterou považuje za srdce islámu.

Tato láska se mění v humanismus, ve kterém v sobě nalézáme lásku pro druhé, kterou podporou a službou prokazujeme světu. To je, jak říká Gülen, srdcem islámu. Bohužel tato myšlenka byla často ignorována nebo zneužívána. Gülen vysvětluje:

„Humanismus je doktrína lásky a humanity, která je dnes vykládána nedbale a může být snadno manipulována pro jiné interpretace (...). Musí být obtížné smířit humanismus chování bránícího „soutit a slitování“ s těmi, kteří se terorem a anarchií snaží rozvrátit jednotu států, kteří chladnokrevně vraždili nevinné jako součást staleté snahy ozničení blaha národa, či ještě hůře těmi, kteří tak činí ve jménu náboženských hodnot, a těmi, kteří obviňují islám, že takové teroristické útoky umožňuje.“⁴²

„Gülen tu ukazuje na násilí a hluboké pokrytectví vlastní řadě modernistických hnutí, které se prohlašují za humanistická, zmiňuje navíc ty, kteří stejně konají ve jménu náboženství. V obou případech se ztrácí pravá „doktrína lásky a humanity“, která představuje jejich opravdovou, autentickou podobu. Islám, podle jeho názoru, sdílí s opravdovým humanismem odhodlání k lásce a lidskosti, pouze s tím rozdílem, že jej odvozuje od zjevení Koránu, zatímco humanistická filosofie pro něj nachází jiné zdroje.

Gülen, ačkoli vychází ze zcela jiného nábožensko-filozofického rámce, islámu, Kantovy analýzy jasně podporuje. Nezcizitelná hodnota, či dokonce posvátnost

⁴¹ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990. s. 114

⁴² Tamtéž, s. 8-9.

lidskosti vyžaduje univerzální ochranu a je kategoricky zakázáno se proti ní prohřešit. Na Západě nacházejí Kantovy (a Lockeovy) myšlenky o nezczitelné lidské hodnotě a základních právech svou politickou manifestaci v liberální demokracii moderních národních států. Muslimské společnosti svou oddanost lidské důstojnosti prokazují jinými způsoby. Navzdory tomu, že tu mezi Západem a muslimskými zeměmi existují zřejmé rozdíly, Gülen neshledává, že by islám a demokracie byly neslučitelné; oddanost lidským bytostem a jejich základním právům, jakkoli jsou založena na jiných východiscích (jednom náboženském, jednom sekulárním), mohou být v souladu. Gülen navíc soudí, že islám může v řadě ohledů přispět ke zlepšení demokracie. Demokracie v moderní době byla podle něj spjata s problematickými filozofiemi, jako je dialektický materialismus nebo historicismus, které považuje za fatalistické. Demokracie může také plodit individualismus, který dokáže ohrozit zdraví celé společnosti, jakkoli Gülen trvá na tom, že „všechna práva jsou důležitá a práva jedince nemohou být obětována ve prospěch společnosti“.Podle Gülena je islám vyčerpávajícím souborem principů, které mohou vést demokracii, aby se vyvíjela a zdokonalovala.Vysvětluje:⁴³

„Demokracie se postupem času vyvinula. V minulosti prošla mnoha stádii a v budoucnosti bude v rozvoji a zdokonalování pokračovat. Na této cestě se stane lidštějším a spravedlivějším systémem založeným na správnosti a skutečnosti. Když lidské bytosti posuzujeme jako celek, bez opomíjení spirituální dimenze jejich existence a potřeb, bez opomíjení toho, že člověk není omezen jen na smrtelný život a všichni lidé mají obrovskou touhu po věčnosti, může demokracie dosáhnout vrcholu dokonalosti a přinést lidstvu ještě více štěstí. Islámské principy rovnosti, tolerance a spravedlnosti mohou pomoci toho dosáhnout.“⁴⁴

„Gülen zjevně spatřuje nedostatky demokracie, s nimiž se může islám pomoci vyrovnat, zvláště v oblasti humanity a chápání člověka. Demokracie má tendenci ignorovat spirituální dimenze života a lidské povahy skutečnosti, které

⁴³ Tamtéž, s. 221

⁴⁴ KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990. s. 224

vyžadují univerzální respekt a úctu. Kant by v tomto mohl s Gülenem nesouhlasit. Pokud pro nic jiného, tak alespoň pro to, že založení společenského Systému, justice a morálky, na náboženském světonázoru, znamená vydat je něčemu, co podle Kanta nemůže být jistě a racionálně prokázáno, a proto spadá do oblasti svědomí nebo víry a nemůže být vynutitelné bez porušení toho, co se sama lidskost snaží ochraňovat a ctít. Na druhé straně by Kant mohl být náboženským světonázorem, který připisuje více posvátnosti a úcty lidské bytosti, jako by jejich vnitřní hodnota byla považována za svatou pravdu, potěšen; řekl by patrně, že takový světonázor neposkytuje tak silné základy, jak by si přál, protože je založen na citech a neprokazatelné víře.

Je však myslím možné říci, že formulace nezcizitelné hodnoty morální důstojnosti lidské bytosti, ať už pocházejí od myslitelů západního osvícenectví, islámských učenců vykládajících Korán nebo člověka úplně jiné tradice, jsou v dnešním světě živá. Tyto formulace však samy o sobě nedosáhnou ničeho. Jak ukazuje historie, lidé se mohou sjednotit pod vznešenými hesly jako „lidskot“, „lidská práva“ nebo „prostý člověk“ a páchat zvěrstva, dokonce genocidu, na lidských bytostech, jimž proklamují svůj respekt. Když jsou však lidé skutečně a opravdově odhodláni a svým slovům zasvětili své činy, kultura a společnost jsou méně násilné, krvavé a brutální. Historie nám vedle perzekucí a genocid ukazuje také společnosti, které za základ své politické a kulturní existence považují nezcizitelnou hodnotu člověka, zajišťují mír a stabilitu pro své obyvatele a občany a které existovaly ve všech obdobích historie. Když však i tyto samé společnosti propadly násilí, pak proto, že se vzdaly principů nezcizitelné hodnoty člověka a morální důstojnosti.

Když přijímáme nezcizitelnou hodnotu a důstojnost lidskosti, implicitně také přijímáme podmínky jejího rozvoje a trvání. Abychom mohli lidskost ocenit, musíme připustit filozofické, spirituální, sociální a politické struktury, které kultivují lidskost a skrz vlastní růst a vývoj jí umožňují nejplnější realizaci.

Jednou z těchto podmínek je svoboda, svoboda myšlení, poznání, projevu a života. Tímto tématem se budeme zabývat v další kapitole.⁴⁵

⁴⁵ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 27-28

4 Gülen a Mill o svobodě

„Humanistické uvažování vychází ze Svobody myšlení a vyjadřování myšlenek jak ve filozofické, tak v socio-politické rovině. Svobodný tisk, svoboda pokojného veřejného protestu, svoboda náboženství, právo shromažďovat se a další podobné instituce mají v západní společnosti svůj původ v ideálu svobody, který byl formulován moderním humanismem, zatímco v jiných částech světa, včetně muslimských zemí, se tyto atributy odvozují ze vzorů jiných. Filozoficky se ideál svobody vrací zpět do antického světa, jehož filozofové diskutovali na veřejných místech své názory s kýmkoli, kdo byl ochoten je poslouchat. Některé z největších myšlenek klasické vzdělanosti pocházejí právě od filozofů, kteří ačkoli byli vystaveni nebezpečí vyhnanství, nebo dokonce ztráty života, mysleli a mluvili svobodně.

Na moderním Západě ideál Svobody vyjádřila řada filozofií a spisovatelů. Podle mého názoru jej však žádný nevystihl více radikálním a vyčerpávajícím způsobem, než jak to učinil britský sociální a politický teoretik 19. století, John Stuart Mill. V této kapitole vytvářím mezi ním a Gülenem dialog týkající se svobody myšlení. Gülen a Mill se výrazně a zcela očividně liší. Navzdory rozdílnému kontextu i světonázoru vyslovují ale oba vizi společnosti, která je alespoň teoreticky tolerantní vůči náboženským přesvědčením a umožňuje hledání pravdy ve většině, možná ve všech, oblastech. Podobnost jejich konceptů společnosti je založena na oddanosti ideálu Svobody, zvláště ve vztahu k myšlení a svědomí, který sdílejí. Mill je nejslavnější patrně díky Utilitarismu, práci týkající se etické filozofie, k níž budu v této kapitole odkazovat. Nejdříve se však chci zaměřit na jiné jeho významné dílo, text *O svobodě*, publikovaný v roce 1859.

V něm Mill představuje svou vizi sociální a občanské svobody, která spočívá v „podstatě a hranicích moci, kterou může Společnost oprávněně uplatňovat vůči jednotlivci“⁴⁶. Vysvětluje, že předchozí generace Západu zažila tyranii panovníků, proto vytvořila zastupitelské formy vládnutí, které monarchy svrhly. Mill a jeho generace jsou těmi, kteří tčžili z výsledků tohoto boje, většinou proti

⁴⁶ MILL, John Stuart, *O svobodě*. 1859. s. 5

tyranii ale sami nebojovali. Mill však předpokládá, že generace jeho současníků, tedy generace Británie 19. století, musí bojovat proti tyranii jiné, tyranii většiny. Říká:⁴⁷

„Proto samotná ochrana proti tyranii vrchnosti nestačí. Je potřebná také ochrana proti tyranii převládajících názorů a citů, proti tendenci společnosti vnucovat i jinými prostředky než jsou občanské tresty – svoje vlastní principy a zvyky jako normy chování těm, kteří s nimi nesou hlasí; omezovat vývoj a - pokud je to možné - bránit formování jakékoli individuality, které není v souladu s jejich způsobem; nutit každou lidskou povahu, aby se utvářela podle jejího vzoru. Existují hranice oprávněného vlivu veřejného mínění na individuální nezávislost. Nalézt tyto hranice a uchránit je před zasahováním je pro dobrý stav společnosti právě tak nevyhnutelně, jako je nevyhnutelná ochrana před politickým despotismem.“⁴⁸

Mill jinými slovy identifikuje tyranii, která existuje ve společnosti spravované vládou zastupitelů. Tyranii společenskou nebo občanskou, tlak, kterému společnost vystavuje své členy v zájmu konformity s „normativním“ přesvědčením nebo chováním ve všech oblastech života jen proto, že jsou „normou“, kterou se řídí většina společnosti. Podle logiky většiny se musí každý přizpůsobit nebo k tomu být donucen. Mill tuto tyranii odmítá a snaží se vymezit principy, které odlišují legitimní zásahy státu nebo sociálních aktérů do svobody jednotlivce, protože takové určení bývá obvykle prováděno zejména na základě osobní preference nebo zvyku. Princip občanské svobody popisuje v eseji takto:

„Abychom zdůvodnili toto násilí, chování, od kterého je žádoucí člověka odvrátit, musí mít v úmyslu způsobit někomu zlo. Jen za tu část našeho chování, která se týká druhých, zodpovídáme společnosti. V té části, která se týká jen jednotlivce samotného, je jeho nezávislost na právu absolutní. Jednotlivec je suverénem vlastního těla a mysli.“⁴⁹

⁴⁷ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2 s. 27-28

⁴⁸ MILL, John Stuart, *O svobodě*. 1859. s. 11-12.

⁴⁹ Tamtéž, s. 18-19.

„To je princip radikální svobody, takový, který patrně žádná společnost v současnosti konzistentně neimplementuje. Za jediný legitimní důvod, na jehož základě mohou stát nebo jeho úřady zasáhnout do života individua, totiž považuje pouze přímou a cítehlou újmu jinému člověku. Tento princip je patrně příliš liberální i pro Gülena; islám například obecně zakazuje vzít si vlastní život, takže Millův princip svobody omezené pouze újmou jiným, nikoli také sobě samému, může být nedostatečný. Gülen, následující učení islámu, by patrně tvrdil, že lidé nemají svobodu v poškozování sebe samých, například formou sebevraždy. Přesto rezonance mezi Gülenem a Millem v názorech na Svobodu existuje, obzvláště v oblasti myšlení a vyjadřování, které Mill ve své eseji věnoval celou kapitolu.

Mill jednoznačně podporuje svobodu myšlení a vyjadřování, i pokud se ukáže, že vyjadřované a diskutované názory jsou chybné. Ať už je jakékoli veřejně vyřčené prohlášení pravda, lež, nebo něco mezi tím, nejlepší zájem společnosti je podle Milla naplněn, pokud je umožněno jeho svobodné vyjádření. Pokud je názor správný, mohou lidé diskusí nalézt argumenty pro jeho správnost a obhájit jej před odpůrci. Takto zůstávají správné názory živé. I pokud je názor mylný, může společnost z veřejné diskuse profitovat. Důkazy nesprávnosti jsou revidovány a vyjasňovány každému, kdo se do diskuse zapojí, proto mohou lidé pravdu chápat plněji a aktuálněji. Podle Millova názoru je nejpravděpodobnější, že názory budou směsí správnosti a nesprávnosti. Nikdo ve skutečnosti nemá úplnou pravdu; lidská mysl totiž nedokáže pojmout pravdu v celé její úplnosti, zcela jistě ne pravdu o Bohu nebo nekonečnu, protože nezná celou podstatu věci, jen vjemy z jednotlivých situací. Konečná mysl navíc nemůže pochopit nekonečno. Proto musejí být všechny názory vyjadřovány svobodně, takže částečná pravda může mechanismy společenské angažovanosti a debaty posílit v úplnou pravdu.

Co může společnost ze svobody myšlení a vyjadřování získat, je jasné, Mill však své úvahy prohlubuje o dopad svobody myšlení na jednotlivce, kteří se ve společnosti sdružují. Společnosti, zejména s odkazem k náboženství, omezují

často svobodné myšlení ve snaze zastavit herezi, tyto restriktce však vždy dopadají nikoli na heretiky, ale na všechny ostatní.“⁵⁰

Mill říká:

„Největší škoda se páchá na těch, kteří nejsou odpadlíky a jejichž celkový duševní rozvoj je tak zmařen. Jejich rozum je vystrašen obavami z hereze. Kdo dokáže spočítat, co svět ztrácí, když se slibný intelekt spojuje s bojácnou povahou, která se neodvážívá následovat smělý, svěží a nezávislý myšlenkový vývoj, jen aby nedospěl k něčemu, co by mohlo být považováno za bezbožnost nebo nemravnost?“⁵¹

Mill zde poukazuje na to, že domýšlivé obavy z hereze nepotlačují pouze heretiky, ale také ty, kteří mají a chtějí sdílet silné a nové názory o čemkoli, například o předávaných tradicích, i těch, které jsou považovány za posvátné. Je-li nebezpečí trestu hrozícího za herezi vysoké, nebo pokud společnost stíhá tresty ty, kteří vyjadřují jiné než oficiálně povolené názory, trpí celá společnost. Společnost, která pronásleduje myšlení a vyjadřování, slábne a zakrní. Mill pokračuje:

„Velkým myslitelem nemůže být ten, kdo si není vědom, že jeho první povinností jako myslitele je řídit se závěry svého rozumu, ať už jsou jakékoli. Pravda získává více omyly toho, kdo s usilovností a přípravou myslí samostatně, než v důsledku pravdivých názorů těch, kteří se jich drží jen proto, že se sami neodvážili myslet.“⁵²

„I pravdivé myšlenky stagnují a slábnou, pokud nejsou pravidelně podrobovány zkouškám v debatě a diskusi. Ti, kdo je akceptují, se jich nedrží upřímně, pokud sami sobě neumožní uvažovat svobodně a znejistit tak třeba i dlouho nezpochybněnou pravdu. Mill prohlašuje, že cílem není pouze dát prostor velkým myslitelům, říká:“⁵³ „Svoboda myšlení není však žádoucí výlučně nebo hlavně kvůli tomu, abychom získali velké myslitele. Naopak, je právě tak důležité –

⁵⁰ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2 s. 31-32.

⁵¹ MILL, John Stuart, *O svobodě*. 1859. s. 57.

⁵² Tamtéž, s. 58.

⁵³ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2 s. 33.

pokud ne důležitější - pomoci obyčejným lidem, aby dosáhli toho stupně duchovního rozvoje, jakého jsou schopni. Velcí myslitelé se objevovali i v atmosféře duchovní bídy a je možné, že se to bude opakovat. Nikdy však v takové atmosféře neexistoval a nebude existovat duševně aktivní lid.“⁵⁴

„Mill hovoří o ideálu svobody z humanistické perspektivy hned vedle perspektivy utilitární. Tato pasáž implikuje přesvědčení, že lidé jsou bytosti, které myslí, hledají pravdu o nesčíslném množství věcí od těch nejpozemštějších po ty zcela nehmatatelné, bytosti, které získávají vědomosti. Implikuje i to, že tyto činnosti jsou součástí toho, co znamená být člověkem. Svoboda myšlení, vyjadřování se je životně důležitá nejen pro geniální jedince, kteří by své nadání bez svobody nikdy nemohli dát k dispozici společnosti; svoboda je možná více nezbytná pro lidi obyčejné, kteří se vypořádávají se svým životem, pro lidi běžné inteligence, kteří díky ní mohou být intelektuálně aktivní a angažovaní. I to samozřejmě představuje zisk pro společnost, stejně jako utilitaristický a funkcionalistický, a protože se týká práv všech lidí, také humanistický apel. Všichni lidé musejí být svobodní v myšlení, a vyjadřování se, protože činit tak, znamená být člověkem, a jen pokud můžeme být plně lidmi, můžeme vytvářet společnost jako prostředek i účel.

I zde můžeme do diskuse zapojit Gülena, který také hovoří O ideálu svobody jak v humanistickém, tak utilitárním smyslu. Ve svých pracích často zmiňuje svobodu od tyranie a v řadě kontextů odkazuje ke konkrétním režimům, v nichž muslimové v posledních letech žili pod kontrolou kolonialistických a sekularistických sil. V jiných souvislostech používá univerzálnější termíny týkající se svobody každého jedince, kterou jako lidská bytost ze své podstaty prožívá. Jeho názory rezonují s principy svobody formulovanými Millem; Gülen totiž tvrdí, že Svoboda umožňuje dělat lidem to, co chtějí, pokud neubližují jiným a jsou oddaní pravdě.“⁵⁵

Proti podmínce „pokud jsou oddaní pravdě“ může Mill namítnout, že dokonce i ti, kteří jsou ztraceni nebo oddaní lži, jsou vlastně zasvěcení pravdě, mýlí se jen v tom, co pravda je. Mluvit nebo jednat způsobem, který se neslučuje s „plnou

⁵⁴ MILL, John Stuart, *O svobodě*. 1859. s. 59.

⁵⁵ GÜLEN, M.Fethullah, *Pearls of Wisdom*, 1 st ed. New Jersey : The Light, Inc, 2000. s. 55.

oddaností pravdě“ může znamenat, pro Milla I Gülena, urážet, pomlouvat nebo křičet „hoří“ uprostřed přeplněného sálu, kde žádný oheň není. Gülenova obrana tolerance je nepředstavitelná bez oddanosti svobodě myšlení a vyjadřování, především proto, že tolerance je bez nich zbytečná. Tolerance je předností, když mohou lidé volit různé víry, náboženství nebo přesvědčení. Gülen na to upozorňuje několikrát, často v úvahách o demokracii a jejím vztahu k islámu, mezi nimiž podle něj není žádný nesoulad. V textu věnovaném odpouštění spojuje Gülen toleranci s demokracií skrze koncept svobody. „Demokracie je systém,“ říká, „který dává každému, kdo je pod jejími křídly, možnost žít a vyjadřovat své vlastní pocity a myšlenky. Tolerance představuje důležitou dimenzi této možnosti. Nemůžeme mluvit o demokracii tam, kde neexistuje tolerance.“⁵⁶

Taková prohlášení neobsahují Millovu radikální vyhrocenost vůči nezbytnosti svobody a ochrany člověka před tyranii společnosti. Když však Gülen představuje svůj názor na ideál lidské bytosti, či „dědice Země“, jak jej v jedné ze svých prací nazývá, nehovoří jen o hlubokém odevzdání se svobodě, ale poskytuje také jeho logické a veskrze humanistické zdůvodnění. V knize *Statue of Our Souls* (Socha našich duší) vytyčuje širokou vizi společnosti a světa vedeným osobnostmi nejvyšší spirituální, morální a intelektuální úrovně. Nazývá je „dědici Země“ a popisuje jejich vlastnosti“. V jeho výčtu ústředních rysů figuruje na pátém místě „být schopen myslet svobodně a respektovat svobodu myšlení“.

Pokračuje

“Svoboda je hloubka lidské vůle, záhadná brána, jíž se může člověk vydat na cestu k vlastním tajemstvím. Ten, kdo projít touto branou a vydat se na takovou cestu nedokáže, může být těžko nazýván člověkem.“⁵⁷

Svoboda myšlení je tedy klíčová pro lidské bytosti a humanitu jako takovou. Bez svobody myšlení, chápané nikoli jen jako sociální nebo politický princip, ale také

⁵⁶ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 44.

⁵⁷ MILL, John Stuart, *O svobodě*. 1859. s. 38.

jako lidská schopnost, nemůže být člověk nazýván člověkem. Člověk jinými slovy nevyužije svou kapacitu bez svobody myšlení. Gülen uvažuje:

„Když je omezeno čtení, myšlení, cítění a žití, je nemožné využít lidské schopnosti, dosáhnout obnovení a pokroku. Ponecháme-li stranou výjimečné osobnosti, které přinášejí ducha obnovy a reforem a jejichž oči jsou zaměřeny k obzoru nekonečna, je za takových okolností velmi obtížné udržet dokonce i úroveň člověka obyčejného a běžného. V takových podmínkách mohou existovat jen slabí lidé netečných duší a otupělých smyslů.“⁵⁸

„Vývoj člověka a potažmo vývoj společnosti - veškeré reformy a pokrok závisí na svobodě myšlení a života. Společnost bez svobody nedokáže vychovat lidské bytosti s duchem a vizí, kteří ji mohou vést vpřed k novým dimenzím. Taková společnost nevychová ani ty, kteří by mohli v úplnosti využít své lidské kapacity. Zde Gülenovy názory odpovídají Millovým, který svobodu brání pro její společenskou užitečnost a humanistickou hodnotu. Jedno mimochodem vyplývá z druhého: svoboda je pro společnost prospěšná kvůli tomu, že vytváří a rozvíjí lidské bytosti jako jedince.

Gülen uvažuje nad nedávnou minulostí Turecka a dalších islámských regionů, jejichž obyvatelé podstoupili, a někde stále podstupují, zkušenost sociální struktury vylučující svobodu myšlení a vzdělávání otevřenou cenzurou nebo skrze dominantní, státem podporované ideologie. Ve vztahu k islámskému učení upozorňuje zvláště na mohutnou minulost vzdělanosti, která byla otevřena různým oblastem poznání a vědeckého. V takové civilizaci byly hranice svobody založeny na Sunně proroka Mohammeda a dalších islámských zdrojích, které lidské svobodě přiznávají vysokou hodnotu. Duch vzdělanosti však uvolnil místo úzkoprsosti a memorování tradičních textů. V tom okamžiku začal všechn lidský potenciál slábnout a stal se snadnou kořistí pro oportunistické tyrany, ideology nebo kolonialisty. Gülen touží po renesanci islámské civilizace, která by mohla znovu zaujmout místo ve světě, jež jí patřilo v minulých stoletích, v nichž většina toho, co „civilizaci“ utvářelo, přicházela právě z islámského Světa. Aby se tak mohlo stát.“⁵⁹

⁵⁸ Tamtéž, s. 39.

⁵⁹ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. s. 36

„Musíme být svobodnější v myšlení a vůli. Potřebujeme ta široká srdce, která mohou obsáhnout nestranné svobodné myšlení, která jsou otevřená znalostem, vědě, zkoumání, a mohou chápat shodu mezi Koránem a sunnatullah v širokém spektru od vesmíru k životu.

„Bez obnovení kapacity pro svobodu myšlení, v individuálním i kolektivním měřítku, je islámská civilizace, stejně jako všechny ostatní, ztracena. Autenticita a lidskost neexistují bez svobody myšlení a žádná velká civilizace neexistuje bez autentické lidskosti. Názory Gülena a Milla na roli svobody ve společnosti jak na úrovni jejího fungování, tak na úrovni obecného humanistického závazku tedy v řadě ohledů souzní. Společnost, která potlačuje svobodu myšlení, nefunguje a neprosperuje, není ani společností, která oceňuje člověka, jakkoli se snaží útlak obhájit zájmy lidskosti. Nyní se však chci na pojetí svobody u Milla a Gülena podívat z úhlu, který souvisí s povahou svobody, s níž ve svých pracích počítají. Uvidíme, že svoboda může náležet jen lidským bytostem a jako taková potvrzuje zvláštní postavení, které mají lidé ve světě a které se odráží v humanistickém diskursu.

V oblasti úvah o svobodě je Mill nejznámější svou esejí O svobodě, na níž jsem se v této kapitole zaměřil. Jeho další velká práce, Utilitarismus, se týká etické filozofie, která odmítá etiku Kantovu a snaží se artikulovat filozofii morálky založenou na štěstí a potěšení. Utilitarismus jako filozofický směr je starší než Mill a v historii byl označován různými názvy, například jako epikurejismus. Obvyklejším označením bylo v Millově době štěstí jako nejvyšší princip“. Mill ve Svě knize” utilitarismus definuje jako:⁶⁰

„Uznání utilitámosti nebo „štěstí jako nejvyššího principu“ za základ morálky je správné, protože chce dosáhnout štěstí; špatné je, pokud se snaží dosáhnout opaku štěstí. Štěstím se míní přítomnost potěšení a absence utrpení; neštěstím utrpení a nedostatek potěšení (...) Potěšení a osvobození od utrpení jsou tím jediným, co je jako účel žádoucí; (...) a vše žádoucí (a tato kategorie je v utilitarismu stejně jako jakémkoli jiném schématu početná) je žádoucí kvůli

⁶⁰ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 37

potěšení, které je v něm obsaženo, nebo jako prostředek dosažení potěšení či eliminování utrpení.“⁶¹

„V utilitarismu, stejně jako v antickém epikurejismu, se úhelným kamenem toho, co je dobré, žádoucí a zásadně správné nebo chybné, stává potěšení nebo utrpení.“

Mill zde definuje utilitarismus způsobem zcela konzistentním s antickou filozofií. Tvrdí, že stejně jako antičtí pokračovatelé Epikúra je i on spolu s dalšími utilitaristickými mysliteli svými protivníky obviňován, že přiznává filozofii svinskou hodnotu, protože nemá vznešenější účel než potěšení, protože se zdá „malicherná, podlézavá, jako doktrína ceny Zvířete“. Mill na tato obvinění odpovídá stejně jako starořecký Epikúros, tedy že nikoli utilitaristé, ale jejich kritici přiznávají lidským bytostem hodnotu zvířat, když se domnívají, že lidé jsou schopni jen „zvířecích“ potěšení. Jinými slovy lidé odmítající epikureismus (nazývaný často také etický hédonismus) nebo štěstí jako nejvyšší princip, protože se v jejich myslích slova jako „potěšení“ a „štěstí“ asociují s obrazy marnotratnosti, tělesnosti a zhýralosti. Pokud je toto význam „potěšení“, lidé samozřejmě musejí odmítat jeho roli etického ukazatele. Mill však Stejně jako epikurejci odmítá tuto kritiku proto, že vidí lidské bytosti jako ty, které jsou schopné potěšení vyššího než zvířata. Proto vysvětluje:⁶²

„Srovnání epikurejského života se životem zvířete je degradující, zejména proto, že potěšení zvířete neuspokojují štěstí lidské bytosti. Lidské bytosti mají vyšší schopnosti než zvířata, a pokud je nahlédnou, nepovažují za štěstí nic, co je nenaplní (. . .). Není známa žádná teorie epikurejského života, která nezahrnuje potěšení intelektu, pocitů, imaginace a morálního cítění jako hodnot vyšších než potěšení smyslů.“⁶³

„Jsme svědky výrazného rozlišování mezi lidskými a zvířecími potěšeními a vyslovení předpokladu o vyšších schopnostech a možnostech člověka, který nachází potěšení ve vznešenosti. Tato vznešenost náleží sféře mysli, emocí a

⁶¹ MILL, John Stuart, *Utilitarianism*. Ontario : Batoche Books, 2001. s. 7.

⁶² CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 38

⁶³ MILL, John Stuart, *Utilitarianism*. Ontario : Batoche Books, 2001. s. 8.

svědomí spíše než tělu a tělesnosti. Lidskou kapacitu pro smyslové a tělesné potěšení Mill nepopírá, ale ohrazuje se proti obvinění z konstruování etiky, která do svého středu staví právě je. Lidské bytosti jsou jedinými bytostmi, které uvažují o morální filozofii, znají morálku a jiná potěšení než znají zvířata, a proto je potěšení, které se stane základem takové filozofie, potěšením vznešeným.

Mill dále tvrdí, že lidé, kteří zažili vyšší i nižší potěšení, dávají přednost prvnímu typu a takovému způsobu existence, který jej upřednostňuje. Podle něj by žádný člověk upřímně myslí neměnil své místo se zvířetem, aby plně zakusil jeho potěšení. Tato instinktivní a tělesná slast nesnese srovnání s vyšším blahem lidské mysli, emocí a svědomím, i když mohou být poznamenána bolestí. Mill říká: „⁶⁴

„Bytost s vyššími schopnostmi žádá víc, aby dosáhla štěstí, a je náchylná a schopná trpět více než kterákoli nižší bytost; navzdory tomu ale nikdy nebude chtít upadnout do toho, co považuje za nižší způsob bytí.“⁶⁵

„Bytosti s vyšší kapacitou nemohou dosáhnout pravého štěstí skrze nižší potěšení. Jejich štěstím je to, kterého je dosaženo, nikoli primárně skrze sféru senzuality a tělesnosti, ale sféru intelektuální, emocionální a eticko-spirituální. Tato skutečnost není podle Milla popřena faktem, že si lidé často na úkor vyšších vybírají potěšení podřadná. Uznává, že lidé tento výběr činí navzdory svému skutečnému prospěchu ve jménu dočasného nižšího štěstí. Dávají přednost pokrmům a nápojům na úkor svého zdraví, které představuje vyšší dobro poskytující trvalé štěstí. Jiní se mohou vzdát vyšších zájmů kvůli sobeckosti a lhostejnosti. Mill vysvětluje tuto skutečnost odkazem k lidskému charakteru a říká, že lidé z jakéhokoli důvodu v určitém okamžiku ztratí kontakt s vlastní kapacitou pro vyšší potěšení. Vysvětluje:“⁶⁶

⁶⁴ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 39

⁶⁵ MILL, John Stuart, *Utilitarianism*. Ontario : Batoche Books, 2001. s. 9

⁶⁶ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 39

„Prostor pro vznešenost je pro většinu povah velice křehká rostlina, která může být lehce zahubena, nejen nepřátelskými vlivy, ale také proto, že potřebuje péči; u většiny mladých lidí umírá rychle, pokud povolání, ke kterému je jejich život přivedl, a společnost, do které byli vhozeni, nepřejí tomu, aby se jejich vyšší možnosti uplatnily. Lidé ztrácejí své ambice tak, jako ztrácejí intelektuální vkus, protože nemají čas ani možnost, aby je využili; stávají se tak závislými na nízkých potěšeních, ne proto, že jim svévolně dávají přednost, ale protože jsou jedinými, ke kterým mají přístup, nebo se už stala těmi jedinými, která dokážou prožít.“⁶⁷

„V této pasáži vystupuje Mill jako Sociální teoretik. Psaním o sociální reformě a angažování v politickém aktivismu, které může přinést pozitivní změnu v oblasti vzdělávání, společenských institucí nebo práv žen, strávil dokonce většinu života a většina jeho myšlenek by dnes našla plnou podporu u Gülena. Ostatně i vzdělávací, kulturní a sociální aktivity Gülenova hnutí by si získaly podporu Millovu. Millův aktivismus ve všech těchto oblastech je veden jeho vírou, kterou s Gülenem sdílí, v nezcizitelnou důstojnost lidských bytostí, projevující se kapacitou pro vyšší potěšení v intelektuální, emocionální a etické oblasti. Pevně věří v to, že všechny součásti společnosti by měly tento fakt odrážet a být organizovány tak, aby se důstojnost vlastní člověku udržovala a kultivovala od nejtěplejšího věku. Nepokusit se o takový společenský pořádek znamená dopustit se vážné nespravedlnosti, a podle Gülena patrně také spáchat hřích.

Mill se v těchto pasážích specifickou definicí potěšení snaží postihnout dornnělé potěšení bezuzdné svobody ve spíše smyslové a tělesné oblasti. Zatímco její sociální princip definovaný v textu O svobodě zcela jednoznačně dává lidem prostor utrácet životy kvůli závislosti na podřadných potěšeních na úkor vyšších a hlubších možností, ani Mill sám, ani jeho utilitarismus netvrdí, že taková „Svoboda“ je nejvyšším cílem lidského života. Je navíc možné namítnout, že zde spíše než o svobodu, jde o určitou formu otroctví nebo závislosti. Gülen by se k této argumentaci patrně připojil, ve svých pracích totiž stanovuje rozdíl mezi životem žitým v hledání dobra, pravdy, krásy a vznešenosti a životem ztraceným s tím, co je dočasné, rozmařilé a převážně tělesné.

⁶⁷ MILL, John Stuart, *Utilitarianism*. Ontario : Batoche Books, 2001. s. 10

O tomto rozdílu budeme hovořit v další kapitole, nyní je však na místě říci, že Gülen definuje svobodu způsobem obdobným jako Mill, s ohledem na lidskou důstojnost a možnosti. "Gülen říká:"⁶⁸

„Ti, kteří vidí svobodu jako absolutní volnost, zaměňují svobodu lidskou za svobodu zvířat. Zvířata neznají žádné morální otázky ani omezení. Někteří lidé touží po této formě svobody, aby se oddali temné touze těla. Taková svoboda je ale horší než svoboda zvířecí. Skutečná svoboda je svoboda morální odpovědnosti, ukazuje, kdo je člověk - důvody jeho jednání, oživením svědomí a odstraněním nedostatků ducha.“⁶⁹

„Mill i Gülen tedy uvažují o lidské svobodě v širším rámci filozofie lidského rozvoje. Chápu ji jako základ plného rozvoje a vyjádření nejvyšších a nejlepších možností člověka, naplnění, které člověku poskytuje trvalé uspokojení v intelektuální, spirituální, emocionální i etické oblasti.

Jak jsem uvedl výše, Gülen a Mill pocházejí z velmi odlišných sociálních, politických a náboženských kontextů. Není pochyb o tom, že pokud by mohli diskutovat tvář v tvář, jejich určení hranic svobody a tolerance by se lišilo. Oba by se však shodovali v otázce, která je podle mého názoru vzhledem k lidskému životu a rozvoji podstatně zásadnější, tedy v otázce svobody myšlení zasazené do širšího kontextu oddanosti obecnému ideálu svobody. Lidé by si měli být vědomi možných důsledků svých

výroků, stále však musejí být schopni myslet a vyjadřovat své myšlenky svobodně, bez strachu z trestu. Podle mého názoru nemůže nikomu vzniknout újma vyřčením názoru. Ze svobody myšlení, tázání se a vyjadřování však mají celá společnost i všichni jedinci obrovský zisk. Díky ní mají maximální prostor pro rozvinutí možností svého svědomí, představitivosti, emocí, spirituality a intelektu. Pouze pokud se tyto možnosti v rámci příslušných sociálních a politických struktur rozvíjejí, mohou lidé usilovat o velké činy a také je konat. Mill a Gülen jsou ideálu svobody v rámci svých kontextů oddáni, protože oba jsou

⁶⁸ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 40

⁶⁹ GÜLEN, M.Fethullah, *Pearls of Wisdom*, 1 st ed. New Jersey : The Light, Inc, 2000. s. 55.

humanisty v nejširším významu tohoto termínu a pojem svobody je pro humanistický diskurs zcela ústřední.

Jako obránci lidské svobody hájí také velikost člověka, která není abstraktním ideálem, ale nezbytnou součástí kolektivního života lidí v současném světě. Gülen stejně jako řada dalších má její jasnou vizi, vizi vlastností definujících ty z lidí, kteří v sobě nacházejí nejvyšší a nejlepší lidské možnosti. K této vizi lidské velikosti, lidského ideálu, která se aktualizuje v prostoru a čase, se obracíme nyní.⁷⁰

„Pracemi všech těchto tří myslitelů, Konfucia, Platóna a Gülena, procházejí myšlenky, které jejich vize spojují: společnost funguje nejlépe, pokud je ustavena a řízena lidmi nejvyšších intelektuálních a morálních kvalit. Tito lidé jsou samozřejmě každým myslitelem označováni odlišně a existují v rámci různých kulturních, filozofických a náboženských rámců. V jejich založení však rezonuje esence lidského ideálu, na kterou se nyní zaměříme. Konfucius, Platón a Gülen, přestože vycházejí z výrazně odlišných kontextů a Světonázorů, sdílejí základní pohled na strukturu reality. Všichni tři vyslovují své vize lidského společenství s odkazem na transcendentní ideál, který je základem, zdrojem, pravdou nebo premisou celé reality světa. Pro Konfucia je transcendentním ideálem Pravá Cesta Dao. Dao není Bůh nebo osobní božstvo, ale přirozená síla, princip či energie skutečnosti. Vše existuje podle Dao - způsobu všech věcí. Původní čínské filozofie i konfucianismus a taoismus považují Dao za hluboký základ všech bytostí, esencí a skutečností; a pouze jeho následováním a integrováním může do lidského života, v jeho sociální, politické i duchovní dimenzi, vstoupit harmonie.

Platón popisuje transcendentní realitu jako „ideál“ postavený do protikladu k „reálnému“ světu. V dialozích, které Platón sestavuje na základě rozhovorů svého učitele Sókrata s jeho žáky, Sókrates artikuluje tyto dvě primární dimenze existence, ideál a realitu, nebo jinými slovy skutečnost a stín. Ideál reality je

⁷⁰ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 46-47

věčný, nemateriální, čistá myšlenka nebo duch, nesmrtelný, neměnný zdroj, božství pravdy a spravedlnosti. Tento fakt je symbolizován světlem či září, protiklady stínné temnoty empirické reality, kterou lidské bytosti někdy mylně zaměňují za pravdu, opravdovou skutečnost. Oblast skutečnosti či stínů je oblastí věcí, změn a smrtelnosti, oblastí zboží, soutěžících pravd a relativní spravedlnosti. Ve zkratce je ideál světem čistého ducha a jeho tužeb, zatímco realita, jako svět stínový, je světem těla a jeho žádostí. Individuální a kolektivní život člověka je dobrý, pokud je skutečnost řízena ideálem.

Gülen vyslovuje svou vizi lidského života na pozadí islámu, který nabízí světonázor podobně rozdělený na pozemskou a nebeskou oblast.

4.2 Súfismus jako životní styl

“Jako životní styl byl súfismus praktikován nejlépe ve věku štěstí, v době Proroka a čtyř chalífů. Později bylo toto učení systematizováno pro individuální charakter, spirituálního naladění a pojetí mužů, které nazýváme hodnostáři *taríqů*. To je úplně normální jev.

Kdybych teď dokázal číst v myslích lidí, kdybych dokázal poznat vlastnosti každého člověka, ukázal bych jim směr k vrcholům dokonalosti, který je pro ně nejvhodnější. Doporučil bych stálé uvažování, rozjímání a čtení; řekl bych jim, aby studovali Boží znamení ve vesmíru a v sobě samých; poradil bych lidem, kteří se příliš zabývají sami sebou, aby se věnovali Koránu; jiným bych poradil, aby pravidelně odříkávali některé pasáže Koránu a některé modlitby; řekl bych, aby pozorovali přírodu. Navrhl bych jim věnovat se oblastem, pro které mají vlohy.

Súfismus je spirituální život islámu. Ti, kteří reprezentují islám v duchu Proroka a jeho druhů nikdy nepřekročili tuto hranici. Taríq je instituce, která v rámci súfismu sahá k samé esenci náboženství a získáním Božího souhlasu umožňuje, aby lidé dosáhli štěstí v tomto i příštím světě.

To, co činí súfijský mistr, není vlastně nic jiného. Na základě charakteru, obecné povahy, zevnějšku člověka mu mistr předepíše náboženské povinnosti odpovídající jeho spirituální kapacitě a umožní mu, aby duchovně vospěl v jejich rámci. Súfijský mistr se snaží dovést člověka k horizontu dokonalosti, který je účelem stvoření člověka.⁷¹

4.3 Skutečný muslim nemůže být terorista

“Islám znamená doslova spočinutí. Islám je náboženství spokojenosti, bezpečí a míru. Tyto principy jsou tak vlastní životům muslimů, že začnou-li se jednou modlit, přeruší všechny své vazby ke světu, uklánějí se a poklekají před Bohem a vstávají s rukama sepjatýma v úctě. Končí svou modlitbu pozdravem těm po své pravici a levici, jimž přejí zdraví, bezpečí a mír, a pak se vrací zpět k ostatním. Pozdravení a přání míru patří mezi nejpožehnanější činy, které mohou být v islámu vykonány. Když se Proroka Muhammada ptali, co je nejpříznivějším činem v islámu, řekl:”⁷²

Obvinění z terorismu

“Je hanba, že islám, který je založen na těchto principech, je ostatními nahlížen jako synonymum terorismu. To je obrovská historická chyba; výše jsme poukázali na to, že je-li systém založený na míru a bezpečí spojován s terorismem, ukazuje to jen, že lidé, kteří činí tato obvinění, neví nic o duši islámu a nedokáží jej rozeznat ve své duši. Je třeba poznávat islám skrze jeho zdroje a skutečné představitele napříč historií, nikoli skrze činy menšiny, která jej dezinterpretuje. V islámu ve skutečnosti neexistuje žádná krutost a úzkoprsost. Je to náboženství založené na odpouštění a toleranci. Pilíře lásky jako Rúmí, Yunus Emre, Ahmed Yeseví, Bediüzzaman a podobné osobnosti vyjádřily islám nejlépe a historii jsou příkladem soucitu a tolerance.”⁷³

⁷¹ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 48

⁷² GÜLEN, M.Fethullah. *Turkish Daily News* Článek byl 19.září 2001 v deníku .

⁷³ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey:

4.4 Džihád v islámu

Džihád je prvek islámu definovaný primárně jako vnitřní boj věřícího proti všemu, co stojí mezi ním a Bohem. Jeden z aspektů islámu, na druhé straně, je založen na určitých specifických principech zaměřených na odstranění překážek obrany a oslavování Božího jména. Můžeme citovat četné příklady napříč historií. Vždy budou existovat bitvy; to je nepřekročitelná skutečnost lidského života. Verše Koránu, které specifikují podmínky džihádu, byly ale mylně vyloženy a některými jsou vydávány za fundamentální cíl islámu. Lidé, kteří nedokázali pochopit pravého ducha islámu, nedokázali sami nalézt rovnováhu mezi širokými otázkami a jemnými nuancemi, a to je společně se skutečností, že je pohlcuje nenávisť, vede k tomu, že islám vykládají mylně. Srdce pravého muslimského společenství je však plné lásky a soucitu s veškerým⁷⁴ stvořením.

4.5 Láska spojuje bytí

Prorok Muhammad byl mužem soucitu. Byl znám také jménem *Habibulláh*, které pochází ze slova *habíb*, ten, který miluje Boha, a je jím milován. Mystikové, Imám Rabbání Mewlání Chalíd, Šáh Walijulláh, říkají, že nejvyšším stupněm je stupeň lásky.

Bůh stvořil všechno bytí z lásky a islám utkal jako její jemnou krajku. Slovy jiného slavného mystika, láska je *raison d'être* bytí. Přesto všechno nemůžeme popřít, že i islám zná násilí, to ale existuje jen kvůli ochraně.

Přesto někteří lidé chápou tyto prvky, které jsou druhotné, jako základ islámu, přestože pravý islám vyzývá k míru. Jednou mi můj přítel, který zastával tyto názory, řekl: „Mluvíš s každým bez výjimky. To narušuje naše metafyzické napětí, protože islám nás učí, že některým lidem máme ve jménu Boha projevovat nepřátelství.“ Toto prohlášení ale pramení z nesprávné interpretace

Tughra Books, 2011. s. 196.

⁷⁴ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 197,

této myšlenky. V islámu musí být vše, co bylo stvořeno, ve jménu Boha milováno. To, čemu musíme projevovat nepřátelství a nenávisť, jsou nečisté a nemorální myšlenky, pocity a blasfemie.

Bůh stvořil člověka jako laskavé stvoření a každý je touto kvalitou požehnán v různé míře. Prorok procházel jednou kolem židovského pohřebního průvodu a zastavil se, aby mu projevil úctu. Když ho upozornili, že pohřbíváný je žid, odpověděl: „Ale je člověk.“ Tak projevil hodnotu, kterou islám připisuje lidstvu.

Toto je měřítko Prorokova respektu k lidem. Důvod, proč někteří muslimové a muslimské instituce mylně vykládají islám a podílejí se na teroristických útocích po celém světě, nehledejme v islámu, ale mezi těmito lidmi samotnými, jejich interpretacemi nebo v jiných faktorech. Tak jako islám není náboženstvím terorismu, žádný muslim, který islám správně chápe, se teroristou nemůže stát.

Přestože samozřejmě existují výjimky, interpretace islámu tureckých učenců jsou tolerantní. Kdybychom dokázali šířit chápání islámu prezentované pilíři soucitu, kterými byli Rúmí nebo Yunus Emre, po celém světě, kdyby dokázali poselství lásky, dialogu a tolerance rozšířit k lidem, kteří po ní žízní, mohli by lidé z celého světa vstoupit do náruče lásky, míru a tolerance, kterou reprezentujeme.

Tolerance je v rámci islámu tak rozsáhlá, že Prorok lidem zakázal jen mluvit způsobem, který by mohl být urážlivý. Přes všechno obětování Muhammada se Abú Džáhl nestal muslimem a zemřel mimo náboženství. *Džáhl* mimochodem znamená nevšímavý. Tento nevšímavý a hrubý muž prožil život jako nepřítel Proroka a jeho jméno se bohužel stalo druhou přirozeností dnešních muslimů. Přesto Prorok krátce po dobytí Mekky ostře pokáral Abú Džáhlova syna, muslima Ikrimaha, který před shromážděním ve své řeči promlouval proti svému otci.”⁷⁵

⁷⁵ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 198,

Respekt k lidstvu

Jiný hadíth popisuje, proč bychom k ostatním neměli být netolerantní. Prorok varoval své druhy, aby neuráželi své rodiče. Zvědavě se jej ptali proč. Prorok odpověděl, že pokud někdo uráží rodiče někoho jiného, bude se uražený mstít a urazí jeho rodiče.⁷⁶

Protože Prorok vždy projevoval ostatním úctu, znamená to, že tvrdí-li dnes někdo, že islám je útočný vůči ostatním, nechápe Proroka správně. V islámu a univerzálním odkazu jeho velvyslance Muhammada není místo ani pro nenávisť, ani pro nepřátelství.⁷⁷

4.6 Boží služebníci

Korán je založen na odpouštění a toleranci:

Pospíchej k milosti od Pána svého a k zahradě, jejíž šířka se rovná nebesům a zemi a jež připravena je pro bohabojné, kteří rozdávají almužny ve štěstí i v neštěstí a kteří krotí hněv svůj a odpouštějí lidem. Bůh věru miluje ty, kdož dobro

činí.

(súra Rod 'Imránův, 3:134)

Stojí za to, podívat se na tento detail podrobněji. Můžete si představit událost, při níž vám bude vřít krev; lidé vás můžou třeba urazit a zranit. Musíte ale udělat vše, abyste mohli zůstat klidní. Korán v tomto verši popisuje, jak se lidé dobré morálky musejí chovat, i když jimi cloumá hněv. Jedno arabské slovo z této pasáže má zvláštní význam. *Kazm* znamená spolknout to, co nemůže být spolknuto, zatímco *kazim* je někdo, kdo dokáže spolknout svůj hněv. V jiné pasáži nabádá Bůh věřící, aby se vyvarovali malichernosti.

A ti, kdož křivě nesvědčí, a když kolem řečí hnusných jdou, míjejí je důstojně.

(súra Spásné zjevení, 25:72)

⁷⁶ Hadíth je zahrzen ve sbírce al-Buchárího(al-ádab, 4)

⁷⁷ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011. s. 199.

4.7 Styl islámu

Prorok praktikoval vše, co učí Korán. Někdo jej například navštívil a přiznal se ke spáchání nevěry a prosil o očištění od hříchů, ať je trest jakýkoli. Prorok mu řekl: „Běž domů a kaj se. Není hřích, který by Bůh neodpustil.“⁷⁸ Jiný hadíth vypráví o člověku, který někoho obvinil z krádeže. Těsně před tím, než byl přečten rozsudek, se muž obrátil a zloději odpustil. Prorok se ho zeptal: „Proč jsi mu neodpustil hned?“⁷⁹

Díváme-li se na všechny tyto příklady podrobně, vidíme, že styl těch, kteří jednají s ostatními s nenávistí a nepřátelstvím, nemá v islámu místo. Jak jsme řekli výše, islám je náboženství lásky a tolerance. Muslimové jsou odevzdáni lásce a soucitu, jsou lidmi, kteří se vyhýbají jakémukoli násilí a kteří zbavují svá těla nenávisti a nepřátelství.⁸⁰

⁷⁸ Hadíth je zahycen ve sbírce Muslima (Hudúd 17)

⁷⁹ Hadíth je zahycen ve sbírce al- Buchářího (Hudúd 28)

⁸⁰ Hadíth je zahycen ve sbírce Abu Dawúda (Hudúd 14)

5 GÜLEN, KONFUCIUS, PLATÓN A SOKRATES O VZDĚLÁNÍ

Konfucius, Platón a Gülen jasně upozorňují na rozdíl mezi vidoucími a slepými, mezi masami obyčejných lidí fixovaných na pozemskou skutečnost a několika jedinci, kteří usilují o vyšší skutečnost. Zatímco všichni mají díky své nezczitelné lidské povaze potenciál stát se vyššími člověkem, většina z nich ideálu nedosáhne vůbec, a pokud ano, tak jenom z malé části.

Ovšem pro ty, kteří lidský ideál dokážou rozvinout, je třeba zodpovědět otázku, jak ho dosáhnou. Co umožňuje, aby takové úrovně dosáhli?

Odpověď všech aktérů našeho dialogu je stejná: vzdělání. Vzdělání je obecný základ všech snah o rozvinutí plné nebo ideální lidskosti. Konfucius, Platón i Gülen artikulují teorie vzdělání a shodují se v tom, že bez prvku vzdělávání se konstrukce celého systému společnosti musí zhroutit. Každý z nich navíc popisuje specifický druh vzdělání, který maximalizuje možnost kultivování lidského charakteru, o něž usilují. Ve zkratce je pro Konfucia, Platóna i Gülena pevné a správně vedené vzdělávání základním kamenem rozvoje nejvyšších lidských ideálů; proto musejí být sociální struktury organizovány kolem jeho mechanismů, aby společnost mohla ze svého středu generovat nejlepší vůdce. Jak jsme viděli v předchozí kapitole, konfuciánství je filozofie socio politická stejně jako náboženská. Pojmenováním rozdílu mezi masami na jedné straně a aristokratem nebo „vyšším člověkem“ na straně druhé, podporuje Konfucius svůj názor, že harmonie se v sociálním a politickém životě objevuje pouze tehdy, řídí-li jej vyšší člověk. Konfucianismus existoval v Číně řadu Století jako filozofická teorie sociálního a politického vývoje, který vzdělává člověka, aby jej připravil na různé úrovně vládní služby, či mu dokonce umožnil Stát se hlavním poradcem Císaře. Konfucius se však zabýval společností jako celkem, nikoli jen několika jedinci, kteří se mohou Stát vládcí. David Hinton v úvodu k překladu textu Sebraných výroků do angličtiny vysvětluje, že pro Konfucia znamenal ritual mnohem více než zopakování správných slov správnému člověku nebo výběr správného oblečení během oslav svátků. Rituál vyžaduje správný vnitřní

postoj jedinice, síť vztahů, z nichž se skládá lidský život – vztahů mezi partnery, sourozenci, staršími příbuznými, autoritami vládců nebo úctyhodnými historickými texty. Žít život Li, či rituální správnosti, zahrnuje v tomto ohledu přirozeně širokou paletu principů rovnosti, kterými se Konfucius zabýval primárně. Mezi tyto zásady patří: sociální spravedlnost, vláda v souladu s dobrem společnosti (nikoli jen dobrem panovníka) nebo role, kterou hrají intelektuálové ve vedení společnosti a kritizování jejích vůdců. Hinton říká:⁸¹

Pro Konfucia závisí tato rituální komunita na prvcích rovnosti, které bezpodmínečně stojí na vzdělání a kultivaci členů komunity. Nazývat Konfuciův přínos epochálním je spíše podcenění; byl prvním profesionálním učitelem v Číně, přinesl myšlenku širokého morálního vzdělání a v klasickém textu definoval jeho esenciální obsah. Jako by toho nebylo dost, definoval také základní a trvalý princip rovného vzdělávání tedy že všichni lidé musí získat formu vzdělání, která je nezbytná pro zdraví morální komunity. Zaměřil svou pozornost na vzdělání intelektuálů, u nichž byla tato potřeba ještě naléhavější než u mas, ale domníval se, že vzdělání musí být dostupné komukoli, kdo o ně usiluje bez ohledu na jeho původ. Ze skromného zázemí nevycházel totiž jen on, ale také většina jeho následovníků.⁸²

„Konfuciova věrnost vzdělávání je vlastně věrností člověku, lidským bytostem jako takovým i jejich komunitě. Je to věrnost lidskosti jako hlavní morální ctnosti, která je definicí člověka a kotvou dobré a stabilní společnosti. Bez vzdělání společnost prostě nefunguje, protože lidé, z nichž se skládá, jen stěží zasluhují označení „člověk“. Komentátoři z čínské tradice i mimo ni obvykle mluví o Konfuciovi aristokratovi jako o „učenci“, zejména kvůli přísnému vzdělávacímu režimu, který musel zvládnout, aby získal úřad ve veřejné správě. Podle Konfucia je navíc učení ústřední ctností. V Sebraných výročí čteme:⁸³
Mistr řekl: „Youe, slyšel jsi už šest poučení O šestero zatemnělosti?“ „Dosud ne,“ - řekl Zilu. „Posaď se, já ti je povím,“ - řekl Mistr. „Chtít ctít lidskost, ale

⁸¹ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 66

⁸² Tamtéž, s. 67.

⁸³ Tamtéž, s. 67.

nerad se vzdělávat, to je zatemnělost vedoucí až k naivní pošetilosti. Chtít být chytrý, ale nerad se vzdělávat, to je zatemnělost vedoucí až ke ztrátě orientace. Chtít být čestný, ale nerad se vzdělávat, to je zatemnělost vedoucí k poškozování sebe sama. Chtít být upřímný, avšak nerad se vzdělávat, to je zatemnělost vedoucí až k hrubosti. Chtít být odvážný, avšak nerad se vzdělávat, to je zatemnělost vedoucí až k násilnictví.⁸⁴

“Zde Konfucius vysvětluje, že usilovat o rozvinutí jakékoli ctnosti života bez učení je jen klam: ctnosti se nerozvinou, pokud nejsou doprovázeny nebo jich není dosaženo Skrze vzdělání a učení. Oddané studium vytváří morální ctnost čistoty mysli a srdce. Tradiční asketismus jako půst nebo nedostatek spánku nejsou efektivní.

Konfuciov „vyšší člověk“ nebo „aristokrat“ je skvělým studentem a následovatelem toho, co bylo později označeno jako klasické texty konfucianismu. Konfuciovi aristokraté byli učenci, z nichž dokonalá znalost obsahu těchto a dalších textů činí vhodné kandidáty na službu vládních úředníků, místních guvernérů nebo poradců vládce. Různé texty konfuciánského kánonu poskytují množství návodů na kultivování charakteru v souladu s klasickými ctnostmi lidskosti, slušnosti, rozvážnosti, čestnosti, neúplatnosti, skromnosti, úcty k rodičům, benevolence, disciplíny a upřímnosti. Vyučují i znalostem hudby, poezie a dalších disciplín. V Sebraných výrociích čteme:⁸⁵

Mistr řekl: „Mí učedníci, proč nestudujete Knihu písní? Knihou písní lze podněcovat ducha, hodnotit současnost, pospolitost, projevovat svou nespokojenost, ona nám ukazuje, jak doma sloužit otci a venku vladaři a kromě toho, je možno se z ní naučit i mnohé názvy ptáků, zvířat a rostlin.

Mistr řekl Bo Yumu: „Už jsi prostudoval skladby Zhou Nan a Shao Nan? Jestliže je člověk neprostuduje, je to jako když stojí proti zdi a nemůže kupředu.“

Znalost Knihy písní, hudby a poezie je nezbytná pro vlastní rozvoj službu rodině a státu. Bez této kultivace stojí život „proti zdi a nemůže kupředu“. Rezonance s

⁸⁴ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2 s. 68.

⁸⁵ Tamtéž, s. 68.

Platónovým podobenstvím jeskyně je zde zcela zřetelná. Bez výborné znalosti alespoň první části Knihy písní je aristokrat pouze jedním z Platónových obyvatelů jeskyně, strnule zírajícím na stíny, jako by byly vrcholem vši skutečnosti. Pouze skrze studium je člověk schopen odvrátit se od stěny, na které hrají stíny, a jít vstříc světlu poznání; pouze ti, kteří dosahují poznání, mohou naplnit potřebu společnosti po pevných rodinách, dobrých správcích a moudrých vládcích. Bez nich společnost upadá v chaos. Vzdělání v klasických knihách kultivovalo více či méně jen znalost umění a teorii vládnutí, konfuciánské vzdělání nebylo však definováno tak úzce. Jeho vzdělanci byli cvičeni v různých disciplínách, jako je poezie, hudba, historie nebo rituály, které se zprvu mohou zdát od průpravy k dobrému vládnutí vzdálené. Učenci byli mimo jiné skvělými hráči na různé nástroje, excelovali ve skládání a přednášení poezie, byli zručnými kaligrafy. Konfuciánská teorie tvrdí, že takové vzdělání a trénink kultivují charakter komplexním a žádoucím způsobem. Takové názory nalézáme i v Sebraných výrocích:⁸⁶

Zde vidíme záblesk toho, co prohlašuje Konfucius o lidské povaze a její hloubce. Mistrovství v hudbě, poezii či rituálu je zvládnutím mechanismu ovládnání nástroje, slova nebo chování, které je samozřejmě užitečné samo o sobě. Na hlubší úrovni však skvělé zvládnutí těchto předmětů kultivuje také lidskost charakteru. Hudba otevírá tu část lidského ducha, kterou nic jiného otevřít nedokáže; schopnost slyšet i vytvářet hudbu na vysoké úrovni vyžaduje jemnou kultivaci nejhlubších částí lidské povahy. To samé se týká poezie nebo kaligrafie: obě vyžadují jemnou a subtilní schopnost vnímání a vyjádření na úrovni mechaniky ruky nebo lidského hlasu, stejně tak ale na úrovni duše.

Prostor této kapitoly neumožňuje provést zajímavé srovnání mezi uměleckými úspěchy Konfuciových žáků a islámskými kaligrafy, kteří vycházejí z příslušných filozofických a náboženských perspektiv a disciplín, rozvíjí. Tak jako se rozvíjí v těchto oblastech, roste i jeho vliv na ostatní, protože všem lidským bytostem, kultivovaným či nekultivovaným, je vlastní povaha otevřená hudbě a dalšímu krásnu. Jak ukazuje pasáž citovaná výše, hudba pobízí člověka, aby nahlédl do svého nitra, sblížil se s ostatními a vyjádřil své pocity. Učenci ovládající hudbu

⁸⁶ Tamtéž, s.69.

inspirují tento proces u ostatních lidí; síla inspirace představuje součást jejich Te, o němž jsme hovořili v minulé kapitole. Konfuciovův aristokrat je příkladem morálního a intelektuálního ideálu člověka čínského myšlení už celá staletí, dokonce až do doby předsedy Maa a komunismu. Tito mistři literárního vzdělání a morálního rozvoje definují pravou lidskost v její nejvíce důstojné a exaltované formě, a obraz, který z nich vyvstává, je jedním z intelektuálně a umělecky nejvytříbenějších podob kultivování osobnosti, jemné přiměřenosti a formy i nejvyšší morální elegance. Skrze oddané a neúnavné studium dosáhli navíc ještě své vlastní síly. Řada humanistických systémů klade důraz na to, čeho může člověk dosáhnout vlastním úsilím v protikladu k pomoci Boha nebo víry. Konfucius upozorňuje, že základní vlastnosti člověka jsou pro každého stejné; co však nakonec odlišuje jednoho člověka od druhého, je život a studium, které konají na základě vlastní vůle. Jen ti, kteří toto rozhodnutí učiní, jsou právoplatnými nositeli označení „aristokrat“. Ti, již těchto vlastností nedosáhnou, mají být aristokratům vděčni za to, že je svým příkladem správného lidského života a chování vedou. Podle Konfucia přenáší charakter vyššího člověka určitou morální sílu na ty, kteří jej obklopují a kteří se díky němu chtějí chovat vznešeně, nebo alespoň opustit chování nízké. Vyšší lidé nejsou povzneseni jen ve svém osobním životě, povznášejí životy těch, kteří je obklopují, skrze svůj příklad a vedení, a jak se lidský ideál rozvíjí v sociálním a politickém životě, dosvědčují sílu vzdělání a kultivace lidského života. Konfuciovi aristokraté, přenesení v čase a prostoru do Platónovy ideální republiky, by v ní byli vítáni mezi Strážci. Jak jsme viděli v předchozí kapitole, obě verze idealizovaného člověka zahrnují morální rozvoj a prvek služby společnosti skrze vládu. To, co je také spojuje, je víra ve skutečnost, že vládnout mohou jen ti, kteří dokážou, že jsou toho schopni. Proto jsou politické modely navržené oběma filozofy meritokracií, v protikladu ke klasické pokrevní aristokracii. Ti, kteří se o to zasloužili, mají vládnout, ostatní mají být ovládáni. Zásluha je definována skrze vzdělávací systém, cesta ke strážcovství v Platónově ideální republice i Konfuciově aristokratismu tedy vyžaduje nezbytné formální vzdělání a kultivování.

Sókratovy názory na vzdělávání strážců, stejně jako těch, kteří v dobře řízené společnosti vykonávají jakékoli další role, jsou rozptýleny po celém dialogu *Ústava*. Druhá a třetí kniha obsahuje zásadní rozhovory o specifických komponentech vzdělávání. Kniha další prohlubují poznámky o morální prospěšnosti matematického vzdělání a vysvětlují Sókratův názor na meritokracii, kterou staví do kontrastu se čtyřmi scestnými formami Vlády, tímokracií, oligarchií, radikální demokracií a tyranii. Podrobná interpretace těchto pasáží přesahuje záměr našich analýz. Namísto ní chci nabídnout syntézu Sókratova základního chápání dobře řízeného státu, jeho opatrovníků i mechanismu jejich výběru a kultivování pro dobro společnosti jako celku. Patrně nejlepším místem pro začátek tohoto výkladu je Sókratův „Mýtus o přirozeném základu tříd“ ze třetí knihy *Ústavy*.

Náboženští vzdělanci poukazují na „Mýtus o přirozeném základu tříd“ jako na součást Platónovy funkční teorie náboženství. Podle ní mají náboženství, mýtus a příběh naplňovat pro společnost prospěšné funkce bez ohledu na to, zda jsou ve své podstatě pravdivé, či nikoli. „Pravda“ sdělená mýtem nebo příběhem je metafyzická nebo filozofická pravda, která je naplněna bez ohledu na faktické nedostatky. Právě takovým mýtem je Sókratovo vyprávění o kovech. Je fantastickým, imaginativním zdrojem, který ilustruje filozofickou pravdu o skutečnosti, v tomto případě o rozdílech nadání a schopností, které Sókrates nazývá přirozenými lidskými schopnostmi. Podle tohoto mýtu vycházejí všechny lidské bytosti z matky země. Někteří lidé „obsahují“ nebo „jsou“ zlato, zatímco jiní stříbro nebo ocel. Tento mýtus podává jako příběh fakt, se kterým se ve skutečnosti setkáváme. Směs kovů v lidech způsobuje, že „zlatým“ rodičům se velmi pravděpodobně narodí „zlatý“ potomek. Neexistuje však žádná záruka, že zlato bude produkovat zlato, může z něj vzejít stříbro, stejně jako z ocele zlato. V Sókratově schématu jsou strážci zlatem, vojáci stříbrem, řemeslníci a zemědělci ocelí. Všechny role jsou nezbytnou součástí úplné společnosti, ale v této základní rovnosti existuje hierarchie: zlato vládne ostatním, včetně sebe samotného. Pouze ti, kteří prokážou vlastnosti zlata, mohou vládnout, ti, kteří nesou stříbro nebo ocel, musejí přijmout společenský úkol, který náleží tomuto kovu. Proto musí být společnost strukturována s ohledem na zvláštní kov

uložený v každém člověku tak, aby ti, kteří v sobě nesou ocel, nevykonávali profese zlata. Když lidé nesou odpovědnost, která neodpovídá jejich původní povaze a dispozici, nastává chaos. Přirozený kov každého člověka, přirozený talent a dar, musí být přiměřeně kultivován pro dobro celé společnosti.⁸⁷ To se děje skrze vzdělání.

Gülen z perspektivy islámu, mnoho století po Konfuciovi i Sókratovi, prezentuje podobnou teorii vzdělání, duše a lidského rozvoje. Stejně jako jeho antičtí kolegové chápe lidskou osobnost jako entitu složenou z tělesných, mentálních a spirituálních komponentů. Každý z nich musí být pro dosažení lidského potenciálu rozvíjen odpovídajícím způsobem a jeho rozvoj se děje skrze vzdělávání.

Gülen vysvětluje:

Jsme stvoření složená nikoli jen z těla, duše, citění nebo ducha; jsme spíše harmonickou kompozicí všech těchto prvků. Každý z nás je tělem, zmítaným v síti potřeb, stejně jako myslí, která má subtilnější a zásadnější potřeby než tělo a je řízena úzkostí z minulosti a budoucnosti (...).

Každá osoba je navíc stvořena z citů, které nemohou být uspokojeny myslí, a ducha, skrze něž dosahujeme své esenciální lidské identity.

Každá individualita je tímto vším. Když jsou muž nebo žena, kolem nichž se všechny systémy a snahy organizují, pojmání a oceňování jako stvoření se všemi těmito aspekty, a když jsou všechny jejich potřeby naplněny, dosáhnou pravého štěstí. Proto je skutečný lidský rozvoj a pokrok ve vztahu k našemu esenciálnímu bytí možný jen se vzděláváním.⁸⁸

Tato vize rezonuje se Sókratovou definicí lidské osobnosti a jejich různých částí, nitra nebo duše a těla. Všechny části se musejí správně rozvíjet a pro její správný rozvoj musí v osobnosti fungovat. Gülen, který v této pasáži tvrdí, že každý muž a každá žena je komplexem komponentů, jež se musejí rozvíjet a existovat ve vzájemné harmonii, vyjadřuje podobné přesvědčení. Tato pasáž, stejně jako řada dalších, jsou součástí většího celku pojednávajícího o historii, v

⁸⁷ PLATON, *Ústava*, : Praha Translation, František Novotný 2001. s. 113-114

⁸⁸ GÜLEN, M.Fethullah, *Essays, Perspectives, Opinions*, 1 st ed. Istanbul : Published by The Light, 2004 s. 80.

němž Gülen sleduje rozvoj civilizace Východu i Západu. Tvrdí, že přestože západní civilizace dominuje několik posledních století světa a vede pokrok ve vědě a technologii, je její světonázor materialistický, a proto nedostatečný. Západní perspektiva vidí člověka v převážně materialistickém smyslu a v tomto omezeném měřítku se snaží naplnit jeho potenciál. To, že za posvátné jsou považovány jiné dimenze lidského bytí, než je dimenze spirituální, vedlo k řadě sociálních krizí. Část Gülenovy vize budoucnosti je kombinací toho nejlepšího ze západní kultury, která je vědecká a technologická, s tím nejlepším z kultury východní, která je spirituální a morální; tak lze dosáhnout vytvoření plnější lidské kultury, která se má stát skutečností v nové éře⁸⁹.

Podle Gülena, stejně jako Sókrata a Konfucia, nedosáhne žádný jedinec a žádná společnost svého plného potenciálu bez vzdělání. Gülen považuje vzdělání za prostředek, díky němuž se lidé stávají opravdu těmi stvořeními, jaká vytvořil Bůh; proto je stát se vzdělaným nejdůležitějším úkolem člověka.

Gülen říká:

Hlavní povinností a účelem lidského života je usilovat o porozumění. Snaha činit to, známá jako vzdělání, je proces, v němž získáváme ve spirituální, intelektuální a fyzické dimenzi naší bytosti to, co nám

bylo určeno jako dokonalý vzor stvoření. (. . .) Naším základním úkolem v životě je dosáhnout dokonalosti a čistoty v našem myšlení, vnímání a víře. Naplněním povinnosti služby Stvořiteli, Dárci a Ochránci a proniknutím k tajemství stvoření se snažíme dosáhnout plné humanity a stát se hodnými požehnaného, věčného života v jiném, povzneseném světě.⁹⁰

Zde Gülen prohlašuje učení a vzdělání za Základní úroveň lidského účelu. Ve zkratce je účelem lidského života stát se úplným člověkem. To se stane díky učení a znalosti. Gülen jako muslim takto hovoří v širším kontextu služby Bohu, je však možné tyto myšlenky situovat i do více aristotelského kontextu, v němž je účelem a funkcí všeho být plně a dokonale sebou, a vše je proto přirozeně

⁸⁹ GÜLEN, M.Fethullah, *Pearls of Wisdom*, 1 st ed. New Jersey : The Light, Inc, 2000, s. 231-232

⁹⁰ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 202.

obdařeno vnitřními komponenty a potenciálem se jím ve správném kontextu stát. Lidské bytosti se rodí s kapacitou stát se plně lidskými, pro Gülena (stejně jako Aristotela, Sókrata, Konfucia a řadu dalších) jsou tyto vrozené mechanismy naší kapacitou učit se.

Gülen říká: „Skutečný“ život je možný jen skrze poznání, ty, kteří odmítli učení se a vyučování považujeme za „mrtvé“, i když jsou biologicky živí. Jsme stvoření, abychom se učili a sdělovali to, co jsme se naučili, ostatním.⁹¹

„Gülen ve své práci mluví o potřebě všeobecného vzdělání pro každého člověka. Prohlašuje, že lidé jsou „civilizovaní“ pouze do té míry, do jaké jsou vzdělání, zvláště v tradičních hodnotách konkrétní kultury.

Soudržnost života na všech úrovních povstává ze vzdělání všech občanů národa nebo státu ve všeobecném světonázoru a ústředních hodnotách. Transnacionální Gülenovo hnutí se však zaměřilo na vzdělávání daleko přesahující kulturní hodnoty a normy. V době vzniku tohoto textu existovalo po celém světě nejméně tisíc škol, které vzdělávají děti a dospívající ve všech akademických disciplínách: vědě, matematice, historii, jazycích, literatuře, sociálních a kulturních studiích, umění nebo

hudbě. Lidé inspirovaní Gülenovým učením je otevřeli nejdříve v Turecku; v dalších státech fungují na bázi stejného vzdělávacího přístupu, ale s větším vlivem místní kultury a hodnot. Sám Gülen má však se školami jen malé, či spíše žádné, kontakty, nezná ani jejich počet nebo názvy. Jeho osobní příklad učitele a názory na vzdělávání, globální komunitu a lidský vývoj, inspirovaly generace lidí, aby tyto školy sami vytvářeli; v Turecku, střední Asii, Evropě, Africe i jinde, a tak bojovali proti ignoranci, chudobě a rozkolům.

Základní struktura a charakter těchto škol vychází z toho, že jsou financovány dobrovolnými organizacemi, komunitami a příspěvky studentů; místní úřady poskytují infrastrukturu a učitelé odvádějí svou práci jako pomoc druhým často za velmi nízké honoráře. Často jsou to ty nejmodernější stavby v okolí, jejich zdi jsou plné fotografií, na nichž studenti dostávají medaile za úspěchy v mezinárodních akademických soutěžích nebo přijímají návštěvy tureckých

⁹¹ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 217.

politiků; třídy, laboratoře a zázemí škol jsou ve skvělém stavu, i když je používají stovky dětí; školy jsou světlé a otevřené návštěvníkům; jejich ředitelé a personál jim zasvětili své životy a jsou hrdí na svou práci, často dokonce žijí spolu se studenty ve školních internátech. Rodiče, jejichž děti tyto školy navštěvují, mi několikrát nabídli místo u svého stolu, a když jsem jim položila otázku, proč posílají své děti do této školy, byla v každém městě odpověď stejná: kvůli odhodlání učitelů, kvalitním osnovám a vizi školy, kterou učitelé prezentují, vizi globální lidskosti, vzdělání, tolerance a dialogu.

Gülenovy vize o vzdělání se však netýkají jen škol, ale také rodin, komunit a médií. Všechny důležité složky společnosti musejí být zapojeny do vzdělávání mládeže ve všech prospěšných oblastech. Tento Závazek je nesmírně důležitý, protože budoucnost každé civilizace závisí na jejích mladých lidech.”⁹²

Gülen říká:

“Lidé, kteří chtějí garanci své budoucnosti, nesmí být lhostejní k tomu, jak jsou vzdělávány jejich děti. Rodina, škola, okolí i média by měly spolupracovat, aby zajistily správné výsledky. (...) Zvláště masová média by měla přispívat ke vzdělání mladé generace tím, že se připojí ke vzdělávací politice, kterou komunita zvolila. Škola musí být ve svých osnovách, morálních kvalitách učitelů a podmínkách tak dokonalá, jak je to možné. Rodina musí poskytovat nezbytnou vřelost a atmosféru, v níž budou děti vyrůstat.”⁹³

„Zde Gülen vyjadřuje názory velmi podobné těm, které představuje Sókrates v Republice. Jak jsme viděli výše, jde Sókrates tak daleko, že argumentuje pro cenzuru básníků a hudebníků, sdělovacích prostředků starého Řecka, aby Strážci nebyli vystaveni něčemu, co může narušit jejich duši.

Gülen však nikde, na rozdíl od Sókrata, cenzuru neobhájí, sdílí s ním však obecný zájem o správné vzdělávání, které dosáhne největšího rozvoje humanity a které zahrnuje i podporu rodičů a komunity, prostředí škol, témat, která se vyučují, a morálních standardů učitelů.

⁹² CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2, s. 78-79.

⁹³ GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 26-207.

Důležitost vzdělání pro celou společnost můžeme vidět i tam, kde Gülen hovoří o roli rady v islámu a společnosti. Věnoval tomuto tématu celou kapitolu v knize *The Statue of Our Souls* (Socha našich duší). Zahajuje ji citací pasáže Koránu, podle které má řešení záležitostí prostřednictvím vzájemných rad stejnou hodnotu jako pravidelná modlitba. Komunita, kde se rada a diskuse neprojevují, není podle něj v plném smyslu muslimská. Jejich role pro muslimské společenství popisuje takto:⁹⁴

„Diskuse je jednou z primárních dynamik, která udržuje společenský systém islámu funkční. Patří mezi nejdůležitější mechanismy řešení záležitostí týkajících se jedinců i komunity, lidí i státu, vědy a poznání, ekonomie a sociologie, a pokračuje, dokud není nalezeno *nass* (božské tajemství; verš koránu nebo pokyn Proroka, rozhodnutí kanonického práva) s jasným významem.“⁹⁵

„I vládcí musejí řešit své záležitosti jejich prostřednictvím. Diskuse a rady jsou metodou, kterou vládce či vládci činí rozhodnutí týkající se všech oblastí života, jednotlivce i společenství. Gülen věnuje několik stran vyjmenování textů, které je podporují, osvětluje jejich historii v..... islámu a komentuje zavedené postupy. Zabývá se také důležitou otázkou toho, kdo je vhodným rádcem. Kdo je kvalifikován k této službě? Takto na ni odpovídá:

Protože otázky vyžadující osvětlení žádají obrovskou znalost, zkušenost a schopnost, poradní sbor se musí skládat z lidí, kteří tyto vlastnosti mají. Zvláště dnes, kdy se s globalizací světa život stává komplikovaným a spletitým a každý problém planetární hrozbou, je nezbytné, aby se odborníci přírodních věd, inženýrství a technologie, kteří jsou považováni za správné muslimy, připojili k největším znalcům essence skutečnosti, ducha a nauky islámu. Diskuse se mohou účastnit lidé kvalifikovaní ve všech vědách či oblastech poznání, aby rozhodnutí, která budou přijata pod dohledem náboženských autorit, byla v souladu s islámem.

⁹⁴ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: The light, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2. s. 79

⁹⁵ GÜLEN, M.Fethullah. *The Statue of Our Souls*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2005. ISBN 1-932099-87-5. s. 45.

Naším cílem je poukázat na to, že v jeho společenské vizi je vzdělání naprosto nezbytné pro to, aby člověk dosáhl základů své existence. Vysoká úroveň vzdělání je navíc nezbytná pro příslušníky elit, ty, kdo poskytují rady vládcům, nebo dokonce sami jako vládcům slouží. Gülen dále vysvětluje:

Za různých okolností a v různých prostředích se může složení poradního sboru měnit, ale kvalifikace a vlastnosti jeho členů, znalých, spravedlivých, vzdělaných, zkušených a moudrých se nikdy změnit nesmějí. Častěji budou tito poradci spíše „ideálními lidmi“ či „lidmi srdce“, jak víme z předchozí kapitoly, Gülen jinde ve své práci popisuje. Právě tito rádci zakládají školy inspirované Gülenovým učením, aby vzdělávali mládež; jsou těmi, kteří přinášejí světu jedinečnou povahu nebo vysoké akademické vzdělání v různých profesích. Někteří z těchto mladých lidí dosáhnou neobvyklého úspěchu a moudrosti a budou povoláni, aby sloužili jako rádci. Stanou se generací „ideálních lidí“, která ohlásí novou společenskou skutečnost a odstraní falešnou bariéru mezi vědou a náboženstvím, spojí Východ a Západ a nabídne úplně novou cestu života na zemi.

Pro Gülena neexistuje žádná struktura společnosti, která by si zasloužila označení „lidská“ a nebyla „islámská“. lidské bytosti mají kapacitu dosáhnout dokonalosti jako lidé a ti, kteří tuto dokonalost zvnitřní a rozvinou sami v sobě, musejí ovlivňovat společnost jako její vládců, rádci nebo lidmi zvolení vůdci. Aby se cokoli z toho mohlo stát skutečností, musejí být lidé záměrně a správně vzděláváni. Školy transnacionálního Gülenova hnutí jsou výsledkem této snahy. Usilují vzdělávání mladých lidí ze všech oblastí společnosti, aby byli připraveni a dokonalí a jako Konfuciovi aristokraté ovlivňovali vše kolem sebe silou (Te) svých vědomostí, dobra a krásy.”⁹⁶⁹⁷

5.2 Proč vzdělání?

⁹⁶ GÜLEN, M.Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 54-55

⁹⁷ CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: The light, 2010. ISBN 978-1-59784-477-2, s. 79-81.

O vzdělání bylo mnoho napsáno a řečeno. Zaměříme se na toto téma ze tří vzájemně spojených pohledů: psychologického, národně-sociálního a univerzálního.

Jsme pod silným vlivem současného západního myšlení, které má po několik století bezpochyby navrch, zároveň ale obsahuje i některé nedostatky pramenící v jistých historických obdobích a specifických podmínkách, které tato období vytvořila. Ve středověku, kdy žila Evropa pod teokratickou vládou církve a jí potvrzovaných monarchů, vstoupilo západní myšlení do protikladu s myšlením islámského světa, zvláště skrze Andalúzii a křížové výpravy. To byl jeden z faktorů, které otevřely dveře renesanci a reformním hnutím. Další faktory, jako nedostatek půdy, chudoba, rostoucí potřeby a skutečnost, že některé země jako Anglie přirozeně inklinovaly k námořním plavbám, umožnily kulminaci myšlenek, které vedly k zámořským objevům.

Primárním motivem v pozadí tohoto vývoje bylo uspokojení materiálních potřeb. Vývoj vědy, který probíhal paralelně, vedl k opozici mezi církví a středověkou scholastikou a konfrontoval Evropany s protikladem náboženství a vědy. Tak se náboženství oddělilo od vědy a řada lidí se od něj odklonila. Tento vývoj vedl až ke vzniku materialismu a komunismu. V sociální geografii čelilo lidstvo nejvážnějším momentům západní historie: globálnímu vyčerpávání zdrojů, nekončícím konfliktům o vliv, dvěma světovým válkám, rozdělení světa na ekonomické a politické bloky.

Západ držel svět pod svou ekonomickou a vojenskou kontrolou po několik století. Během nich se řada intelektuálních kruhů zabývala konfliktem mezi vědou a náboženstvím. Osvícenecká hnutí, která vznikala od 18. století, viděla člověka výhradně jako rozum. Po nich pozitivisté a materialisté jej považovali za entitu materiální nebo tělesnou. Výsledkem byly spirituální krize, které následovaly jedna po druhé. Není přehnané tvrdit, že spirituální krize a absence spirituálního uspokojení byly hlavními příčinami zájmových konfliktů posledních dvou století, které vrcholu dosáhly ve dvou světových válkách.

Jako nositelé systému víry s jinou historií a základem máme hodnoty a koncepty, kterými můžeme přispět nikoli pouze Západu, s nímž máme hluboké, ekonomické, sociální a vojenské vztahy, ale lidstvu jako celku. Na vrcholu

tohoto seznamu je naše pojetí lidství. Tento pohled není výhradně náš a není to ani pohled subjektivní; je to objektivní pojetí, které do popředí staví to, čím lidé doopravdy jsou: Nikoli jen tělem a myslí, nebo duchem a city, jsme harmonickou kompozicí všech těchto elementů.

Každý z nás je tělem zmítaným v síti potřeb, to ale není vše, máme také mysl, která má potřeby ještě jemnější a zásadnější než tělo; každý z nás je ovlivňován úzkostmi z minulosti i budoucnosti a hledá odpověď na otázky jako: Kdo jsem? Co je svět? Jaký je účel života a smrti? Kdo mě do tohoto světa poslal a proč? Kam kráčím a jaký je smysl života? Kdo je můj průvodce po této pozemské cestě?

Každý člověk je navíc bytostí s city, které nemůže uspokojit mysl, a bytostí ducha; a skrze ducha nabýváme svou esenciální lidskou podstatu. Každý jednotlivec je kombinací všech těchto faktorů.

Když je člověk, který je v centru všech systémů a snah, vnímán a hodnocen jako bytost se všemi těmito aspekty, a když jsou všechny jeho potřeby naplněny, může dosáhnout skutečného štěstí. Proto jsou skutečný vývoj člověka a evoluce našeho esenciálního bytí možné pouze skrze vzdělání.

Abychom pochopili jeho význam, stačí se zaměřit na rozdíl mezi námi a zvířaty. Na začátku cesty ze světa ducha, který přesahuje do věčnosti, jsme slabí, v zoufalé závislosti na ostatních.

Zvířata přicházejí na tento svět, jako by dokonalosti dosáhla v jiné dimenzi. Během dvou hodin, dvou dnů nebo dvou měsíců po svém narození se naučí téměř vše, co potřebují, vytvoří si úplné vztahy s vesmírem a zákony života. Sílu žít a schopnost pracovat, k jejichž osvojení my potřebujeme dvacet let, získají vrabec nebo včela za dvacet dní. Přesněji, jsou touto silou a schopností inspirováni. Základním úkolem zvířete není dosáhnout dokonalosti skrze učení, vyvinout se skrze získávání vědomostí nebo hledáním pomoci; tyto věci implikují slabost, která přirozenosti zvířat není vlastní. Úkolem člověka je pracovat na základě svých přirozených schopností, to je způsob, jímž slouží stvořiteli.

My lidé se ale po příchodu na svět musíme učit vše, protože neznáme pravidla života. Během dvaceti let, a spíše během celého života, nedokážeme poznat

význam pravidel a podmínek života, a nedokážeme pochopit ani svůj vztah k vesmíru. Jsme na svět posláni slabí a bezmocní. Na nohy se dokážeme postavit po roce. Potřebujeme téměř celý život na to, abychom pochopili, co je, a co není v našem zájmu. Jen s pomocí společenského života se dokážeme zaměřit na to, co je pro nás prospěšné, a vyhnout se nebezpečí.

Esenciálním úkolem nás, stvoření, která přicházejí do tohoto přechodného příbytku s čistou povahou, je dosáhnout stability a jasnosti v myšlení, představivosti a víře, abychom dokázali nabýt *druhé přirozenosti* a získali oprávnění pokračovat ve svém životě v *příštích a povznesených dimenzích*. Jako služebníci plnící své úkoly musíme navíc aktivovat svá srdce, duše a všechny své vrozené schopnosti. Přijetím vnitřního i vnějšího světa, v nichž leží mnohá tajemství, musíme pochopit tajemství bytí a tak pozvednout úroveň skutečného lidství.

Konflikt mezi vědou a náboženstvím a jeho produkt, materialismus, pohlížel na bytí, například člověka, jako na nahromadění hmoty vytvořené k uspokojení fyzických potřeb. A v jeho důsledku zažíváme globální environmentální katastrofy.

Zvažme toto: Kniha je materiální manifestací, toho, co existuje spirituálně, v mysli spisovatele. Mezi těmito dvěma způsoby vyjádření stejné skutečnosti a myšlenky ve dvou různých *světech* není žádný rozpor. Stejně tak každá budova má svou spirituální existenci v mysli architekta, svůj osud nebo předurčení v podobě plánu a materiální formu ve fyzické struktuře. Mezi způsoby vyjádření stejného významu, obsahu a pravdy těchto tří různých světů není rozpor. A hledat jej by bylo marné.

Stejně tak nemůže existovat žádný rozpor mezi Koránem, Písmem Božím (pocházejícím z Božské řeči), vesmírem (pocházejícím z Jeho atributů moci a vůle) a vědami, které je zkoumají. Vesmír je mocnou svatou knihou odvozenou od Božských atributů moci a vůle. Jinými slovy, můžeme-li použít tak prozaické přirovnání, vesmír je jen velký Korán, který byl fyzicky stvořen Bohem, aby nás vedl. A Korán, který je vyjádřením zákonů vesmíru v jiné podobě, je naopak vesmírem, který byl kodifikován a zapsán. V tomto skutečném významu nestojí náboženství v protikladu k vědě a vědecké práci ani je nelimituje.

Náboženství vede vědy, určuje jejich skutečné cíle a vede je morálními a univerzálními lidskými hodnotami. Kdyby byl tento fakt na Západě pochopen, kdyby byl odhalen vztah mezi náboženstvím a poznáním, vše by vypadalo úplně jinak. Věda by nepřinášela více škod než užitku, neotevřela by cestu výrobě bomb a jiných smrtících zbraní.

Dnes se prohlašuje, že náboženství rozděluje a otevírá cestu zabíjení. Nebylo to ale náboženství, obzvláště ne islám, kdo v posledních stoletích nemilosrdně ničil svět: války a převraty 20. století zabily stovky milionů lidí a zanechaly za sebou ještě více lidí bez domova, bez partnerů či rodičů. Tyto střety zájmů a zneužití způsobil vědecký materialismus a pojetí života a světa, které se zbavilo náboženství.

I znečištění prostředí způsobil vědecký materialismus, základní rys moderního západního myšlení. Kromě globální hrozby znečištění přinesla tato vědecká nevíra také koncept bytí jako akumulace věcí, která nemá kromě schopnosti uspokojit fyzické potřeby jinou hodnotu. Bytí je však mnohem víc než nahromadění hmoty nebo objektů: má svou posvátnost, protože je arénou, kde se mohou projevat překrásná Boží jména.

Bytí je projevem krásy, která ukazuje hluboké a široké významy: stromy zapouštějící své kořeny, kvetoucí květiny, chuť a vůně ovoce, déšť, plynoucí řeky, vzduch, který vdechujeme a vydechujeme, půda vyživující nespočetná stvoření. Mysl a srdce člověka jsou jako medová plástev; nektar jsou soudy a schopnost rozjímání. Šíří se po celém světě jako pyl, který shromažďují včely. Med víry, ctnosti, lásky k lidstvu a všem stvořením ve jménu Stvořitele, nektar pomáhající ostatním, obětovat sebe samého do té míry, že člověk opustí vášeň života, aby ostatní mohli žít, služba všemu stvoření – to je to, co z plástve získáme.

Jak řekl Bediüzzaman, existuje pojetí vzdělávání, které ozařuje mysl vědou a poznáním, světlem víry a ctnosti. Toto pojetí, které umožňuje studentům vzlétnout do výšin lidskosti a hledat Boží souhlas skrze službu ostatním, může nabídnout mnoho. Zachraňuje vědu před materialismem, před tím stát se faktorem, který zraňuje stejně tak, jako je prospěšný – z materiální i spirituální perspektivy – zabrání, aby se věda stala smrtící zbraní. Takové pojetí nedovolí

– Einsteinovými slovy – aby náboženství zůstalo zmrzačené. Nedovolí ani, aby bylo přijímáno jako odtržené od rozumu, života a vědecké pravdy, ani jako fanatická instituce, která staví zdi mezi jedinci a národy.”⁹⁸⁹⁹

Pravý význam a hodnota vzdělávání

Vzdělávání učením a správným životem je službou, která se projevuje v Božím jméně *Rabb* (Ten, který dává poznání a trvání). Jejich naplněním můžeme dosáhnout úrovně skutečného lidství a stát se prospěšnými pro společnost.

Vzdělávání je nezbytné pro společnost i jednotlivce. Naše lidskost je úměrná čistotě našich citů. Budoucnost národa závisí na jeho mladé generaci. Kdokoli chce zabezpečit svou budoucnost, musí výchově dětí věnovat nejméně tolik energie, kolik věnuje ostatním otázkám. Národ, který se nestará o svou mládež, vystavuje ji cizím vlivům a narušuje její identitu, bude kulturně i politicky slabý.

Důvod, proč u dnešní generace vidíme tolik neřesti, je stejný jako důvod neschopnosti některých představitelů a problémů celé společnosti a leží v podmínkách doby před 25 lety.

I ti, kteří jsou zodpovědní za vzdělávání dnešních mladých lidí, budou zodpovědní za neřesti i ctnosti, které se objeví za 25 let. Ti, kteří chtějí předpovídat budoucnost národa, mohou dosáhnout přesných výsledků, zaměřili se na vzdělání a výchovu, kterých se dostává mladým lidem. Skutečný život je možný jen poznáním. Proto ti, kteří odmítají učit se i vyučovat, jako by byli mrtví, i když jsou naživu; byli jsme stvořeni, abychom se učili a dělili se o to, co jsme se naučili, s ostatními.

Schopnost činit správná rozhodnutí závisí na zdravé mysli a schopnosti zdravého myšlení. Věda a poznání mysl osvěcují a rozvíjejí. Proto se mysl, které je poznání odepřeno, nemůže správně rozhodovat, vždy bude vystavena klamům a ohrožena tím, že se vydá nesprávným směrem.

Jsme skutečnými lidmi, jen pokud se učíme, vyučujeme a inspirujeme ostatní. Je obtížné pohlížet na ty, kteří jsou lhostejní k učení, jako na skutečné lidi.

⁹⁸ GÜLEN, M.Fethullah 1981 a červencem 1982 v časopis *Sizinti*, článek: Který vzchází v Istanbulu.

⁹⁹ GÜLEN, M.Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 211-213

Otázkou je také, zda jsou lidmi ti, kteří jsou vzdělaní, ale neobnovují sebe samé, aby se stali příkladem ostatním. Postavení a hodnota nabyté poznáním a vědou jsou vyšší a trvalejší než ty dosažené jinými cestami.

Kvůli významu učení a vyučování je nezbytné, abychom poznali, co se učit a vyučovat, i kdy a jak je tak třeba činit. Přestože je vzdělání hodnotou samo o sobě, jeho účelem je učinit poznání průvodcem života a osvětlovat cestu ke zdokonalení člověka. Proto je každá znalost získaná pro sebe samou břemenem pro svého nositele a věda, která nesměřuje k vyšším cílům, klamem. Znalost získaná k legitimnímu účelu je ale pro svého nositele nevyčerpatelným zdrojem požehnání.

Ti, kteří takový zdroj mají, jsou vždy vyhledáváni jako prameny čerstvé vody, a mohou vést ostatní k dobru. Znalost omezená na prázdné teorie a útržky informací, které vyvolávají podezíravost v myslích a zatemňují srdce, jsou jako hromada odpadků, kolem kterých se zmítají zoufalé a zmatené duše.

Proto by měla věda usilovat o odkrytí povahy lidství a záhady stvoření. Jakékoli poznání, i poznání vědecké, je legitimní, pouze pokud vrhá světlo na tajemství lidské povahy a ozařuje temné oblasti bytí.¹⁰⁰¹⁰¹

Rodina, škola a prostředí

Lidé, kteří si chtějí být jisti svou budoucností, nemohou být lhostejní k tomu, jak jsou vzdělávány jejich děti. Rodina, škola, prostředí a masová média musejí spolupracovat, aby dosáhly požadovaných výsledků. Nesoulad mezi nimi vystaví mladé lidi protichůdným vlivům, které budou jen rozptylovat jejich energii. Následováním vzdělávací politiky, kterou přijalo dané společenství, by měla ke vzdělávání mladých lidí přispět především média. Školy musejí být tak dokonalé, jak je to jen možné, a to jak svým kurikulem, profesionálním i morálními standardy učitelů, tak svými fyzickými podmínkami. Rodiny musejí poskytovat nezbytné teplo, atmosféru, v níž mají děti vyrůstat.

V raných staletích islámu se všechny duše a srdce snažily pochopit, co žádá Pán nebes a země. Každý rozhovor, diskuse i dopis směřovaly k tomuto cíli.

¹⁰⁰ GÜLEN, M.Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 222-223.

¹⁰¹ Napsal Fethullah Gülen on 5. květen 2011 (Vzdělání od kolébky po hrob) .

Každý, kdo mohl, nasával pravé hodnoty a ducha z prostředí, které jej obklopovalo. Jako by vše kolem bylo učitelem, který připravuje mysl a duši člověka a rozvíjí jeho možnosti dosáhnout vysoké úrovně v islámské nauce.

První školou, v níž získáváme vzdělání a která musí být zdokonalena, je domov. Domov je životně důležitý pro zdravé generace a zdravý sociální systém. Tato odpovědnost pokračuje po celý život. Dojmy, které získáme ve své rodině, nemohou být později během života nahrazeny. Kontrola rodiny pokračuje ve škole dohledem nad přáteli, knihami nebo místy, které dítě navštěvuje. Rodiče musejí naplnit mysl dítěte znalostmi, než ji zaplní zbytečností, protože duše bez pravdy a poznání je polem, kde se může dařit zlým myšlenkám.

Děti však mohou doma získat dobré vzdělání, pouze funguje-li zdravě rodinný život. Zdravý rodinný život, který přispívá trvání národa i lidského pokolení jako celku, formuje i fungující manželství. Pokoj, štěstí a bezpečí doma vytvářejí vzájemnou shodu mezi manželi v myšlení, hodnotách i víře. Páry, které se rozhodnou pro manželství, se musejí navzájem dobře znát a zvážit čistotu svých citů, zdrženlivost, morálku a ctnost více než bohatství a fyzické kouzlo. Chování dětí zrcadlí atmosféru, v níž vyrůstaly. Nefunkční rodinný život se stále více odráží na duši dítěte a tak i na společnosti.

Starší členové rodiny musejí jednat s mladšími s láskou, mladší mají starším projevovat úctu. Rodiče by se měli milovat a respektovat a zacházet s dětmi s citem a s ohledy na jejich pocity. Ke každému dítěti musejí být spravedliví a nesmějí mezi nimi dělat rozdíly. Když rodiče podporují děti, aby rozvíjely své schopnosti a byly prospěšné sobě i společenství, stavějí silný pilíř svého národa. Pokud city svých dětí nekultivují, jako by mezi ostatní vypouštěli škorpióny.

Škola a učitel
Škola může být přirovnána k laboratoři, nabízí elixír, který předchází všem nemocem života. Ti, kteří mají znalost a moudrost nutnou k tomu tento elixír připravit a podat, jsou učitelé.

Škola je místem učení o tomto i příštím světě. Může vrhnout světlo na životně důležité myšlenky a události a umožnit studentům pochopit své lidské i přírodní okolí. Škola může také rychle otevřít cestu k odhalení významu věcí a událostí

a tak vést studenty k celosti myšlení. Ve své podstatě je škola místem modlitby a učitelé jsou svatými vůdci.

Učitelé sázejí a uchovávají čistá semena. Zabývají se dobrým a prospěšným, jsou průvodci dětí životem a všemi událostmi, které může přinést. Aby byla škola skutečnou institucí vzdělávání, musejí být studenti provázeni ideálem, láskou ke svému jazyku a znalostí toho, jak jej nejefektivněji používat; musejí mít dobré morální a stálé lidské hodnoty. Jejich sociální identita musí být vystavěna na těchto základech.

Vzdělávání se liší od vyučování. Řada lidí může učit, jen nemnozí dokáží vzdělávat. Společenství se skládají i z jednotlivců prostých vyšších ideálů, dobrých způsobů a lidských hodnot, kteří jsou neomalení a neznají loajalitu přátelství nebo výdrž nepřátelství. Ti, již věří těmto lidem, budou vždy zklamáni, ti, kteří na nich závisejí, zůstanou dříve nebo později bez opory. Nejlepší cestou, jak si osvojit tyto hodnoty, je přitom důkladné náboženské vzdělávání.

Přežití společenství závisí na ideálech a dobrých morálních hodnotách stejně jako na schopnosti dosáhnout nezbytné úrovně vědeckého a technologického pokroku. Proto by měly být vyučovány obchod a řemesla, a to nejpozději na úrovni základních škol. Dobrá škola není jen budova, kde jsou předávány teoretické informace, ale instituce, kde se studenti připravují na život.

Ve vzdělávání má obrovský význam trpělivost. Vzdělávání lidí je nejposvátnější, ale také nejobtížnější úkol v životě. Na to, aby mohli dosáhnout požadovaného výsledku, nemohou být učitelé jen dobrým osobním příkladem, musejí být také dost trpěliví. Musejí znát dobře své studenty, obracet se k jejich myslím i srdcím, duchu i citům. Nejlepší cestou vzdělávání lidí je projevit zvláštní zájem o každého jednotlivce, nezapomínat, že každý je unikátním světem.

Škola poskytuje svým žákům možnost stálého poznávání, a mluví k nim, i když je ticho. Zdá, že se škola zabývá jen jednou fází života, ve skutečnosti však dominuje všem obdobím a událostem. Po zbytek svého života opakují žáci to, co se naučili ve škole, a tato zkušenost je stále ovlivňuje. Učitelé by měli vědět, jak nalézt cestu k srdci studentů, a dokázat na ně přenést čistotu své mysli a prizma svého srdce. Dobrá lekce je ta, která žákům neposkytne jen užitečné informace nebo dovednosti; měla by je pozvednout k přítomnosti neznámého.

To studentům umožňuje získat pronikavé vize skutečnosti věcí a každou událost vidět jako znamení neviděného světa.¹⁰²¹⁰³

Služba lidstvu skrze vzdělání

Díky prudkému vývoji v dopravě a komunikaci se stal svět globální vesnicí. Jednotlivé národy se staly sousedy od vedle. Musíme však mít na paměti, že v takovém světě může být existence národů zajištěna jen ochranou specifických charakteristik každého z nich. V mozaice národů a zemí ti, kteří nedokáží ochránit svou jedinečnost, zmizí. Naší charakteristikou, stejně jako charakteristikou jiných národů, je náboženství, jazyk, historie a vlast. V básni Místa bez volání k modlitbě s obrovským emocionálním nábojem vyjádřil slavný turecký básník a spisovatel Yahya Kemal^[1], jak naše kultura a civilizace, které vycházejí z islámu a střední Asie, utvářely po staletí Anatólii, Evropu, a dokonce i Afriku.

Všichni lidé se navzájem potřebují. A jak jsme řekli výše, lidstvu musíme více dávat, než od něj brát. Dobrovolné a nevládní organizace vytvořily společnosti a nadace, které entuziasticky pomáhají ostatním ve jménu islámu. Široké přijetí vzdělávacích institucí, které se rozšířilo po celém světě, navzdory finančním těžkostem, a fakt, že za krátký čas konkurují a často dokonce porázejí své západní kolegy, je důkazem, že to, co tvrdíme, není možné popírat.

V minulých staletích ale turecký lid nahromadil mnoho problémů. V jejich základu leží naše mylná koncentrace na vnějšek islámu a opomíjení jeho vnitřních klenotů. Později jsme začali napodobovat ostatní a nabyli dojmu, že se ocitáme v konfliktu mezi islámem a pozitivistickou vědou. K tomuto závěru jsme dospěli, přestože věda není ničím jiným než objevováním zákonů, vůle i moci Boží. Toto opomíjení vedlo k despotismu znalostí, myšlení a byrokracie; beznaději, kvůli níž byl narušen řád způsobem, který se dotkl všech jedinců a institucí; ke zmatku v naší práci a ztrátě zájmu o její sdílení.

Našimi třemi nejhoršími nepřáteli jsou nevzdělanost, chudoba a vnitřní schizma. Bojovat proti nim mohou znalost, práce a sjednocení. A protože nejvážnějším

¹⁰² Napsal Fethullah Gülen 5. květen 2011 (Vzdělání od kolébky po hrob)

¹⁰³ GÜLEN, M.Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 224-226.

problémem je nevzdělanost, musíme proti ní postavit vzdělávání, které bylo vždy nejvýznamnější cestou služby našemu lidu. Dnes, kdy žijeme v globální vesnici, je nejlepší cestou, jak sloužit lidstvu a vytvořit dialog mezi různými civilizacemi.

Vzdělávání je ale úkolem každého člověka, byli jsme na svět posláni, abychom se učili a skrze učení se zdokonalovali. Bediüzzaman upozornil na možná řešení pro budoucnost, když řekl: „Starý stav věcí je neudržitelný. Potřebujeme nový nebo zničení starého.“ Jeho prohlášení, že s křesťany bychom neměli hovořit o tom, co budí vzájemné rozpory, otevřelo cestu k dialogu s příslušníky jiných náboženství. Mawláná Džaláluddín Rúmí řekl: „I když jednou nohou spočívám ve středu, druhou mohu jako kompas procházet^[2] oblastmi sedmdesáti dvou národů.“

Načrtl tak široký kruh, který obsáhne všechny věřící. Bediüzzaman předpokládal, že dny brutální síly skončily, a řekl: „Vítězství dosahují civilizovaní lidé přesvědčováním.“^[3] Poukázal tak na dialog, přesvědčování a diskusi, které jsou založené na poznání, a nezbytné pro ty z nás, kteří se snaží náboženství sloužit. Tvrdím, že v budoucnosti se lidstvo obrátí k poznání a vědě, že v budoucnu bude vládnout rozum, podpořil poznávání i dialog. Ponecháme-li politiku a přímé zapojení do ní stranou, naznačil základní linie skutečné služby náboženství a národu v současnosti i budoucnosti.

Ve světle takových principů podporuji, aby lidé sloužili Zemi i lidstvu skrze vzdělávání. Vyzývám je k pomoci státu vzdělávat ostatní, rozvíjet je skrze otevírání škol. Proti ignoranci lze bojovat vzděláváním, proti chudobě prací, proti vnitřnímu schizmatu a separatismu skrze jednotu, dialog a toleranci. Řešení každého problému v tomto světě závisí na lidských bytostech a vzdělání je ten nejefektivnější nástroj, bez ohledu na to, zda je společenský a politický systém paralyzován, nebo pracuje jako hodinový stroj.¹⁰⁴¹⁰⁵

¹⁰⁴ Napsal Fethullah Gülen 5. květen 2011 (Vzdělání od kolébky po hrob)

¹⁰⁵ GÜLEN, M.Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 215-217

Školy

Potom, co vláda umožnila otevírání soukromých škol, rozhodla se řada lidí dobrovolně věnovat své úspory službě státu, aby z tohoto světa neodešli v lehkomyšlnosti. Učinili tak s nadšením, které běžně patří k víře.

Přestože jsem tyto snahy podpořil, neznám ani společnosti, které tyto školy zakládaly, nevím, kde leží. Toto téma jsem sledoval jen v tisku díky sérii článků, které napsali novináři jako Ali Bayramoğlu, Şahin Alpay a Altıgan Bayar. Školy měly vzniknout téměř ve všech zemích, s výjimkou těch, jako je Írán, kde nezískaly povolení. Byly otevřeny na místech od Ázerbajdžánu až po Filipíny, od Petěrburgu po Moskvu, s pomocí našich židovských spoluobčanů a prominentního obchodníka Üzeyira Gariha i v Jakutsku.

Spisovatelé a myslitelé, kteří školy navštívili, potvrzují, že jsou financovány dobrovolnými organizacemi v Turecku. Ve většině či ve všech případech jsou důležitou součástí financování poplatky studentů. Je-li to nutné, nabízejí místní úřady významnou pomoc poskytnutím pozemku, budov či ředitelů a učitelů. Učitelé, kteří jsou odhodláni sloužit své zemi, národu a lidstvu, kteří našli smysl svého života ve službě ostatním, pracují nadšeně i za nízké mzdy.

Představitelé ministerstva zahraničních věcí se zpočátku zdráhali poskytnout podporu, protože zcela nechápali, o co jde. Dnes však většina z nich školy podporuje. Svou podporu projevíli návštěvou škol také poslední dva prezidenti, Turgut Özal a Süleyman Demirel, i bývalý předseda parlamentu Mustafa Kalemli a bývalý ministr zahraničních věcí Hikmet Çetin.

Místní úřady jsou si vědomy sekularismu škol stejně, možná dokonce více než vláda turecká. To v duchu pozorování Aliho Bayramoğlu, který tvrdí, že tyto země nemají o těchto školách nejmenší pochybnosti, popsali i jiní osvícení novináři Şahin Alpay, Altıgan Bayar a mnoho dalších. Během slavnosti při otevírání školy v Moskvě prohlásil představitel národního ministerstva školství: „V nedávné historii Ruska jsou dvě významné události. Jednou je Gagarinova cesta do nebe, druhou otevření turecké školy.“

Pro některé se svět skládá z několika dní v pozemském příbytku strávených naplňováním potřeb ega. Jiní lidé mají jiný pohled a životu dávají jiný význam.

Pro mne se tento život skládá z několika nádechů na cestě, která začíná ve světě ducha a pokračuje věčně v nebi nebo, Bůh nedopustí, v pekle.

Tento život je velmi důležitý, protože utváří život ve světě příštím. Měli bychom ho proto strávit na cestách, které umožní získat Boží souhlas a věčný život v ráji. Tato cesta prochází kolem nevyhnutelné dimenze služby Bohu tím, že budeme sloužit v první řadě našim rodinám, příbuzným a sousedům, potom své zemi a národu i lidstvu a všemu bytí. Tato služba je naše právo, prokázat ji ostatním naše povinnost^{106, 107}.

Vzdělání od kolébky po hrob

Hlavním úkolem a účelem lidského života je hledat porozumění. Snaha o jejich naplnění, vzdělávání, je procesem zdokonalování, kterého dosahujeme ve spirituální, intelektuální i fyzické dimenzi svého bytí, procesem dosahování úrovně vymezené člověku jako dokonalý vzor stvoření. Při narození, na úsvitu pozemské fáze naší cesty ze světa ducha do světa věčnosti, jsme zcela neschopní a dokonale odkázaní na ostatní. Většina zvířat se rodí, jako by byla již vyspělá nebo předem zdokonalená. Během několika hodin, dní nebo měsíců se naučí vše nutné pro své přežití, vztahy se svým prostředím nebo jinými bytostmi. Například vrabci nebo včely získají všechny fyzické a sociální dovednosti, které potřebují, během dvaceti dní; abychom dosáhli srovnatelného vývoje, potřebujeme my nejméně dvacet let.

Rodíme se bezmocní a neznalí zákonů života a musíme se pláčem domáhat pomoci ostatních. Teprve po roce se dokážeme postavit na vlastní nohy a začít chodit. Když je nám patnáct, čeká se, že pochopíme rozdíl mezi dobrem a zlem, prospěšným a nebezpečným. Dosáhnout intelektuální a spirituální dokonalosti však bude trvat celý život. Hlavním úkolem našeho života je ale dosáhnout dokonalosti a čistoty myšlení, vnímání a víry. Plněním naší služby Stvořiteli, Dárci a Ochránci, pronikáním k tajemství stvoření naším potenciálem a schopnostmi se snažíme dosáhnout úrovně pravé lidskosti a stát se hodnými požehnaného, věčného života v jiném, povzneseném světě.

¹⁰⁶ Napsal Fethullah Gülen 5. květen 2011 (Vzdělání od kolébky po hrob)

¹⁰⁷ GÜLEN, M. Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tugra Books, 2011, s. 217-219

Naše lidskost je přímo úměrná čistotě našich emocí. I když se ti, kteří jsou naplněni negativními pocity, a ti, jejichž duše ovlivnil egoismus, jeví jako lidé, je zpochybnitelné, zda lidmi skutečně jsou. Každý dokáže zdokonalovat své tělo, ale jen nemnozí mohou vzdělávat svou mysl a své city. Jedno produkuje silné tělo, druhé spirituálního člověka.

Naše vrozené schopnosti a vzdělávání

Od časů Ibn Miskawajha^[1] byly lidské schopnosti nebo sklony rozdělovány do tří kategorií, jimiž jsou rozum, hněv a touha. Rozum zahrnuje naši schopnost vnímání, představivosti, počítání, paměti nebo učení. Hněv pokrývá naši schopnost sebeobrany, která je podle islámského práva nezbytná k ochraně víry, náboženství, čistoty a vlastnictví, života a rodiny a dalších posvátných hodnot. Touha je název pro hnací sílu naší animální touhy:

Je okrášlena pro lidi láska vášnivá k ženám, k synům, k nahromaděným kintárům zlata a stříbra, k čistokrevným koním, ke stádům i k polím obdělaným. To vše je však jen užívání života pozemského, zatímco u Boha je útočiště nejkrásnější.

(súra Rod 'Imránův, 3:14)

Podobné sklony mají i jiná stvoření. Touha, intelligence nebo odhodlání ochraňovat svůj život a území, jsou však u jiných bytostí, na rozdíl od člověka, omezeny. Každý z nás je obdařen svobodnou vůlí a z ní vyplývající povinností kontrolovat svou sílu. Tento boj o disciplínu určuje naši lidskost. Ve vzájemných kombinacích a za různých okolností jsou ale naše možnosti často vyjadřovány žárlivostí, nenávisť, nepřátelstvím, pokrytectvím nebo okázalostí. I ty musíme mít pod kontrolou.

Lidé nejsou jen tělem a myslí. Každý z nás má i ducha, který musí být uspokojen. Bez tohoto nenalezneme skutečné štěstí nebo dokonalost. Duchovní uspokojení je možné jen skrze poznání Boha a víru v Něj. Jsme-li uvězněni ve fyzickém světě, může být pro naše vlastní fyzické bytí, čas a prostor jako žalář. Z tohoto vězení můžeme uniknout vírou a pravidelnou modlitbou, vyvarováním se krajnostem při využívání našich schopností a síly.

Nesmíme se snažit zničit své touhy, ale používat svobodnou vůli k jejich očistě a směřování ke ctnosti. Neočekává se od nás, že žádost eliminujeme, ale že ji

budeme uspokojovat správně. Štěstí leží v podřízení naší žádosti správným hranicím mravnosti a zdrženlivosti, nikoli zhýralosti.

Stejně tak žárlivost může být směřována k soutěžení bez zášti, které nás inspiruje k tomu srovnávat se s těmi, již vynikají dobrotou a správnými činy. Dokážeme-li kontrolovat svůj rozum, můžeme dosáhnout poznání a moudrosti. Očista a kontrola hněvu přináší odvahu a trpělivost, kontrola naší vášně a touhy vede ke zdrženlivosti.

Je-li ctnost středem kruhu a jakýkoli pohyb směrem od něj neřestí, narůstá neřest tím víc, čím dál jsme od středu vzdáleni. Proti každé ctnosti tak stojí nevyčísitelné množství možných prohřešků, protože střed kruhu je pouze jeden, ale množství bodů kolem něj nekonečné. Je už nepodstatné, kterým směrem se náš pohyb vychýlí, vzdálení se od středu, v jakémkoli směru, je neřest.

S každou morální ctností jsou spojeny dva extrémy: nedokonalost a přehánění. Dva extrémy spojené s moudrostí jsou hloupost a vychytralost. Pro odvahu existují extrémy bojácnosti a nerozvážnosti, pro zdrženlivost nekontrolovatelná touha a letargie. Zdokonalování člověka, nejvyšší účel našeho bytí, spočívá v udržování rovnováhy a umírněnosti mezi dvěma extrémy, které patří ke každé ctnosti. Abú Tálíb^[2] měl říci:

Bůh vybavil anděly intelektem bez touhy, vášně nebo hněvu, zvířata vybavil hněvem a touhou bez intelektu. Lidstvo pozvedl tím, že mu svěřil všechny tyto vlastnosti. A tak může-li intelekt člověka ovládnout jeho touhu a prudkost, povznáší se člověk nad anděly, protože svého postavení dosahuje navzdory překážkám, které andělé neznají.

Společenství je možné pozvednout jen pozvednutím mladých generací, nikoli potřením těch, kteří se vydali po špatné cestě. Dokud se semena víry, tradice a historického vědomí nerozšíří po celé zemi, bude se nové zlo objevovat a růst všude tam, odkud už bylo vykořeněno.¹⁰⁸¹⁰⁹

¹⁰⁸ Napsal Fethullah Gülen 5. květen 2011 (Vzdělání od kolébky po hrob)

¹⁰⁹ GÜLEN, M.Fethullah, *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011, s. 220-222

6 NEW YORK TIMES - Plné znění rozhovoru Briana Knowltona s Fethullahem Gülenem

Témata dotčená v rozhovoru zahrnují život ve Spojených státech, náboženský madras a světské školy, vztahy Fethullaha Gülena se současnou tureckou vládou, myšlenky o právu šarija, hodnoty Gülenova hnutí, role Turecka jako modelu pro ostatní islámské země, ženy ve společnosti, demokracie a islám... (madras: starší typ školy zaměřené převážně na výuku islámu a základy přírodních věd)

Turecký občan šíří posláni lásky a soužití z USA

Fethullah Gülen je jméno, které světová média objevila teprve nedávno. On a rozsáhlá síť vzdělávání po celém světě, které sympatizuje s jeho myšlenkami, si získala pozornost západních intelektuálů převážně proto, že byl zřen jako antiteze radikálního islámu. Přestože Gülen nemá dialektický pohled na historii a nechce být označován jako "anti" k žádnému postoji.

Fethullah Gülen, turecký pedagog a duchovní vůdce, žije ve vesnickém útočisti u malého města Saylorsburgu v Pennsylvanii, od roku 1998. Na tomto místě se dříve v tomto roce konal rozsáhlý rozhovor vedený Brianem Knowltonem z International Herald Tribune. Následující text je založen jak na rozhovoru a otázkách předložených dříve panu Gülenovi, tak odpovědích přeložených z turečtiny jeho asistenty. Společně vytvořily základ článku pana Knowltona, který se objevil jak v International Herald Tribune, tak na internetových stránkách The New York Times.

Brian Knowlton: Pane Gülene, ačkoli jste vlivným občanem Turecka, zůstáváte ve Spojených státech, dokonce i po nástupu pravděpodobně přátelské vlády v Turecku.

Je to hlavně ze zdravotních důvodů?

Fethullah Gülen:

Nejprve musím sdělit, že jsem vždy byl stejně blízký představitelům všech politických stran a vždy jsem sdílel své myšlenky, které jsem považoval za přínosné, s každým.

Podporoval jsem ty, kteří respektují naše hodnoty a kteří věnují pozornost podstatě srdce a ducha a současně mají pochopení i pro světské a věcné touhy lidských bytostí. A to nezávisle na jakékoli straně jsou. Proto nelze říci, že jedna strana je "blíže" a jiná "dále". Stojím ve stejné vzdálenosti ke všem. Ve stejném duchu, když se stal incident panu Denizovi Baykalovi, nezapomněl jsem vyjádřit mu svoji soustrast.

Co se týká mého života v Americe, přišel jsem sem v roce 1997 kvůli svému zdravotnímu stavu a jakmile zde byla stanovena moje diagnóza a byl jsem ošetřen zdejšími lékaři, vrátil jsem se do Turecka. V roce 1999 jsem se musel vrátit to USA kvůli další léčbě. Později jsem zjistil, že tato země, zvláště oblast, kde žiji, je klidnější a tišší ve srovnání s Tureckem. Dal jsem přednost zůstat tady, protože jsem to shledal klidnějším a myslel jsem, že bude výhodnější zůstat v péči lékařů, kteří se o mě starají.

Kromě toho, jsem doufal, že v USA nebudu rušen nebo vystaven nebezpečí ze strany těch, kdo jsou nositeli radikální ideologie v Turecku, Afghánistánu, Pákistánu nebo dalších zemích. Jsem host Ameriky a jakákoli taková událost by se především dotkla dobrého jména Ameriky. Vždy jsem byl nositelem myšlenky, že Amerika by nikdy nedovolila, aby někdo vztáhl ruku na něčí život, protože by to chápala jako osobní útok na její dobré jméno a čest.

A z tohoto pohledu, ve srovnání s jinými místy, se cítím nejbezpečněji tady. I když jsem byl dokonce pozván usídlit se v jiných zemích, rozhodl jsem se neopustit tuto zemi, kde žiji v míru, zvláště tuto oblast, kde jsem našel takový klid.

Brian Knowlton:

Kritizoval jste náboženský madras, ale také světské státní školy v Turecku, což vedlo k vytvoření alternativních, Gülenem inspirovaných škol. Kde, podle vašeho názoru, se madrasy a státní školy mílí a jak to Gülenovy školy napraví?

Fethullah Gülen:

S veškerým respektem, nenazýváme je "Gülenovy školy", ale raději soukromými školami založenými dobrovolnými organizacemi služby. A budme si vědomi toho, že v těchto školách, ať jsou kdekoli, se vyučuje podle oficiálních standardních školních osnov té které země.

Můžeme říci, že je zde touha a pátrání po světě, kde by byl mír a klid, a že tato touha stojí za vším nadšením, které pro oblast vzdělávání cítíme. Po mnoho let, ať už z kazatelen mešit, přednáškových síní, nebo v mých písemných pracích - vyjadřoval jsem, že bychom měli vychovávat generaci naplněnou láskou a respektem ke všemu, generaci otevřenou míru a soužití s druhými. Povzbuzoval jsem každého, kdo si cenil mé myšlenky, aby zakládal vzdělávací instituce. Každému jsem říkal, že míru a harmonie v naší zemi a na celém světě dosáhneme pouze výchovou generací, které čtou, přemýšlejí a milují lidské bytosti a otevřeně sdílejí svoje vědomosti ve službě lidstvu.

Jedna věc tuto myšlenku podpořila a aktivovala toto úsilí. Před mnoha lety jsem četl knihu od Bertranda Russella, když mě jedna pasáž zaujala. Když byl dotázán, co by se stalo, pokud by došlo ke třetí světové válce, Bertrand Russell odpověděl, že zavraždění by byli dáni do hrobu a vrahové do intenzivní péče.

To je ve skutečnosti velmi starý citát, ale pravda tohoto citátu se stává zřejmá, pokud zvážíme všechny ty atomové a vodíkové bomby a jaderné zbraně, které existují, a možnost použití těchto zbraní mnoha národy v boji proti sobě. Naneštěstí, zdá se téměř nemožné vzít lidem tyto zbraně z rukou. A jestliže jednou budou použity, nebude možné uchránit se před jejich smrtelnými účinky.

Dokonce organizace jako Spojené národy se jen stěží mohou vypořádat s těmito druhy problémů. Zeptal jsem se tedy sám sebe: "Pokud můžeme motivovat lidi moudrostí dialogu, vzájemným respektem a vzájemných pochopením, a pokud je můžeme shromáždit kolem univerzálních hodnot a dokážeme z toho vytvořit platformu - mohlo by to zabránit takové katastrofální budoucnosti, která by postihla lidstvo?"

Tento druh myšlenek mě vedl k postoji, který mě přiblížil k vyvíjení pedagogických aktivit. Pokračoval jsem ve vštěpování tohoto postoje ostatním při každé možné příležitosti a povzbuzoval je směrem ke vzdělávání. Lidé, kteří věřili v důležitost a racionálnost tohoto postoje, otevřeli na různých místech po světě mnoho škol. A stále tím směrem pokračují, protože mají stejné chápání, vášně a nadšení. Co se týká madrasů a světských škol, v posledním období se madrasy uzavřely před duchovním aspektem islámu - mystice a sufismu - a rovněž se uzavřely před konstruktivními vědními obory.

Po čase cokoli jiného než určitá náboženská studia bylo z madrasů vyloučeno. Nebyl respektován výklad Koránu, univerzální knihy, a princip, že tato kniha má být pilířem takovým vědám, jako je fyzika, astronomie a matematika.

Přede mnou lidé jako Muallim Cevdet poukazovali na tyto slabiny madrasů. Madrasy nemohly stvořit talent schopný reagovat na výzvy technologie a vědeckého myšlení. Stejným způsobem se moderní školy nemohou zbavit předsudků vytvořených modernistickými ideologiemi. Nebyly schopny zhodnotit myšlenku vytvořenou madrasy. Světské školy zanedbaly duchovní život lidí. Chyběla jim hloubka ideí a postojů, čistota myšlenek, bohatství kultury. Staly se podobnými továrnám razícím výrobky pro globální trh.

Mohly by takzvané Gülenovy školy, které jsou skutečnými školami pro lid, oslovit tento problém? O tom se lze vždy přít. Avšak za takové situace bychom se měli podívat na záměr. Jestliže na začátku, od prvních iniciativ otevřít školy, chtěly sloučit světlo srdce a mysli a jednaly prostřednictvím tohoto záměru, měli

byste hodnotit spíše záměr než skutečný úspěch. Protože, v souladu s naší vírou, Bůh ocení a bude jednat s lidmi podle jejich záměrů.

A možná můžeme zmínit několik věcí, které odlišují tyto školy od ostatních.

Zaprvé vidíme, že zvláště v rámci hnutí zrozených v moderní době politické, filozofické a sociální ideologie mají tendenci jít do extrémů. Jsou buď jedním nebo druhým extrémem spektra. Dokonce i na poli pedagogiky, v jakékoli době, se mohou zrodit dvě protichůdná hnutí a tato hnutí nemohou uniknout přitažlivosti a vlivu ideologické a politické polarizace.

V těchto školách, které jste zmínil, nejdou do extrémů a nejsou polarizováni. Udrží vzdělávání jako jádro, cení si všeobecnou pravdu a tyto dvě věci udržují na prvním místě.

Zadruhé, udržují vzdělávání jádrem své činnosti a považují ho za nejdůležitější prvek lidské existence a to pouze díky tomu, že nepoužívají vzdělávání jako zbraň ideologické, politické nebo náboženské polarizace. A také, jelikož se zaměřují na obecné základy lidskosti, jsou tyto školy velice dobře přijímány různými vírami, rasami v každé zemi v různých částech světa.

Zatřetí, dokonce i když by k tomuto existovaly různé filozofické názory, etika a dobré chování jsou tím, co definuje jádro lidského charakteru. Lidé pracující v těchto školách, z boží milosti, se snaží vycházet z těchto etických hodnot jak nejvíce mohou.

Doufejme, že tyto ctnosti se stanou jejich charakterovými vlastnostmi. A tyto oddané duše - pokud nahlíží na výuku ne jako na způsob vydělávání si na živobytí, ale považují ji za čestnou a nejdůležitější službu, způsob získání si svolení božího, moudrost a formu modlitby - jsou schopny pracovat s naprostou nezištností. A tak učitelé, studenti, zaměstnanci - kohokoli se to týká - se spojují do jednoho prostřednictvím výuky. A na tom samozřejmě záleží.

Brian Knowlton:

Abychom to vyjasnili, demokracie a islám jsou podle vašeho názoru slučitelné?

Fethullah Gülen:

Klíčem je dovolit - ne pouze dovolit, ale umožnit - každému jeho víru, ať židovskou, křesťanskou nebo islámskou. A demokratická společnost by měla každému dovolit žít podle jeho vůle. Demokracie je systém, který toto dělá pravděpodobně nejlépe.

Brian Knowlton:

Jaké je pro vás náležité místo pro ženu ve společnosti a jaké druhé role mají v rámci hnutí spojovaného s vaším jménem?

Fethullah Gülen:

V islámu neexistuje nic, co by kladlo limity v životě ženy nebo omezovalo její oblast činnosti. Konkrétní případy, které se dnes zdají jako negativní by měly být hodnoceny se zřetelem na zvláštní okolnosti, za kterých se udály. Navíc by se nemělo zapomínat, že v některých společnostech a oblastech zůstávají zachována před-islámská pravidla a tradice dokonce i poté, co přijaly islám. Není vhodné přisuzovat tato pravidla a tradice islámu.

Role ženy ve světě není omezena na práci v domácnosti a výchovu dětí. Ve skutečnosti má odpovědnost provádět všechny jí náležející úkoly v každé sféře společnosti za předpokladu, že tato činnost vyhovuje náboženskému vnímání a není v rozporu s její vlastní povahou (fitra).

Avšak naneštěstí byla tato skutečnost v průběhu času ignorována dokonce i mezi muslimy a místo toho hrubost a necitlivost zničily přirozený systém založený na představě muže a ženy vzájemně si pomáhajících a sdílejících společný život. Následkem toho byl zničen řád rodiny i společnosti. Tendence různých národů/komunit považovat a představovat své tradice a kulturní charakteristiku jako hlavní zásady islámu a jejich výklad islámu ve stejném

duchu vedly k dalšímu násilí na právech žen, v některých případech k úplné izolaci žen ve společnosti.

Nicméně, výše uvedené praktiky používané ve společnosti se postupně mění. Doufám, že v tomto směru dojde k významnému pokroku z krátkodobého i dlouhodobého hlediska.

Předpokládám, že ženy pracující v hnutí, které se vašimi vlastními slovy nazývá Gülenovo, si jistě uvědomují, kde stojí, a domnívám se, že se snaží plnit svá poslání s péčí. Ony také zastávají důležité funkce ve službě lidstvu. Stejně jako muži i ony využívají každou příležitost a dávají dobrý příklad ostatním prostřednictvím svého přístupu a chování. Když je potřeba i ony se vydají do každého koutu světa, aby se staly učitelkami a šly příkladem.¹¹⁰

¹¹⁰ NEW YORK TIMES - Plné znění rozhovoru Briana Knowltona s Fethullahem Gulenem
http://www.nytimes.com/2010/06/12/us/12iht-gulen.html?pagewanted=all&_r=0

7 Závěr

Události několika posledních let zdůraznily naléhavou potřebu dialogu mezi věřícími. Musíme se neustále učit porozumět světům odlišných náboženských kultur, úctě a náboženské toleranci. Důsledky vzájemného nepochopení by mohly být tragické pro celé lidstvo.

Fethullah Muhammad Gülen je významným představitelem mezináboženského dialogu už více než třicet let. Věřící, že "dialog je součástí povinnosti muslimů učinit svět pokojnějším a bezpečnějším místem". V období, kdy lidstvo potřebuje duchovní vůdce, nalézáme takovou osobnost právě v něm. Gülen strávil svůj život kritikou i povzbuzováním muslimů a lidstva jako celku. Inspiroval masivní občanské hnutí, které od šedesátých let roste v dalších a dalších dimenzích společenského života. Fethullah Gülen jako sufijský islámský intelektuál a učenec inspiroval miliony muslimů i nemuslimů ke službě lidstvu.

Během svého života byl silně ovlivněn myšlenkami mnoha muslimských učenců jako byli Said Nursi, Mavlana, Jalaladdin Rumi, Abu Hanifa, Imam, Rabbani, Yunus Emre a další. Po celý svůj život F.Gülen propaguje a podporuje myšlenky demokracie, vědy, dialogu a nenásilí, myšlenky upřímnosti, hluboké oddanosti a lásky ke stvoření.

V první kapitole jsem se snažil představit osobnost F.Gülena, jeho hlavní názory a široké aktivity týkající se mezináboženského a mezikulturního dialogu. Dále zde prezentuji Gülenovo hnutí - vznik, vývoj a mezinárodní rozšíření, rovněž jeho principy, iniciativy a hodnoty i získávání financí. Následně zde zminuji významné postoje F.Gülena k otázkám státu, demokracie, sekularizmu, ke členství Turecka v Evropské unii, k úloze žen ve společnosti. Dále jeho postoje ke kurdské a alevské otázce.

V této kapitole se zabývám také dějinami vzdělávacích projektů Gülenova hnutí a rovněž zminuji rozhovor s Jill Irvine o turecké integraci v Německu. Tento článek jsem vybral záměrně proto, že Německo je velmi důležitou zemí v centrální Evropě, kde žije kolem 5 milionu Turků.

V druhé kapitole jsem srovnával myšlenky a názory Immanuela Kanta a F.Gülena o nezcizitelné lidské hodnotě i o morální důstojnosti.

Ve třetí kapitole jsem zkoumal názory a úvahy o svobodě myšlení, vyjadřování o ideálu svobody Johna Stuarta Milla a pokusil jsem se srovnávat s názory a úvaha F.Gülena.

Dále zde prezentuji sufismus jako životní styl. V této kapitole se také snažím vysvětlit, proč nemůže být skutečný muslim spojován s teroristickými útoky, zamýšlím se nad otázkou Džihádu v islámu, nad poselstvím lásky, tolerance, odpouštění v rámci islámu i nad respektem k lidstvu.

Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na důležitost vzdělání z pohledu Gülena, Konfucia Platona, vzdělání je obecný základ všech snah o rozvinutí plné nebo ideální lidskosti. Konfucius, Platon i Gülen se shodují v tom, že bez prvku vzdělávání se konstrukce celého systému společnosti musí zhroutit.

Podle nich je pevné a správně vedené vzdělávání základním kamenem rozvoje nejvyšších lidských ideálů. Kdo o ně usiluje, bez ohledu na jeho původ. Bez vzdělání společnost prostě nefunguje. Skutečný lidský rozvoj a pokrok je možný pouze se vzděláváním.

F.Gülen zpřístupnil studium na univerzitách pro všechny děti. Do té doby to byly výhradně děti z bohatých rodin, které měly možnosti studovat.

V páté kapitole přináším rozhovor Briana Knowltona s Fethullahem Gülenem v NewYork Times.

Témata v tomto rozhovoru zahrnují život ve spojených státech, náboženský madras i školy světské. Dále jsou zde prezentovány vztahy F.Gülena se současnou tureckou vládou, myšlenky o právu šaríja, hodnoty Gülenova hnutí, role Turecka jako modelu pro ostatní islámské země, myšlenky o úloze ženy ve společnosti, o demokracii a islámu.

Velikost a efektivita Gülenova hnutí během posledních třiceti let exponenciálně rostla. V současné době zahrnuje stovky moderních škol, několik univerzit uvnitř i za hranicemi Turecka, síť sdělovacích prostředků (dvě národní televize, týdeník a přední deník), obchodní organizace. Vyrostlo nikoli jako politické hnutí, ale jako hnutí sociální a spirituální.

Jako unikátní sociální reformátor představil F.Gülen nový styl vzdělávání, který integruje vědecké poznání s duchovními hodnotami. Věří, že skutečným cílem národů je obnova "civilizace" jednotlivců a společnosti skrze morální činy.

V roce 2008 se umístil Fethullah Gülen na prvním místě v anketě o nejvýznamnější intelektuály současnosti, pořádané americkým časopisem Foreign Policy. Jeho hlavním životním krédem je “ žít, aby ostatní mohli žít lépe “.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ČESKÉ MONOGRAFIE

KANT Immanuel, *Základy metafyziky mravů* et al. Svoboda, 1990

MILL, John Stuart, *O svobodě*. 1859

PLATÓN. *Ústava*. Překlad František Novotný 2005

ZAHRANIČNÍ MONOGRAFIE

- 1 GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011.
- 2 GÜLEN, M.Fethullah. *Toward a Global Civilization of Love and tolerance*. 1 st ed. New Jersey : Tughra Books, 2011.
- 3 EBAUGH, Helen Rose, *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*. 1 st ed. SpringerDordrecht Heidelberg London New York, 2010. ISBN 978-1-4020-9893-2
- 4 CARROLL Jill, *Dialogue of Civilizations*. 1 st ed. Clifton: Tughra Books, 2010.18 ISBN 978-1-59784-477-2
- 5 GÜLEN, M.Fethullah, *Pearls of Wisdom*, 1 st ed. New Jersey : The Light, Inc, 2000.
- 6 MILL, John Stuart, *Utilitarianism*. Ontario : Batoche Books, 2001.
- 7 GÜLEN, M.Fethullah, *Turkish Daily News* Článek byl 19.září 2001 v deníku
- 8 GÜLEN, M.Fethullah, *Essays, Perspectives, Opinions*, 1 st ed. Istanbul : Published byThe Light, 2004
- 9 GÜLEN, M.Fethullah 1981 a červenem 1982 v časopis Sizinti, článek: Který vzchází v Istanbulu.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- 1 NEW YORK TIMES - *Plné znění rozhovoru Briana Knowltona s Fethullahem Gulenem* http://www.nytimes.com/2010/06/12/us/12iht-gulen.html?pagewanted=all&_r=0
- 2 <http://hizmetmovement.blogspot.cz/p/what-is-gulen-movement.html> (Dr. Alp Y. Aslandoğan, *President of Alliance for Shared Values* - June 17, 2009)
- 3 <http://fgulen.com/cz/vstric-globalni-civilizaci-lasky-a-tolerance/vzdelani/24139-vzdelani-od-kolebky-po-hrob> (Fethullah Gülen 5. květen 2011 : *Vzdělání od kolébky po hrob*)

OSTATNÍ ZDROJE

- 1 KHAN, M. Muhsin, *Sahih Bukhari, 1 st ed. 2009 ISBN 0910112346244624-21*
- 2 SIDDIQUIA, Abd-al-Hamid, *Sahih Muslim, 1 st ed. 2009 ISBN 0911052238593859-30*
- 3 QADHI, Yaser *Sunan Abu Dawud, 1 st ed. 2008 ISBN 978-9960-500-126*

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Ahmet Emre KOCABAS

Obor: 7202T026 – Sociální a mediální komunikace (Mgr. SMK)

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Hnutí osobnosti Fethullah Gulena , jeho filozofie , učení a analýza vzdělávacích a kulturních aktivit.

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 103

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 3

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 9

Počet internetových zdrojů: 3

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: ThDr. et PhDr. RADEK MEZULÁNÍK, PhD